

ПРИВАТНА БІБЛІОТЕКА
ОСИПА І АНАСТАЗІЇ КОЧАН
ЗДА

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ

ВІСТНИК.

КНИЖКА I.

За січень 1901 року.

Зміст першої книжки,

за січень 1901 року.

РІЧНИК ЧЕТВЕРТИЙ, ТОМ ТРИНАЦЯТИЙ.

	Стор.
<i>Наш Альбом :</i>	
Із поезій Дніпрової Чайки I—V	1—4
Із поезій А. Б—О. I—III	4—5
Із поезій Надії Кибальчич I—IV	5—7
Із поезій В. Залізняка I—IV	7—11
Із пісень П. Дмитренка I—III	12
Із поезій селянина Івана Рекуна: На Дв'орі	12—13
Із посмертних поезій Степана Петрушевича I—VII	13—14
<i>Моє слово</i> , Василя Стефаника	15—17
<i>Над морем.</i> Оповіданє Лесі Українки (конець буде)	18—33
<i>Мінятюри :</i>	
Я. Жарко: I. Чари, II. Згадка III. Пташки	34—38
В. Тарчанський: Ich grolle nicht	38—40
І. Франко: Хмельницький і ворожбит	40—44
<i>Перша треба.</i> Із записок св'ященника Т. Добрянського	45—51
<i>Більмо.</i> Образок із гуцульського життя Марка Черемшини	52—64
<i>Із поезій Вл. Соловйова I—XV</i>	65—70
<i>Із циклу сцен „При столі“ Жанни Марні, I—IV</i>	71—85
<i>Притчі про початок асторітету, Мультипулі</i>	86—90
<i>Із славянських поетів.</i> (П. Славейкова, Чинтулова, Раковського, Вяч. Стаха, Вяч. Ганки, Я. Коляра, О. Хмеленського, Івана Коубека, Вілянї, В. Фурха, Вяч. Небеського, Анд. Сладковича, Ос. Гурбана, Анд. Зайлера) пересп. П. Граба	91—96
<i>Із „Фантазій реаліста“ Лінкея (проф. Й. Поппера) I—XV</i>	98—116
<hr/>	
<i>Вік нашої землі</i> Ів. Раковського	1—9
<i>Спомини про Федьковича.</i> Зібрав Роман Заклинський	10—20
<i>Дещо з сучасного російського життя.</i> (По газетам і журналам). Нап. Ф. Майкут	21—31
<i>Наукові листки.</i>	32—45
<i>Олександр Яков. Кониський.</i> (Некрольоґ). Нап. Ів. Франко	46—47
<i>Людвік Якововський.</i> (Некрольоґ). Нап. О. Маковей	48—50
<i>Останні години життя, смерть і похорон Олек. Кониського.</i> Нап. Сер. Ефремов	50—54
<i>Хроніка і бібліоґрафія</i>	55—76

Літературно-науковий

В І С Т У Ж И К.

В И Д А Є

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ.

РЕДАКЦІЙНИЙ КОМІТЕТ:

**Володимир Гнатюк, Михайло Грушевський,
др. Іван Франко.**

За редакцію відповідає: **Володимир Гнатюк.**

Річник IV. Том XIII.

У ЛЬВОВІ, 1901.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

891.7905

LIN

v. 4

no. 1-3

З М І С Т.

	Стор.
<i>Наш Альбом:</i>	
Із поезій Дніпрової Чайки I—V	1—4
Із поезій А. Б. О. I—III	4—5
Із поезій Надії Кибальчич I—IV	5—7
Із поезій В. Залізняка I—IV	7—11
Із пісень П. Дмитренка I—III	12
Із поезій селянина Івана Рекуна: На Дніпрі	12—13
Із посмертних поезій Степана Петрушевича I—VII	13—14
<i>Моє слово</i> , Василя Стефаника	15—17
<i>Над морем</i> , оповідань Лесі Українки	18—33, 151—168
<i>Мінятюри:</i>	
I. Чари. II. Згадка III. Пташки, Я. Жарка	34—38
IV. Ich grolle nicht V. Тарчанського	38—40
V. Хмельницький і ворожбит, І. Франка	40—44
VI. Гармонія, Дніпрової Чайки	186—187
VII. Спокій духа, Гната Хоткевича	187—190
VIII. Гимн щастя, Теофіля Меленя	190—192
IX. На руїнах, Яросл. Весоловського	192—193
<i>Перша треба</i> , із записок сьвященника Т. Добрянського	45—51
<i>Більмо</i> , образок із гуцульського життя Марка Черемшини	52—64
<i>Із поезій</i> Вл. Соловйова I—XV	65—70
<i>Із циклу сцен „При столі“ Жанни Марні</i> , I—IV	71—85
<i>Притчі про початок авторитету, Мультипулі</i>	86—90
<i>Із славянських поетів</i> , (П. Славейкова, Чинтулова, Раковського, Вяч. Стаха, Вяч. Ганки, Я. Коляра, О. Хмеленського, Івана Коубека, Вілянї, В. Фурха, Вяч. Небеського, Анд. Сладковича, Ос. Гурбана, Анд. Зайлєра) пересп. П. Граба	91—96
<i>Із „Фантазий реаліста“ Лінкея</i> (проф. Й. Поппера) I—XIX	98—116, 231—238
<i>Маруся Богуславка</i> , П. Куліша. Друга половина	117—139, 239—262

	Стор.
<i>З військового шпиталю</i> , оповіданє М. Яцкова . . .	140—150
<i>Так краще</i> , оповіданє Гр. Григоренка	169—185
<i>Из буддйської книги „Сутта-Ніпата“</i> , пер. Івана Франка	194—196
<i>Маруся</i> , опов. В. Г. Короленка	197—230, 324—351
<i>Гречаники</i> , опов. Ганни Барвінок	263—283
<i>Из оповідань Олекси Кузьми</i> : I. На посаді	284—304
<i>По закону</i> , опов. Ів. Федорченка	305—320
<i>Из поетичної спадщини</i> : I. У море, недрук. вірші Ю. Федьковича, 321. II. До дядька Прохора Коваля, недрук. вірш Ст. Руданського	321—323
<i>Из дрібних нарисів</i> : I. Пестрий птах, Еріха Гартлебена, II. Палкий роман, Марселя Прево	352—359
<i>Из поезий Мікеля Анджельо</i>	360

<i>Вік нашої землі</i> Ів. Раковського	1—9
<i>Спомини про Федьковича</i> . Зібрав Р. Заклинський	10—20, 88—102
<i>Дещо з сучасного російського життя</i> (По газетам і журналам). Нап. Ф. Майкут	21—3
<i>Олександр Яков. Кониський</i> . (Некрольоґ). Нап. Ів. Франко	46—47
<i>Людвік Якововський</i> . (Некрольоґ). Нап. О. Маковей	48—50
<i>Останні години життя, смерть і похорон Олек. Кониського</i> . Нап. Сер. Єфремов	50—54
<i>На порозі століття</i> , М. Грушевського	77—87
<i>З російської України</i> , Spectator-а	105—112
<i>З подорожі по Європі</i> , Андрія К-ського	113—120
<i>Мик. Михайловський</i> і його значінє в російській літературі, проф. Мик. Карєєва	153—170
<i>О. Антін Петрушевич</i> . Ювілейна сильветка, дра Ів. Франка	171—192
<i>Видання коштом Івана Череватенка і премії його імені</i> , Б. Грінченка	193—200
<i>Маруся Богуславка в українській літературі</i> . Історично-літературний нарис. С. Томашівського	201—208
<i>Наукові листки</i> ,	32—45, 121—131
<i>Хроніка і бібліоґрафія</i>	55—76, 132—152, 209—228

НАШ АЛЬБОМ.

ІЗ ПОЕЗИЙ ДНІПРОВОЇ ЧАЙКИ.

1. Бурун.

Насупилось грізнеє море,
Бурун за буруном іде,
На герць викликає він гори,
Сердито та грізно гуде.
Вщух вітер. І хвилі зрівняла
Ніч-мати пестливим крилом,
А гнівний бурун не вгаває,
Все беть ся, не зборений сном.
У сонне, кришталнеє море
Вдивляється рання зоря, —
Безсонний бурун все говоре,
Все гірко когось докоря.
Устало веселеє сонце,
Розбіглась хмарок череда,
Всьміхається море з просоння —
А він все журливо рида.
Налинув вітрець і до хвилі
Приник з поцілунком палким, —
Бурун до каміння німого
Підскочив з питанням гірким.
Так любо! Так сьвіт весь раює!
Чого-ж бо у час сей ясний
Під каменем плаче, сумує,
Та квилить бурун навісний?

Таж море — як воля просторе,
 Як доля — хороше, ясне!
 А він, божевільний, на горе,
 Кохає каміння тісне!

„Даремні твої силкування:
 Од віку байдужий до всіх,
 Не схилить ся він на благання,
 Не вчує докорів твоїх.

„Живої скарги і молитви
 Не прийме, од віку нішій,
 Хоч вік перед ним розпадай ся,
 Хоч вік його слізми ти мий!

„Одлинь, безталанний, у море,
 Ти змучивсь в даремній борні:
 На морі багато простору. —
 Покинь сі каміння сумні!

„Нехай у нерівному спорі
 З тебе не глузують вони,
 Так геть-же од берега в море
 Одлинь, розгуляй ся, засни!“

Так скиглила чулая чайка
 І кликала бурю вона,
 І з півночі справді примчалась
 Негода скажена, страшна:

З високого берега борвій
 Бебехнув на море, загув,
 І з ревом бурун од каміння
 В безкрайнеє море плигнув.

А чайка гойдала ся втішно
 На його зеленім хребті,
 Він ніс її в даліч ту пишну,
 Де мрії ростуть золоті.

А в морі — безглуздий, суворий,
 Невмолений шквал їх спинив,
 Порвав, закрутив їх у гору
 І чайці крило поломив.

Промчавсь. Втихомирилось сине,
 Вже марить про ранок ясний;
 Бурун знов до каміння лине
 В безладі, розбитий, мутний.

Їх горне, співа про кохання,
 Про муки, розлуку тяжку...
 А чайка в смертельнім сконанні
 Безсило лежить на піску.

2.

Як темно знов, як сумно знов!
 І знемагаючись од муки,
 Невже я мушу знов іти,
 Несило простягнувши руки?
 Одна... в темряві... без мети...
 І світло гасне, не палає...
 Одне лиш треба: йти та йти,
 Поки доплентаєш до краю...
 Та все іти! Та тільки йти! —
 Іти в порожніх руках,
 У неосяянім куті,
 Ненарожденними ділами,
 В докорах умирать... Так ні!
 Давайте іскорки ясної:
 Ще трошки світла є на дні --
 Ще рано гаснути мені!
 Іще не хочу я спокою!

3. Сьвяті вечори.

„Сьвяті вечори — заходять
 од Великодня до Вознесіння“.

Зайшло усміхаючись сонце, Погасла зоря весняна, І в чистім і в тихім повітрі Розходить ся давінко луна. Од місяця срібнії лямпи Кругом по землі полягли, І тїнь од гілок півпрозорих В химерні малюнки сплели. Про щось так несміливо ніжно Шепоче гилля молоде; Од сьвіжого листу як ладан Чудовий скрізь пахоц іде. В сей вечір буденного згука Ніде не підхопить луна: Сей вечір — суцільна молитва, — Сама тільки радість ясна. Ні слъози, ні свари, ні муки Не сьміють сьвятині сквернить:	І поле, і плавні, і луки Все чистая радість повнить. В тій радості все розтопилось: І грішне, й вікчемне, і зле, І в небо з джерел своїх темних Молитву безгрішную шле. Вся річка аж стогоном стогне Од жабячих дружніх гуртів; Прокинувся в кущах соловейко І пісню давінку завів. Та пісня палка про кохання — У вечір такий лиш різнить; Співець арозумів, засоромивсь — І пісня урвалася в ту-ж мить... Так повно, що зайвая крапля Вже хибить гармонії тій І хочеть ся крикнути: „Цить-бо Ти, часе бігучий, постій!“
--	--

4. Сумління.

Сумління спить... Весь повний гніву розум
 Силкуєть ся даремне розбудить:
 Все спить воно — його приспало щастя...
 Украденеє щастя... Хай же спить!

Чи довго-ж спать? Прийде страшне вставання!
 Позбудеться душа смачного тумана:
 За погляд, рух, за миг лиш раювання
 Годами мук зквітасться вона!
 Прокинься-ж, ледарю! Чи-ж можна спать безпечно,
 Коли немов в кітлі кипить життя кругом,
 Недужее життя: плач, стогін безконечний...
 А ти собі затулюєшся сном!
 Як — все ти спиш? Тобі ті людські муки
 Чужі! не опечуть. Ти можеш смачно спать!
 Невже-ж во вік до страдників тих руки
 Не простягнеш, щоб їх піддержати, обнять?
 Так: все ти спиш! Безсилий світ і згуки!...
 Що?... Дрож пробіг по сплюснених очах...
 Ще миг... хвилинку ще... і заложивши руки
 Даси себе катам на муки, глум і жах!

5. Щербата.

Сказав ти, мій друже, колись то,
 Що леться із чарки вино
 Тоді лиш, коли аж до вінців,
 До повна налите воно.
 А я тобі, друже, одмовлю,
 А ти розміркуй, розгадай:
 З щербатої чарки ще швидче
 Поллеться вино через край.
 З щасливого серця багато
 Лунає пісень голосних,
 А горе, а доля щербата
 Ще більше виспівують їх.
 Як в чарці, налитій до краю,
 Вже місця й для краплі нема —
 Душа, переповнена щастем
 Частенько буває німа.
 А доля, сліпенька бабуся
 Щербату все хоче сповнить —
 Гірка не сповняється — й з неї
 За піснею пісня біжить.

ІЗ ПОЕЗИЙ А. Б—О.

Чудні пісні.

1.

Одспівали пісні свої пташки Мокра осінь сумними очима
 І полинули в вирії давно, Заглядає до мене в вікно.

Плаче небо дрібними сльозами,
 Мов шкода йому літа й тепла,
 Мов жалкує, що осінь холодна
 У природи красу відняла.
 І моє бідне серце сумує...
 Не того, що настане зима, —
 Ні! в коханому погляді друга
 Вже минулої ласки нема.

Тяжко бачити вираз суворий:
 І чужим, і холодним він став;
 Тяжко бачити холод зимовий,
 Що лице дороге окував;
 І що дня дізнавати ся з боєм,
 Що минуло колишнє тепло,
 Серце пісню свою одспівало,
 І не вернеть ся те, що було.

2.

За вікном моїм стогне негода,
 Вітер листя останнє зриває,
 І мов згряя холодних вовків
 У старім димарі завиває.
 Пусто, холодно в хаті моїй;
 Ходять тіні якісь полохливі,

І одна за другою пливуть
 Невеселі думки та журливі.
 Знов встає усе горе життя,
 Пережитєє знов оживає —
 І спочиву нема, і нема забуття,
 Хоч давно того серце бажає.

3.

Остогидли мені усі пісні нудні,
 І хотілось би так заспівати,
 Щоб знеможений дух у борбі житєвій
 Хоч на хвилю еливу підняти.
 Та як глянеш кругом на сей рай,
 На сі бідні, голодні села,
 На сей дикий, нужденний народ, —
 Не співаєть ся пісня весела.
 Обняли нас московські брати
 І так міцно в обіймах здавили,
 Що в обіймах тих вільно дихнути
 Ми не маємо змоги ні сили.

ІЗ ПОЕЗИЙ НАДІЇ КИБАЛЬЧИЧ.

1. Астри.

Сонце в хмарі. Пахне вялим листом.
 Всохли квіти, що цвіли колись,
 А на грядці килимом барвистим
 При негоді астри розцвілились.
 Дощ дрібненький падає росюю,
 Мокрі листя у саду летять;
 Горді, гарні, сяючи красою,
 На морозі астри ті тремтять.

2. На Волині.

Сни передсмертні сей край обгорнули,
 Сном лиш здасть ся блискуче минуле;
 Слави гучної давно вже нема.
 Тільки на спогад думок гордовитих
 Темна, похмура колюмна розбита
 Там при дорозі чорніє сама.

В давню давнину пани полювали...
 Осінь брєїла і сонце вставало,
 Сріблом сияла хмарина мала.
 В пишому панстві були два маґнати;
 І поміж ними (а за що, не знати)
 Люта незгода давно вже була.

Певне за вираз, невічливе слово
 Сварка гаряча спазнула раптово,
 Вічна зневага комусь то здалась.
 Встала одразу минула незгода,
 Наче пожежа у буйну негоду
 Помста велика огнем занялась.

Сварку тяжкую тоді між собою
 Тільки в кривавому, лютому бою
 Кожний рішити на віки бажав.
 Ждати-ж не сила то гордому Ляху!
 В чистому полі край битого шляху
 Кровю підпливши убитий лежав...

Чорну колюмну залізом обкуту
 Там збудували; усім не забути
 Сльози і горя сумної рідні.
 Але забулось. Колюмна розбита...
 Смертю іздавна країна полита,
 Вже доживає останії дні.

3.

Скотила ся зірка над полем розлогим
 Тоді у осінню холодну годину;
 Сказали: Вернулась се певне до Бога
 Із вічного горя, з страждання людина.
 Ся зірочка бліда сагóm пролетіла
 Раптово, мов з жахом, і зникла у полі;
 Людина та жити сама не схотіла,
 Вона уродилась без щастя, без долі.
 Скотила ся зірка журливо і тихо,
 Та люде на сьвітї не бачили бліду;
 Жила та людина собі лиш на лихо
 І наче та зірка десь зникла без сліду.

4. Північ.

Мені се згадалась північна країна
 І місячні ночі з зірками ясними.
 Високі і темні старії руїни
 Й легенди журливі, що гинуть із ними.
 Мені се згадались хмарини прозорі,
 Що сріблом сияли на південь ідучи.
 Мені се згадались далекії зорі
 І туга природи без краю гнітюча.

ІЗ ПОЕЗИЙ В. ЗАЛІЗНЯКА.

1. До бандури.

(Посвята шановному бандуристови Гнату Галайді).

Брени, моя бандуро, Брени, не угавай! Велично, не понуро Співай про рідний край! Ти бачиш злу недолю, Сучасний стан гіркий, То дай же згукам волю Узявши лад сумний.	Як славоньку-ж козачу, Минулі ясні дні Згадаеш — з жалю й плачу На другий лад зверни. Веселої, гучної Утни у добрий час, Такої чарівної, Як можна тільки в нас!
І жалібно та гарно, Мов янголи сьвяті, Хай струни твої, панно, Заграють золоті! Щоб стихло люте лихо, Вкорилось, як дитя; Щоб в слухачів утіхи Збудились почуття;	Щоб море захвиліло, Щоб буря загула, Щоб лихо заніміло, Щоб доля розцьвіла! Щоб грім ударив з неба, Щоб мертвий стрепенувсь, Щоб ворог, злий ганеба, Як віск огня жажнувсь!
Щоб сварки всі замерли В недоленьки синів, Щоб сльози їх, як перли, Схід сонця заяснив. Щоб їх натхнути духом, Ровжеврїть в полумя; Щоб встала спільним рухом Рідненькая земля.	Щоб згинули на нивах Руїн важкі знаки, Щоб зрадїли в могилах Чубаті козаки! Щоб хлопці і дівчата Пішли всі у танець, Щоб волю рідна мати Зустріла накінець.
Брени-ж, бандуро, з-тиха, Брени, не угавай; Козацькая утіхо — Брени про рідний край!	Брени-ж, бандуро, гучно! Брени, не угавай — Нехай гуляє бучно, Радїє рідний край!

2. Морока.

Чого, як над вечір самотний я лісом
 Іду, ти здалека мені в перепин
 Стаєш величезним страховищем-бісом?
 Махаєш, як злодій, шаблюками, списом
 І лучиш з рушниці на мене в здогін?
 Нема в мене срібла, блискучого золота;
 Ніколи нікого я не грабував,
 І ріски з чужого не вирвав я рота!
 По вік мені буде братами голота —
 Я їй себе всього до крихти-б віддав.

Чого серед ночі з могили виходиш
 У білім лахмітті! Всім станом трясеш,
 Ногами, руками, кістками цокочеш,
 Очима, як відра завбільшки, поводиш
 Із простої стежки мене ти женеш?
 Не злодій, не кат я! Не лив же я крові,
 Нікого не гнав я в кайдаки, в Сибір,
 Не зрадник родині... З палкої любови
 Ніхто через мене з проклоном промови
 Не лїг у могилу... Я людям — не звір...

На віщо, підлізши до мене в постелю,
 Береш, підіймаєш мене в височінь —
 Високо-високо несеш над землею,
 І кидаєш в прірву!... й рукою своєю
 Затулюєш в роті питання причин?

Невчений я, темний... Висока осьвіта
 Для мене, як ліс, або чорна пітьма,
 У скрині залізній замкнута, закрита
 Вона, ще й печатями сімома пририта —
 Не вірю я їй, як упертий Хома...

Іди-ж геть від мене! Не руш супокою
 Мого! Не доводь бо до муки, до сліз!
 Я знаю, хто й що ти: ти з відьмою злою
 Живеш, з домовим ти дружиш ся з любовю
 І кращий буваєш людей, хоч і біс.

3. Чиє?

Чия то хатина обдерта схилилась,
 Неначе бабуся стара?
 Покрівля дірава, солома звалилась
 І стіну кілок підпира?

А двір отой чий без воріт і без тину,
 Що вітру нічим не спиня?
 І він вільно мов пес без ушину
 Гнів з тлунка пустого зганя?
 А діти чії, що обідрані, голі
 І босі, заморені всі
 День цілий, мов ті поросята, на волі
 В калюжах, пилу і грязі?
 Чия то шкапина — сама тільки шкура,
 Вчепилась за стріху й гризе?
 В голоблях стоїть безнадійно, понуро,
 І віз з під кійка не везе?
 Чия то могила ввалилась у землю?
 Чий давить й на тім сьвітї стан?
 Без знаку сьвятого хреста — і над нею
 Сама кропива та бурян?
 Не чути нікого, хто-б плакав там дуже
 І сльози пролив до землі —
 Один тільки вітер невпинно все тужить
 Та дощ поливає її...
 Чия-ж то обстава нелюдська наче?
 Убожество зле то чие?...
 Твоє то все, друже, бідахо-сїряче —
 З дигинства й по смерть — все твоє!

4. Страшне створінне.

Гарно було на розкішній землі,
 Тепло, чудово, неначе в раї;
 Гаєм, як квітом, земля вся цввіла,
 Звірі єднались, не знаючи зла.
 Вітру бучного не чути було,
 Громів жахливих в верху не гуло,
 Снігу, морозу, зими взагалі
 Теж не чував вид щасливий землі.
 Днем не вкривав сонця смуток і жах,
 Ніч усьміхалась, сияла в зірках;
 Згода в природі в низу і в горі,
 Завжди в добрі від зорі до зорі.
 В пеклі лукавий без діла сидів,
 Пошість, хвороба не мали зубів,
 Землю красив один мир, а не кров,
 Та його щира дружина — любов...
 Вдарив роскошам чудовим сим час,
 Блискавка наче мигнув і погас,
 Глухо над видом землі пролунав,
 Жаху, страхіття на його нагнав.

Час той жахливий почав ся одним
 Новим страшеним створіннем земним
 І на землі він на вічні віки
 Став всьому суццюму досять в знаки.
 Глянув на землю ясний сонця вид,
 Нове створінне побачив — і зблід!
 Небо здрігнуло, різнула гроза,
 Впала на землю отрутна роса.
 Пошість, хвороба, морози, зима,
 Лютість, і кривда, і здирство й пітьма
 Натовпом стали — земна вся кора
 Вмивши ся кровю, зробилась стара.
 Все стало иньше від сьміху до слів!
 Все те з собою на землю приніс
 З часу появи своєї на вік
 Новий створіння вид: то — чоловік!...

5. Найкращий образ.

Нехай мене гнітить негода осіння,
 Нехай і морозить зима,
 Нехай іще лєть ся людськеє глумління, —
 З тобою, голубко, мені все дарма.
 Гнітити-ме осінь — тебе спогадаю
 І сум мій перейде в усьміх;
 Скує зима люта — тебе прикохаю
 Й нагрію ся в щирих обіймах твоїх.
 Поллєть ся на мене людськеє з ганьбою
 Глумління і хижая злість,
 Ти спашнеш у грудях моїх купиною
 І жаром обхопиш палким на захист.
 Хтож є ти така? Відкіль ти з'явилась
 Й осіла в душі на жите
 І наче кохана зо мною здружилась,
 В мені породила сьвяте почуттє?
 Не мрія ти — образ явлений, безцінний,
 Один у трьох ликах сьвятій:
 Ти — Віра у правду, Любов до вітчизни
 Й Надія на волю сьвяту у ній!

6. Колисанка.

(З минулого).

Буря вила,	Милувала,
Шелестіла,	Цілувала,
Кришу з хати рвала,	Пісеньку співала,
Нічю в хаті	Маленькому
Сина мати	Миленькому
Молода гойдала.	Долю нарикала.

„Як весною
 Чарівною
 Рожа розівеш ся —
 В юнацькою
 Козацькою
 Силюнку вбереш ся.

„Під тобою
 Буде в зброї
 Коник вороненький,
 На самому
 Молодому
 Жупан червоненький

„І шабляка,
 Гостра злюка,
 Звисне під рукою,
 Загарцюєш,
 Затанцюєш
 Ти передо мною.

„Як такого
 Дорогого
 Сокола діжду ся —
 Райовими
 Радісними
 Слізюнками вплю ся.

„Як-же, серце,
 Ти сідельце
 Стягнеш вороному
 и скажеш: „Мамо!
 Прощаймо!“
 І пірхнеш із дому —

„Я зомлію,
 Занімію
 І на сьвіт не гляну...
 Не ніжками —
 Крилечками
 Полечу до стану.

„Щоб укрила,
 Заступила
 Божа тебе Ненька,
 Щоб вернув ся,
 Пригорнув ся
 До мого серденька“.

„Ой, гетьмане!
 Отамане —
 Крикну, — верни сина!“
 „Годі, лишень:
 Нам ріднійша
 Матери — вітчина!“

„Так рідненьку
 Мене неньку
 Бідну сумувати
 Гірко кинеш —
 Сам полинеш
 Слави добувати.

„В сьвітї-ж слава
 Зла, лукава
 З козака регоче,
 Сучить кулі,
 А не дулі
 Кровю землю мочить.

„Будеш в полі
 Ти за волю
 Битись з ворогами,
 Я-ж в хатині
 В самотині
 День і ніч з сльозами.

„Ти за рідну
 Україну
 Будеш широ битись,
 Я-ж сльозами
 Та словами
 День і ніч молитись,

„Щоб Цариця,
 Заступниця
 Зглянулась, Благая, —
 Золотую,
 Пресьвятую
 Дала волю краю.

ІЗ ПСЕНЬ П. ДМИТРЕНКА.

1.

<p>На серце камінь навалив ся, В очах стоїть пільма, І в уха все щось шепче й шепче: „Її нема, її нема!“ Вернись, з'явись хоч чудом, Коли в наш час вони ще є, Возьми з собою серце Безвладне, кволеє моє!</p>	<p>Для нього в тебе, моя зоре, Блаженства раю не прошю, Що хоч із ним роби ти, Та я розлуки не знесу. Шалені мрії фантастичні, Які ж ви жалкі і сьмішні! Її байдужісінько до того, Чи плаче серденько, чи ні.</p>
--	---

2.

<p>О слово! Чому ти не ллеш ся Свобідно як хвилі ріки? Чому на папері не виллеш Страданья, бажання й думки,</p>	<p>Що серце і душу і розум Бентежать, ятрать по всяк час, Життя трутвиною впоїли, Не давши пожити гаразд!</p>
---	---

3.

<p>Карі очи, брівки чорні І стан мов тополя... Хто пригорне, поцілує, Щасна того доля.</p>	<p>Хто пригорне, поцілує Вроду чарівную, Той зречеть ся неба й раю За квітку земнью.</p>
--	--

ІЗ ПОЕЗИЙ СЕЛЯНИНА ІВАНА РЕКУНА.

На Дніпрі.

<p>Дніпре наш широкий, Сизий та хвилистий, Течеш ти лугами, Дніпре золотистий. Ти різавсь горами, Десну доганяв І води не мало До себе зібрав. Тепер ти водою Пороги січеш, Каміння ламаєш І в море несеш... І любо і мило На тебе дивить ся, Що ти такий тихий, І чиста водиця Тихесенько леть ся</p>	<p>І по їй спокійно Кораблик несеть ся... І весело люде На йому гуляють, Вірять тобі, друже, Й рулем не вправляють. На лицях їх радість У кожного сяє Й один до другого Всякий розмовляє. Хоч вони й не рідні, А все таки діти, І ти, старий діду, Мусиш їх жаліти. З ними молодими Ти й сам молодієш, Однакою радістю</p>
--	--

З усіми радієш.	Порадитись щиро
В краще усе віриш.	Й давнину згадати.
І надію маєш,	Нова Україна
Всюди добро сієш,	Тебе забуває,
Тільки не збираєш...	А стара не злужа,
Спокійні години	То й не доглядає.
Ти переживаєш,	Нової Вкряїни.
Та все по тихенько	Інші діти стали;
Сохнеш-висихаєш.	За правду й за віру
І тебе, дідусю,	Бить ся перестали.
Старість не минула	Одні тільки гроші
І дуже низенько	Усі тепер люблять:
До землі пригнула.	За їх одні душі
Прійшло ся на старість	Другі душі гублять.
В самотині жити,	Всякого нажива
Ні з ким ні поплакати,	Бере за живіт,
Ні поговорити.	Усякий на гроші
Ні з ким тобі, друже,	Дивить ся як кіт.
Гучно заспівати,	

ІЗ ПОСМЕРТНИХ ПОЕЗИЙ СТЕПАНА ПЕТРУШЕВИЧА.*)

ЕПІГРАМИ.

1. Шевченкова мати.

Невольниця — зродила вольну волю;
 Бездольная — зродила добру долю;
 Хоч темная — зродила сонце ясне,
 Тож пам'ять їй по вік віка не згасне.

2. Руські читачі.

Читати-б любили, видатку боять ся,
 Мов тої джуми;
 Тим руські поети такі сумовиті
 Співають думи.

*) Мик книжками, які призначив для бібліотеки Наук. тов. ім. Шевченка пок. Богдан Кирчів (про него див. у хроніці отсєї книжки), знайшлись чотири досить грубі зшитки поезій пок. Степана Петрушевича, звісного в нашім письменстві талановитого новеліста, що вмер перед кількома роками яко сьвященник у Новій, Калуського повіту. Хоча більшина тих віршів не надаєть ся до друку задля надто слабого оброблення, то все таки декуди знаходимо проблески правдивого таланту і сьмілої, сьвітлої думки, і для того вважаємо потрібним подати з тих віршів децю до прилюдної відомости. — *Ред.*

3. Новітня Европа.

„Стань в ряд! Простуй ся! Зворот в лівий бік!“
Так людськість входить у двацятий вік.

4. Злодії.

Провадять злодіїв. За що їх замкнули?
Бо крали дрібниці, а не мільони.
Ті-ж, що мільони горнуть і горнули,
Пишуть на злодіїв строгії закони.

5. Чудо.

Стало ся подвійне чудо: образ обновив ся,
І побожний чудотворець в тюрмі опинив ся.

6. Біблійні ремінісценції.

1. За віщо Каїн Авеля
Давно колись убив?
Бо той товаром шкоду, бач,
В збіжях йому робив.
2. Колись Ізраїль золотого
В пустині чтив телця;
Тепер же людям для поклонів
Досить і папірця.
3. Як довго був рід людський,
Була й війна;
Як довго будуть люде в сьвіті,
Буде й вона.

7. Руський рай.

Не мід, не молоко тече тепер у нас,
Лиш барабольний вар та капустаний квас.

Червень і лишень 1888 р.

МОЄ СЛОВО.

В. Стефаник.

Присвячую Євгенії К.

Білими губами у-півголос буду Вам казати за себе.
Ні скарги, ні смутку, ні радості в слові не чуйте!

Я пішов від мами у біленькій сорочці, сам білий.

З білої сорочки сьміяли ся. Кривдили мене і ранили.

І я ходив тихонько, як біленький кіт.

Я чув свою подлість за тихий хід і кров моя-діточа
з серця капала.

А спав я у наймленій хаті посеред брудних туловищ
сплетених розпустою.

Листочок білої берези на сьмітю.

Я скинув мамину сорочку. Мій діточий сьвіт і далеке
поколїне мужицьке лишило ся за мною.

Передо мною стояв новий сьвіт, новий і чорний.

Я ловив ся за його поли, а він згїрдно глядїв на мене.

Як жебрак маленький.

Я занїмїв був з болю. І мовчав я довгі, довгі роки.

Мої слова невимовлені, мій плач недоплаканий, мій
сьміх недосьміяний!

Лягли ви на мене, як лягає чорне камїне зломаного
хреста на могилу в чужинї!

Я найшов товаришїв.

Вони погодили ся з новим сьвітом. Я говорив їм про
мій покинений і про новий, що кривдив нас.

Казали, що брешу.

А я рвав ся і падав у бодото із знесиля і не уступав.
Сказали, що я брехун ще раз. І покинули мене.

А як я плакав, то мама ридала :

— Ти сам з собою будь, бо пани тебе не приймуть.

Не покидати було мене.

І лишив ся я як корч дугу серед поля.

Я сидів посеред піль.

Мої думки снували ся довгими скибами плодючої рілі.
Ссади землю і годували мене самотою.

І ще приносили солений піт і тихі пісні, що снували ся за орачем, за плугом і за погоничем. І поїли мене тим спокоєм, що мріє над ярмами волів у плузі.

Бачив я ще маленькі огники між маленькими пастухами і вівці по полю.

Я тут буду як буйний вітер панувати, заспіваю свою пісню!

Я сотворив собі свій сьвіт.

Праворуч мене синє поле і чорні скиби і білий плуг і пісня і піт солений.

Ліворуч чорна машина, що з червоного рота проклонном стогне.

А в серці моім мій сьвіт шовком тканий, сріблом білим мережаний і перлами обкинений.

У своїм царстві.

Буду свій сьвіт різьбити як камінь.

Слово своє буду острити на кремені моєї душі і намочене в трутї-зілю пускати буду на ліво...

І слово своє ломати буду на ясні соняшні проміньчики і замочу його в кождій чічці і пускати буду на право.

А свій камінь буду різьбити все, все! Аж на могилу свою його покладу як мертву красу.

А вишня в моїх головах возьме всі мої болі на свій цьвіт.

А в своїм сьвіті я жию, жию!

Як безумний бриду хмарою своєї фантазії.

Сто раз розпускаю сили своєї душі, аби далекими сві-
тами відшукали мені щасте моє.

По тихім ставу моєї минувшини пливуть неводи сер-
дечних моїх бажань, аби виловити всі ясні хвилі життя мого.

Але неводи рвуться і не годні нічого зловити.

Вертають до мене помучені і без нічого — як му-
жики з лану.

І я смутний дрімаю на хмарах.

— — — — —
А як грім трісне, то я здоймаю чоло в гору нánово.

І лечу, лечу на чорних хмарах...

Золотою стрілою прорізую світляні висоти.

В чорний чупер ховаються звізди як у чорну хмару.

Студені хмари від моїх очий теплим дощем спуска-
ють ся на землю.

Але сонця дійти я не годен.

І падаю з високости в долину.

Як старий жовняр деревляними ногами блукає, так
я блукаю.

— — — — —
А крила гоять ся і я знов лечу до сонця, до щастя.

І знов ріжу зводи небесні і падаю.

— — — — —
Я був щасливий.

Коли я глядів дитиною на мамині очі, як по них
сунули ся тихесенько пречисті хмарки щастя — я був
щасливий.

А тепер на ті очі смерть долоню поклала.

А я шукаю щастя під небом і падаю...

НАД МОРЕМ.

ОПОВІДАНЄ

Лесі Українки.

—**—

Часто, лежачи над самісіньким морем, під навислим камінем, і дивлячись на фаляги хвиль, на ясний горизонт, здавалось мені, що я опинилась у такій країні, де ще не було, чи вже нема людей. Мушу признатись, така мрія була мені мила. Мізантропія не в моїй натурі, але часом буває, що хочеться на який час втекти від людей власне для того, щоб не почати ненавидіти їх. Десь я чула вираз, ніби сама природа, самий красвид, без людей, то все одно, що рамка без картини; але я часами думаю, що се картина — без плями.

Здалека дивлячись, навіть місто, що розсипалось по долині над морем, не здавалось мені ділом людських рук, а просто тільки частиною пейзажу; у вечері, коли видко було тільки мійські вогні, а будинки ховались у темряву, мені спогадувались казки про чарівну гору, повну червоного золота і дорогих самоцвїтів, що відкривалась по слову закляття перед відважним мандрівцем. Справді, гори, що темніли геть навколо затоки, ставали неначе прозорі, немов сотні ясних віконців відчинялись і крізь них ясніло живе золото. На верхівлі гір палали чабанські вогні далеко-далеко, і часто я не могла зважити, чи то зірка встає зза гори, чи вартовий вогонь палає.

Море шуміло, дрібні камінці торохтіли, зачеплені хвилею, немов порікували, що їм не дає спокою химерна вода.

Чайки цілими зграями літали над водою, жалібно скиглячи, однаково і в погоду і в негоду, в день і в ночі. Завжди поважні кримські садки стояли тихо, — великої бурі треба, щоб вони зашуміли, як наші діброви. Каміння і скелі над берегом здавались ще більше нерухомими проти вічно живого, вічно рухомого моря, що при кожній хмарці, при кожній зміні небесного світла переміняло свій вид, але ніколи не розбивало гармонії картини.

Тільки тоді, коли з міста долітав різкий, мідяний гук військової оркестри, або уривок саддатецької пісні з лівадських *) казарм, та свист пароходу, коли на беріг розгнівана хвиля викидала затички, душпиння, старі черевики і всякі злидні людські — гармонія раптом розбивалась, мрія про незаселену людьми країну зникала.

— Скрізь люде! — казала ображена думка, перелякана стріванням з брудом, злиднями і всею недолею людською. Але я гамувала її давніми і новітніми афоризмами, спогадами, картинами з людьми, але без плям. І думка моя гамувалась і мусіла навіть зовсім покоритись, коли я, змушена власною безпомічністю, прийшла жити в те саме місто, що здавалось мені здалека частиною пейзажу без людей. Там уже всюди і завжди були люде. Навіть коли я сиділа сама в своїй одинокій кімнаті, то чула їх рух за стіною, або над стедею, або під моєю хатою. Були люде, але в купі з ними і робота і думки, а ті нові думки заглушили давнійшу, ворожу до людей думку. Те, що здалека, в перспективі, здавалося прямою, дісгармонією, зблизька не так вражало. Се часто буває. Коли я була дитиною, мене прикро вражали великі олійні картини на виставах, повні безжалісного реалізму, як напр. картини Рєпина; щоб розбити тяжку ілюзію, я підходила зовсім близенько до картини і тоді — переставала її бачити. Передо мною були просто цятки краски, а крізь них просвічували грубі нитки з полотна і навіть чудно здавалось, чого вони здалека були мені страшні. Тепер, коли цятки краски знов злились в далеку картину, мені хочеться покласти сю картину на папір і знов придивитись до неї ближче, бо вона вже занадто опанувала моєю увагою і починає гнітити мене.

*) Лівадія — резиденція царська біля міста Ялти в Криму.

Раз я зайшла на одну віллу в гості до знайомої паночки. Вона запросила мене до себе на цілий день, отже я прийшла з шиттям і ми обидві, я і господиня, сиділи за роботою в саду, на веранді. Я не знала роду-племени своєї знайомої, ледве знала імення — се буда літня хвилева знайомість, така, що встановляється і потім хутко губить ся з очей без жалю. Коли-б хто подивив ся на нас двох здалека, то міг би подумати, що ми близькі знайомі, або навіть приятельки. Ми сиділи за одним столом, шили одну роботу, провадили швидко, невгамовну розмову, при тому моя бесідниця часто торкала мене за плече або нахилилась, щоб заглянути мені в очи. Але як би той, хто хотів би прислухатись краще до нашої розмови, підійшов ближче до нас, то почув би, що та розмова буда скоріш монольоґом, перериваним короткими репліками, ніж дияльоґом. Говорила моя бесідниця дрібно, швидко, тонким сопраном, перебиваючи сама себе раз-у-раз: то співами, то якимсь чудним гуком, що вона називала „цыганскимъ взвизгиваньемъ“.*)

Сі „взвизгиванья“ служили найбільш для того, щоб збудити мою увагу, або краще, аби притягти її до розмови. Увага бо моя справді не спала, тільки розточувалась мимохить по саду, по горах, і як би не гостре сопрано моєї бесідниці, то певне робота моя того дня не була-б скінчена. Коли я підводила голову, щоб знайти який знадоб до шиття, траплялось мені глянути просто поперед себе на темну довгу стежку, що йшла між двома щільними стінами кипарисів, ішла, ішла і раптом обривалась, чи западала, а в вузькій щілині між кипарисами сьміяло ся море сьвіжим, іскристим усьміхом, що викликав ясний усьміх і в мене...

— Чого ви сьмієтесь? — гукала раптом моя бесідниця. — Вам моя пісня здасть ся „тривяльною“? Ну, ось вам романс, се вже іспанський: „О море, море, о ночь любви!...“ — завела вона ненатуральним, горловим голосом, похожим на голос тих голубів, що звуть ся єгипетськими.

*) Взвизгиванье — вігукування.

Я знов спускала очи до роботи, і рівняючи рукави та припасовуючи комір, в купі з тим розважала, що за тип моя бесідниця? Була вона молода, менш як двадцять літ, „панна з порядної родини“, як не раз говорила про себе сама. У Крим приїхала не сама, а з старою не то нянькою, не то компаньонкою — для призвоїтости! — але ходила скрізь сама, а няньку посидала за орудками. Говорила з огидою про „барынь съ Татарами“,*) але найкращими її спогадами були „Цыгане, ресторанъ Ярѣ, Стрѣльна“,**) яких вона, здається, добре знала. Професії у неї не було. „Зимой я выѣзжаю, а лѣтомъ уѣзжаю“, казала вона. „У насъ въ Москвѣ“ — так починалась кожда її розмова, а кінчалась: „Ахъ, ваша противная Ялта!“

— Ну, що ви тут робите? Що ви тут можете робити в сій нудній ямі? — питала вона мене і не ждучи відповіді, провадила: — По мойому, один ратунок — закохатись! Але в кого?... Я тут знаю одного... Ах, і ви напевне його знаєте, сеж звісний серцеїд, Анатоль Б.! Не знаєте? Боже? Де ви живете? — на землі, чи на небі?... Але він годить ся тільки для флірта... „Я гуляю, слезь не знаю, распѣваю... ух!“ — перебила вона сама себе „цыганскимъ взвизгиваньемъ“. — Сей Анатоль, такий „нахаль“:***) здумайте собі, він мені просто в очи каже, що з мене вийшла-б чудова каскадна зірка, що в мене голосу ніякого, *mais que j'ai du diable!*****) Він собі занадто багато дозволяє; я йому вчора сказала, щоб він не сьмів більше до мене з'являтись... Настася Ілїнішна! Настася Ілїнішна! — гукнула вона раптом.

Бабуса в білому очіпочку, з поважним і дуже гарним старечим обличчям виглянула з вікна на веранду, де ми сиділи.

— Чого вам? — спитала вона сумним голосом, немов не сподіваючись нічого доброго.

— Чорт мене побери! — гукнула панночка і покотилась від сьміху.

*) Татари — провідники в Ялті, відомі як люде дуже легких звичаїв, і дами, що їздять з ними сам-на-сам в гори, мають не найліпшу славу.

***) Добре знані в Москві веселощі, не дуже *comme il faut*.

****) Нахабний, напрасний.

*****) Але що в мене є щось чортівське.

Голова бабусина зараз же зникла і вікно раптово з гуком зачинилось.

— Ха-ха-ха! Як мої чорти її скандалізують! — залягалась панночка.

— На щож ви їй робите сю прикрість? — запитала я.

— Ах, Боже мій! Тут з нудоти чого не зробиш? — відповіла вона, все ще сьміючись, потім споважніла. — А може се й справді погано? Мені вже всі кажуть, що я занадто часто чортів споминаю. А ви релігійні?

Я глянула на неї і якось не втрималась, щоб не здвигнути плечима.

— Щож ви нічого не кажете? Невже се недоречно питанне? Я вже бачу, що ви нерелігійні; се погано, ви себе позбавляєте великої потіхи, я-б так не могла. А я дуже релігійна, вся наша родина така, ми — Москвичі, — ми що року „Иверскую подымаемъ“.*) Ви були в Москві? Ні? Багато втратили!... Отже ви й циган не чули? А я чула, справжніх! Мама моя сього не знає, о, Боже борони! А я було вимкну ся з братом і з його товаришами, ніби то в театр, а самі замість того на тройках в Стрільну — весело так!... Вам от циганські романси не до сподоби, а коли-б ви почули, як їх самі цигане співають:

Мы въ тишинѣ,
На единѣ...

Її гарне, з тонкими рисами лице прийняло такий „циганський“ вираз, що мені стало невимовно шкода її, так як бувало шкода малих дітей в цирку, коли вони показують чужим людям свої тоненькі виламані тільця. У панночки були чудові чорні очі, немов оксамитні, їх погляд міг би бути глибокий, тихий; постать її була гнучка, лице бліде, з легкою краскою; вона була така молода і вже хвора...

— Скажіть, а сеж таки правда, que j'ai du diable? У мене зовсім циганський тип. Ходім, я покажу вам свій

*) „Иверская“ — чудотворний образ Матери Божої в Москві. Побожні Москвичі спроваджують її часами до себе в господу, служать молебн і роблять обід духовенству, се зветь ся „подымать Иверскую“.

портрет, — усі кажуть, що він дуже прикрашений, а я думаю — ні. Ходім, там у мене ви свою блюзку примірите, а я теж переодягнусь, — обридло вже в сьому шматті сидіти, — вона показала на своє батистове матроське вбраннє.

Ми пішли в її хату, — властиве, панночка займала три хати: в першій хаті на столику, на видному місці, стояв той портрет, що вона хотіла показати мені. Він стояв межи двома пишними портретами: старого військового в рясних еполетах і немолодої пані в чорній візитовій сукні, випростуваної і гордої.

— Мої папа і мама, — рекомендувала мені ті портрети господиня.

Її власний портрет був великий, більш ніж кабінетного формату. Її фігура була там знята по пояс. Вона була в білій виторсованій бальовій сукні, тоненькі рученята і гнучка дитяча шийка вирізнялись мов алябастрові на темному полі фотографії, вузькі груди прикриті були рясними і пишними шлярками, голова підведена різким рухом у гору; на обличчі перш усього кидались в очи білі, рівні зуби і штучна усмішка; від такої пози підборіді вийшло широким, грубим і риси лица всі покоротшали, скруглилися. Очи були підведені, збільшені, брови різко чорніли, волосся цілою хмарою стояло над низьким лобом. Я сказала, що портрет зовсім не прикрашений і панночка була тим дуже втішена.

— Правда, се добре здійматись в білому? — почала вона знов своє щебетаннє. — Я завжди буваю на балі в білому, *rien que du blanc!* Мої товаришки сердять ся, що матери їх так убирають, а я люблю. Я тоді така біла, томна. Скажіть, правда-ж, я гарна? Моя сестра каже, що се дурне питаннє — вона у нас *grude*, — а я нічого такого не бачу. Можу-ж я спитати, чи до лица мені сукня? Чом же не спитати, чи до лица мені лице? — Вона засьміялась, втішена своїм дотепом.

Мені почало здаватись, що мене оплутала якась тонка павутина і починає застилати очи і заважати дихати. В голові мені туманіло. Щоб не підтримувати розмови, я почала приміряти свою недошиту блюзку. Моя бесідниця

тимчасом набрала повен рот шпильок і налагодилась помагати мені в примірці, а разом з тим усе говорила мені компліменти крізь шпильки, зовсім по дитячому не тямлячись від фасону і матерії.

— Мені-б як раз бути модисткою, ремісницею, — заговорила вона, зашпилюючи мені блюзу на плечах. — Ось дивіть ся, як я вам до ладу поправила. Воно-б може й добре було...

Вона говорила се усміхаючись, але очі її були при тому вже не циганські, а тихі й глибокі.

— Що добре? — спитала я. — Так, як ви поправили?

— Ні, я не про те, а от — ремісницею бути, бо що тепер з мене? „Какъ съ козла, ни шерсти, ни молока“. Чому-ж ви не морщитесь? Адже тривіальна приказка — правда? „Эхъ-ма! поди прочь!“ — вигукнула вона знов і тихий вираз пропав з її очей. — Настася Ілїнішна! Настася Ілїнішна!

Бабуся з'явилась на дверях, але вже не питала словами, тільки поглядом: — Ну, що там знову?

— Де моя сїра, шовкова спідниця? Де вона в чорта запропастилась? — звернулась панна до старої.

— І на що ви, панночко, все оте чорне ймення споминаєте? — спитала бабуся тихим, докірливим голосом.

— Де моя сїра спідниця? — повторила панна, не звертаючи уваги на докір старої.

— Та в гардеробі, деж їй бути? Я-ж ото вчора, як ви прийшли, ще в ночі її витріпала, а сьогодні раненько підшивала тай повісила; вже-ж у мене все в порядку буде.

— Тонкий натяк, — шепнула мені панночка.

Бабуся тимчасом дістала з шафи сїру, шовкову спідницю, обережно поклала її на стілець, оглянувши подол ще раз.

— А яку блюзку надїнете? — спитала у панночки.

Панночка на хвилину замислилась, поклавши палець на уста.

— Ще не знаю, сама виберу, — зважила врешті.

— Так щож, хіба всі виймати.

— Усі. Чого-ж ви дивуетесь? На якого біса їх шити, коли не носити?

Бабуся з видом мучениці почала знімати з шафи блюзки.

— Ось подивіть ся! — гукнула панночка до мене. — Ви вже там скінчили? Ну, то йдіть сюди на пораду. От отся біленька: матерія гарна, а пошита — мішок-мішком. Проклята швачка, щоб їй пусто! Ось, погляньте, я надіну. Правда-ж, мішок?

Я сказала, що справді трохи незграбно пошито.

— Ну, і к дияволу її, коли так! — рішила панночка, зірвавши з себе і кинувши до долу блюзку. Бабуся зараз же зніняла її, струснула і повісила в шафу. Панночка почала приміряти і показувати мені одно убрання за другим, гостро критикуючи їх та в купі з тим пильно придивляючись, яке вражіння робить на мене її великий гардероб. Приміряючи, вона запевне не мовчала.

— Отся червона нічого собі, але не для дня, — для вечора. Отся блакитна мені часом до лиця, але не сьогодні. Ви певне думаєте, що мені блакитне ніколи не до лиця? Помиляєтесь: я з тих чорнявих, що мають право і на блакитне... Ну, скажіть же, що мені надіти? Може отсю, шотланську? Вам мусить подобатись: просто і строго.

— Ну, не дуже то строго, — усміхнулась я, глянувши на шовкову блюзку з шотландської картої, синє з червоним, матерії, з дорогими прошвами і стрічками.

— Вам ще й се не строго? — здивувалась панночка. — Ну, то ви квакерша, коли так. А я все таки се надіну, се буде *simple et distingué*. А щоб вам догодити, надіну не сіру, шовкову спідницю, а чорну, вовняну. Няня, давайте чорну спідницю!

— Тепер уже чорну? Вона-ж не вичищена, ви-ж сього ранку її так вдостоїли...

— То чистіть зараз, та скорійш! Стійте, стійте, дайте перше спідню, червону, шовкову спідницю, бо я не знайду, тут сам чорт ногу зломить, шукаючи.

Бабуся хутенько знайшла потрібне убрання і вийшла в садок чистити чорну спідницю. Панночка, одягаючись, так зашелестіла і зарипіла шовками, що нерви мої не витримали сього прикрого для мене шелесту і я вийшла й собі слідом за бабусею.

В садку, на садовій кананці вже була розіпята чорна спідниця і бабуся то біла по ній прутом, то чистила щіткою, все щось мимрячи сама до себе. Побачивши мене, вона зараз вдала ся до мене з фаміліярністю, властивою старим слугам, надто московським:

— Чисте горе мені з баришнею,*) з Аллою Михайловною, значить. Отак, як бачите, день-у-день, одно чисть, одно витріпуй, та ще й так: робиш, стараєш ся, от, думаєш, догожу; а воно, дивись, уже й непотрібне, подавай иньше. Се ще-б і нічого, дѣло господское,**) та тільки-ж у них усе так, прости Господи, без толку. І в кого вона така вдалась? Здаєть ся-ж, родителі „хорошіє господа“,***) папаша — генерал, мамаша — професорська дочка, сестриці старші в інституті вчились, за хороших людей заміж повиходили Охо-хо, все то балощі! Найменша, мизиночка, та ще от, Господь послав іспитаніє — на здоровля занепала. Хоч би помогла Цариця Небесна тут поправитись. Уже що тим докторам плачено, уже що тих грошей по всіх усюдах розсіяно — і-і-і, не злічити!

З відчиненого вікна чутно було голос Алли Михайловни, що виводив з притиском на ферматах:

„До самой зарн, до разсвѣта
Он жарко меня цѣловалъ...“

Панночка сиділа коло вікна, за столиком перед зеркалом, на столику горіла спиртова лямпочка і гріли ся щипці для завивання волося. Від часу до часу панночка відділяла пасмо свого чудового, чорного волося, навивала його на щипці і тоді воно тріщало.

Няня понесла в хату вичищену спідницю і за якийсь досить довгий час Алла Михайловна вийшла з хати убрана, в червоному капелюшику і з червоною парасолькою в руках.

— Ходімо трохи пройдемоь, — сказала вона мені, беручи мене за руку.

— Гаразд, — відповіла я, — до речі, мені вже й до дому пора, як бачите, я вже й забарилась.

*) Панночкою.

**) Діло панське, панам так і слі.

***) Порядні пани.

— Ну, до дому ще поспієте! Ми от підемо через сад отеля „Россія“, а потім заїдемо в мійський сад на музику — вже хутко шоста година. — Тут вона глянула на маленький годинник пришпилений брошкою-кокардою до станика. — Еге-ж, послухасмо музику, подивимось на людей, там певне зустрінемо Анатоля, я вам його представлю.

— Ні вже, пощадіть мене від такої знайомости принаймні хоч сьогодні, — сказала я сьміючись.

— Ага, просите пощади, боїтесь за свій спокій! — дразнила мене Алла Михайловна.

— Справді, боюсь, — відповіла я. — Сьогодні море, он дивіть ся, яке гарне, ото-ж я боюсь, коли-б пан Анатоль не зопсував мені вражіння своєю особою і розмовою.

— Чого ви так гостро до нього відноситеся, хиба ви його знаєте?

— Його не знаю, але таких, як він, бачила доволі. „Серцеїд“, се далеко не новий і не оригінальний тип.

Розмовляючи так ми йшли кипарисовою стежкою в низ до вулиці, тією самою стежкою, що, здавалось, кінчала ся морем, але в дійсности вона кінчала ся сходами, доволі крутими, і замикала ся зеленою фірткою; та зелена фіртка була немов гряницею зеленої країни, з якої ми власне виходили. На вулиці було страшенно гаряче; тонкий, пухкий, білий порошок уставав над дорогою, мов дим, навіть від найменшого доторкання, а тут ще над вулицею будувались дві великі каменіці і раз-у-раз проїздили з навісним брязкотом вози, навантажені будівничим матеріалом; через те цілі стовпища куряви застидали сьвіт і сивим шаром укривали придорожні кипариси, туї та інші дерева, що оточували немов високим муром панські віллі, яких було багато на сій вулиці, далекій від центра і базарів.

Алла Михайловна на вулиці прискорила ходу і старала ся як мога закритись від куряви парасолькою; з одного боку вона досить високо підняла чорну спідницю, так що спідня червона миготіла як жар; з другого боку сукня черкала по землі і вже була сива від куряви, але панночка того не завважала.

— Фу! — промовила вона, скопиливши носика. — Як бридко стало на сій вулиці, відколи сї дома стали

будуватись. І що за дурна фантазія — розвозитись будувати, коли починаєть ся сезон, — будували-б собі зимою, коли нікого нема.

— Як то, нікого нема? — сказала я. — В Ялті цілий рік живуть люде.

— Ах, я про тих не думаю! Але-ж зимою тут нема нікого de la société.*) Подумайте, в якому виді я прийду на музику!

— Справді, шкода вашого убрання, — завважила я, думаючи про Настасю Ілїнішну, що так старанно чистила ту спідницю.

— Убрання то не шкода, я тут у сїй противній Ялті одягаюсь мов куховарка — ні за що не пішла-б так по Москві! Але мене шкода: при таких злиденних костюмах треба, щоб хоч натуральна врода виручила!

Мені здавалось, що вона напрошуєть ся на компліменти, але тон у неї був щирий.

— Справді, тут неможливо гарно убраться. Ну, от напр. мій капелюшок: вчора я збігала всю Ялту і знайшла отсе драгте за десять рублів. А швачки тут, а маґазини? — і дорого і брідко!... Страх, як тут усе дорого!

Мене здивував сей незвичайний у неї приступ економности.

— Мені здавалось, — промовила я, — що вас не дуже лякає дорожнеча.

— Так то, так, а все таки... Мені татко дав тисячу рублів на сезон, я доїхала, прожила два з половиною тижні і знаєте, скільки маю тепер? Двісті рублів! Ха-ха-ха! — Вона весело і дзвінко засьміялась.

В сю хвилину на зустріч нам ішов молодий робітник з відром зеленої фарби в одній руці і з великим квачем у другій; з квача капотїла фарба і лишала на білому закуреному тротуарі зелену доріжку, неначе висипану дрібним листєм. Робітник був ще дуже молодий, углий хлопець; відро було для нього тяжке, піт котив ся рясними краплями зпід низенької, смушевої, татарської шапчини на темне мов бронзове чоло; хлопець як раз утирав ся зама-

*) З „товариства“.

заним рукавом, порівнявши ся з нами, і через те його квач прийшов ся як раз в рівні з червоним капелюшиком Алли Михайловни, так що мало не лишив на ньому зеленого листочка. Алла Михайловна відхилилась так раптово, що мало не штовхнула мене з тротуара, і скрикнула хлопцями: — Посторонись, любезний, посторонись! От мужлан! — додала трохи тихше.

Хлопець трохи збочив і руку з квачем заложив за спину, щоб не зачепити панну, але при тому кинув такий погляд у наш бік, що мені стало ніяково. Не знаю, чи завважила той погляд Алла Михайловна і чи вмiла вона прочитати в ньому і зрозуміти той страшний, фатальний антагонізм, — темнійший, ніж чорні очі молодого робітника. Не знаю, чи й хлопець побачив той погляд, що панна кинула йому в купі з призириливими словами. Але я бачила обидва погляди і мені стало страшно — в них була ціла історія.

Хлопець давно вже поминув нас, а я все думала про його темний погляд і може через те пусті речі, безжурне щебетаннє моєї бесідниці робили на мене якесь тяжке, сливе трагічне вражіннє... Бідна „червона шапочка“ бігає собі по густому лісі, ганяючись за барвистими метеликами, не думаючи, що буде, коли сонце зайде і кривава заграва розіллеть ся по лісі, пташки замовкнуть, метелики поховують ся під листочки, а серед темних кущів засьвітять ся диким вогнем вовчі очі.

— Mon petit Chaperon Rouge, ne va pas dans la forêt,*) — я не чулась, як промовила се в голос.

— Il y a le loup qui va te manger,**) — докінчила панночка і засьміялась. — О, не бійтесь, я того вовка не боюсь, у мене єсть на нього свої заміри.

Я глянула на неї здивовано:

— Які заміри? Які можуть бути у неї заміри?

Вона все весело усьміхалась.

— Я знаю, ви натякаєте на Анатоля...

Ах, от що!... Прийшлось мовчки прийняти такий зворот розмови.

*) Моя Червона Шапочко, не йди в ліс!

***) Там є вовк, то він тебе з'їсть.

— Ви може думаете, що я вже „страждаю“? О, ні! Тільки він мене інтригує, се правда. Знаєте, яка думка займає мене? Взяти-б і закрутити голову серцеїду, та так закрутити, щоб він просто збожеволів; а тоді сказати: Adieu! — і поїхати собі в Москву, а він тут нехай „страждає“. От була-б штука! Чортъ мене побери! — Вона тільки що налагодилась по циганськи взвизгнути, але завчасу втрималась і затулила рота рукою. — Що се я, божевільна! Адже-ж ми на вулиці!

Ми власне стояли вже перед входом в сад отеля „Россії“. Алла Михайловна спинилась, згорнула парасольку, вибила нею порох на своїй сукні, потім хусточкою обтріпала парасольку і блюзку, попросила мене подивитись, чи в порядку її волосє і капелюшик, сховала хусточку, знов розкрила парасольку і підбрала сукню, на сей раз краще уважаючи на симетрию. Властиве тепер не було великої потреби підіймати сукню, бо в саду стежки були висипані морським грубим піском, а вулиця з курявою знов зосталась за фірткою.

Ми йшли стежкою через сад, раз-по-раз стріваючи нарядених дам з гордими мінами і паничів, що йшли модною походом, ступаючи на п'яти, розхитуючись і здійнявши плечі в гору.

— Алла Михайловна, — заговорила я, — на що вам здав ся той Анатоль? Залишили-б ви краще сю „штуку“, як ви се звете.

— На що мені здав ся? Кажу-ж вам, се мене інтригує. І знаєте, що я вам скажу? Вам се повинно подобатись, — я се роблю по часті для ідеї.

Я тільки глянула на неї широким поглядом.

— А так, для ідеї — реванша! Він певне вже не мало жінок заставив страждать, так отже нехай тепер спокутує.

— Ні, Алла Михайловна, мене ваша „ідея“ не чарує.

— Чом?

— Бо сей ваш „реванш“... як би вам сказати?... от, як у вас у Московщині кажуть: „Овчинка выдѣлки не стоить“.*)

*) Не варта шкірка за виправку.

Алла Михайловна раптом почервоніла.

— Щож робити! Я до иньших ідей не здатна, се не моя спеціальність — ідеї... А звідки ви знаєте, що не стоїть „выдѣлки“? Все-ж таки ви не знаєте Анатоля.

Мені здалось, що її трохи образив мій тон, і я постаралась змінити розмову. Взагалі розмова з Аллою Михайловною почала втомляти мене. Теми у нас мінялись часто, швидко і без мети, як барвисті шкельця в калейдескопі. Я була рада, коли ми спинились перед брамою мійського саду, де снувалась публіка входячи і виходячи.

Я подала руку Аллі Михайловні.

— Бувайте здорові, тут ми розійдемося: я піду до дому.

— Як-же се? — запротестувала вона, затримуючи мою руку, — а я думала, що ви підтримаєте мені компанію в саду. Якось навіть непризвоіто самій прохожуватись.

— Ну, нічого, у вас багато знайомих, кого небудь знайдете, — почала я вмовляти її, коли завважила, що вона мене не слухає, а дивить ся кудись в глибину вхідної алеї розпаленим поглядом.

— Анатоль іде! — шепнула вона мені, стрепенувши мою руку.

Оддалік показав ся панич у ясному англійському костюмі, в жокейській шапочці і з хлистом у руці. Він ішов тією самою модною походою, що паничі в готелі „Росії“. Обличчя його я не могла роздивитись, бо він був ще досить далеко.

— Ну, то тим більше, до побачення! — сказала я і визволила свою руку.

Алла Михайловна вже не стримувала мене, навіть не глянула на мене, прощаючись. Вона стояла в гордій позі, голова була підведена тим самим рухом, що на портреті, який я у неї бачила, і вираз лица був той самий, тільки на яро-червоному тлі парасольки і капелюшика се виходило ще більш „по циганськи“.

Панич наближав ся до брами, недбало помахуючи хлестиком. Я пішла собі геть від брами, але не до дому, як сказала Аллі Михайловні і як справді було замірялась.

Море привабало мене. Воно розстигалось ген-ген, широке, спокійне і ніжно рожеве. Я запрагнула того рожевого спокою, він мені був конечно потрібний після втоми сього дня. Я спустилась до самого моря сходами, що ведуть з набережної до маленької простороні між так званим „сквером“ і мійською купальнею. Се єдине місце в Ялті, де можна сидіти просто на піску, а не на лавці, і бачити, як хвиля вільно розточуєть ся по березі, не розбиваючись об підмурівок набережної, чи об величезне камінне, навмисне накидане здовж підмурівку, щоб захистити його від нападу моря. Се єдине місце, де навіть в „сезон“ можна побути хоч пять хвилин в самотині.

Сонце вже ховалось за гори, хоч було ще не пізно. Місто вже було покрите довгою тінею гір, тільки вузький краєчок берега передо мною ще блищав від останнього проміння. Узгірє, геть далеко за молом,*) темно-синьою хмарою спускало ся в море і все темніло, темніло... По рожевій площині моря пробігали то золоті, то блакитні іскри, мінялись, блідли, а в купі з ними блідла і рожева барва. Аж ось рожева барва зникла, повіяв раптовий вітер, хвиля сплеснула голоснійше, освітлений краєчок берега почорнів, тїнь швидко побігла геть аж на середину моря, що вкрилось дрібненькими білими гребінцями. Потім так-же раптом зникли гребінці і вітер, а море знов стало спокійне, гладеньке, тільки сизе як голубині крила. Се впало зненацька літне смерканнє, впало, затремтіло і знов за-спокоїлось. Далеко-далеко на самім горизонті леліло опалове сьвітло — відблиск сонця; для Ялти сонце вже зайшло, але для степу за Яйлою**) ще сьвітило. От ще хвилина, і горизонт стане фіялковим, ще хвилина, і місяць урочисто випливе з моря і простеле до самого берега широку, золоту, прозору путь, устануть зорі над горами і ясною громадою іти-муть за місяцем, віддалік, немов шануючи його чарівну владу. Я ждала тої хвилини, того тихого, величнього, триумфального ходу сьвіточів небесних...

*) Мол — мур, виведений в море для захисту пристані.

**) Яйла — гірський кряж, що оточує Ялту і відділяє її високою полониною від степу.

„Та-ра-ра — бум-бі-я!“ — гримнула раптом мідяна оркестра з мійського саду, пробиваючись крізь гомін людських кроків і голосів. Я стрепенулась, мов збуджена зо сну. Тут же, коло мене, так близько, понад камінним бар'єром скверу снувала ся рухома юрба людей, жадібна втіхи, гомону, чаду, — а я ще марила про спокійні, стихійні радощі! Марна мрія!

Я встала і хотіла йти до дому, коли се в горі над сходами почув ся голос Алли Михайловни. Я стала в затінку під купальнею, мені не хотілось тепер стріти ся з нею. Мені добре видно було її постать у прозорій сутіні літнього вечера. Вона стояла взявшись під руку з Анатолем і стукала парасолькою по камінному бар'єру. Мені видно було тепер зовсім виразно лице Анатоля. Чогось я зложила собі про нього думку, що він мусів бути кращим, ніж як я бачила його тепер. Звичайне, прилизане обличчя... Коли ми бачимо на картинах такі обличчя, то кажемо, що вони намальовані погано, по ремісницькому, немов з картону вирізані і лаком наведені. А про те такі обличчя в натурі бувають дуже часто. Вони обоє, Анатоль і Алла Михайловна, тримались дуже близько одно до одного, він притискав до себе ліктем її руку, а вона черкалась капелюшиком об його жокейську шапку.

— Так що ви говорили про мене з Трапінським? Кажіть зараз! — допитувалась вона в Анатоля. — Кажіть, а то я вам шапку в море закину! — Вона замірилась зірвати з нього шапку, але він перейняв її руку.

— Ага, от ви і в полоні! Але перемога робить мене добрим: я міг би не сказати, та вже скажу. Ми з Трапінським ішли в заклад, що ви не відважитесь проспівати на самоті зо мною: „Мы въ тишинѣ, на единѣ...“

— Ого! я не відважусь? Я-б зараз заспівала, як би не на вулиці.

— Ловлю вас на слові, ходім в сад, в бічну алею!

— Щож, і ходім!

Пара подалась прудкою ходою через вулицю в сад.

(Кінець буде).

МІНЯТЮРИ.

I. Чари.

Виплигло сонце зза холодної хмари на прозоре, блакитне небо і глянуло своїми ясними очима на землю, що дрімала в міцних, холодних обіймах старого дідугана-Морозенка, заворожена його дивними чарами.

Усьміхнуло ся чарівною ухмілкою сонце до своєї любої землі і потягло її своїм блискучим та теплим промінням до своїх гарячих грудей, обливаючи її сьвітлом ясним.

Закрутила ся, понесла ся земля в страшною силою до сонця... Ближче тай ближче лине вона до палкого коханця... Обсипає її сонце золотистим промінням, чарує її своїм теплом та сьвітлом.

Не здолає борюкати ся з ясним та теплим сонцем старий дідуган-Морозенко і, зітхнувши важко, вмирає-розтає і щезає густою парою десь у високости небес.

Випорснула земля з холодних обіймів старого дідугана... Задріжали її молоді груди... Потягла ся вона до сонця і вбираючи усім своїм вохким тілом його тепле проміння, знов почала відроджувати ся. Зазеленіла трава, одягли ся густим, зеленим листем ліси та байраки, зацвіли садки... Ясноцвітні метелики, жваві мушки, веселі коники хутко почали літати в гарячому повітрі; а любі пташки, краса весни і літа, прилинувши із вирію зза моря, дзвінко виспівували свої чудові пісні.

Потягли ся у степ плугатарі з плугами. Крають вони груди землі гострими плугами, роблять по їх глибині борозни і вивертають шматки тіла на її прекрасне чоло.

А на віщо?

Хліба!... Хліба!... кожному треба... Через те чоловік і порпаєть ся все своє життє в сирій землі: то оре, то сїє, то косить, то садить і все на користь собі, віддаючи на останку і працю свою і себе землі, тій землі, що годувала його все життє. Ось і зараз: куди оком не кинь — степ, усе степ, безкрай степ... Тисячі, мільйони людей працюють по йому, кидають зерно в землю і ждуть, що принесуть їм ниви їх безкраї, чи голод та горе, чи достаток та радість?

Закохало ся сонце у землю і обливає її своїм теплом та сьвітлом, подихає на неї теплим вітром, поливає її дощами, пестить, цілує свою кохану... Мов вартовий ходить день-у-день по небі і береже і догляда її... Тільки підніметь ся воно золотисте та тепле і гляне своїми очима на любу йому землю, мільйони людей, мов комашня, заворушать ся по чолу землі і кинуть ся до своєї праці... Після праці, зогріті сонцем, зазеленіють ниви безкраї житом та пшеницею... Хвилюєть ся, як море, хліб людський... Радіють серця селянські — не знати-муть вони нужди та голоду страшного, — праця, земля та сонце забезпечили їх житє.

Дзвенять гострі серпи та коси — працюють люде по степах... Піт горохом котить ся по худих засмалених обличчях, а вони працюють... Їсти ніколи за працею важкою... За те по праці очи любують ся копами хліба, що стоять по всьому степу безкрайому; серце радіє, радіє щастєм тихого житя.

Спустіли степи безкраї — звели селяне хліб у подвіре на токи. Гуляє вітер по степах безкраїх і несе понад землею зграї темних хмар. Плаче небо і з хмар густих ллють ся на землю дрібні сльози... Кряче голодний гайворон, летючи на здобич... Не чути співів веселих пташок... Не бавлять очей, літаючи в повітрі, яснокрилі метелики та жваві мушки — погинули вони; а пташки в ирій полетіли, бо ранками холодний вітер гнітить усе живе.

А через що?

Розсердилось на землю сонце, що Морозенка любо ізгадала і відіпхнуло геть її від себе... З страшною силою понесла ся земля від сонця, все далі тай далі летючи від його... Зрадів старий дідуган-Морозенко і дмухнув на

землю своїм холодним подихом: повіяв холодний вітер і наніс білі хмари. Закрутили ся над землею білі метелики і на крилах страшного Віхала прилинув старий дідуган-Морозенко і притис у своїх ледових обіймах і йому теж любу та хорошу землю.

Усе замерло!... Усе заснуло від тих холодних, страшних обіймів!... Отже що людови? Хліба вродило багато... Хай тішить ся до якого часу старий дідуган-Морозенко, хай обгортає свою милу землю у срібний дорогий килим, хай морозить її!... Прийде час, закохане сонце знов покличе до себе чарами своїми свою кохану землю, обілле її золотистим, теплим промінням і знову дасть усьому життя. Знов зацвіте земля, знов оживе-воскресне життя, знов люде візьмуть ся за працю свою важку.

Так було і буде так, аж поки не засне сонце в небесах!

II. Згадка.

Там де прозора річка біжить поміж зеленими берегами, де кучеряві верби, схилившись вітами, купають листя у воді, там де дуби могутні розкинули свої густі віти, що й місячне проміння не прогляне і не побачить, що робить ся під ними, там, після денної праці одпочива душа і радіє, зустрічаючись з милою своєю, закохане, шалене серце.

Ось зірочки з високости засяли по всему безкрайому темно-синьому небі. Місяць, крадучись із-за діброви, впливає на чисте небо подивити ся, що робить ся на землі... Теплий вітрець з-тиха подихає, гойдаючись на зелених листячках дерев, щось розмовляючи з пахучими квітками...

Дивно!... Гарно навкруги!...

Чарує ніч красою своєю і душу пориває до кращого задля людей життя, а серце до тої, що серною легкою лине у гай зелений під дуби. Там чути шепіт... поцілунки... Уста з устами там зливають ся до купи... Там сидять закохані і радісними очима дивлять ся на сьвіт божий, на життя, що не далось ще у знаки, а мов рожева квітка, що росте на неприступній скелі, манить їх до себе.

Лунають поцілунки — щастя молодого життя; зоря сьвітова, почувши їх перед сьвітом, поблїдла і заховала ся у хмари, куди вже сонечко, проснувшись, послало перший свій промінь...

Прокинули ся тоді закохані, розбігли ся і зустрівши золотисте сонце, знов узяли ся за денну працю...

І так що дня, що ночі!

О, молодість, ти щастя, щастя всього життя! Як любо спогадати тебе тоді, коли сріблястий іней покрив важку голову, повну думок про минуле! Як любо балакати про минулі хвилини молодого життя, коли все весело всміхало ся до тебе і коли ти палкою душею бажав увесь сьвіт пригорнути до своїх палких грудей! Тоді хвилию бурхливою било ся в грудях молоде життя... А тепер? Тепер воно гасне, вмирає... І незабаром настане та хвилина, коли жива істота обертаєть ся в бездушне тіло і на віки зливаєть ся в матір-природою, віддаючи їй усе те, що вона сама їй надала.

III. Пташки.

Як мертво та сумно стає в осени, коли пташки покинуть наші степи та гаї і полинуть від нас за море у далекий теплий край — у вирій. Не чути дзвінких їх чарівних пісень, бо найкращі співуни наші покинули свої оселі і подались за море, щоб там у теплому краї перебути тяжку негоду лютої зими.

Щасливі!...

Вони не знати-муть того страшного холоду, який буде панувати над нашим краєм, за малим не цілого пів року; вони не знати-муть тих страшних завірюх, що засвистять по гаях, що закрутять ся по степах широких...

А ми?

Ми — люде, що розумом своїм пишаємось над усім живим створінням, зостанемось пригнічені недолею своєю і будемо терпіти і голод і холод, бо мало знайдесть ся поміж нами таких, у кого забезпечене життя оселею своєю, теплом, достатками і щастем, щастем тихого, спокійного, розумного життя. Ні, більше поміж нами таких, що голод

дошкуля і наскрізь холодом пройма... А за розумне та спокійне життя нема чого й казати... Скажіть, де воно?

А пташки?

Легкокрилі, вільні діти теплого повітря, вони не знають ні горя, ні нужди і з першим теплим промінням сонця, що розтопить білий сніг і оберне його у пару, прилинуть знов до нас і своїми чудовими співами знов чарувати-муть нам душу й серце враз...

Ох, чарувати-муть!... Та тільки чи багато з нас перебуде люті холоди?

А. Марко.

IV. Ich grolle nicht.

Молода, сніжна царівна розпустила свою довгу косу і малі, сріблясті дияменти, блискучі зьвіздочки розсипались по сьвіті. Заясніли до сонця в повітрі, закрутились у невзнаній собі земській країні і понеслись далеко, на тихі села, на гамірні міста, на поля, ліси, далеко... далеко...

Забіліли дахи, розкинулись білим серпанком у непроглядну далечінь поля, луки — з мого вікна їх видно — за темними городами, ген-ген за жовтavoю тростиною покрили смертельною блідістю синій став, що й так уже завмирав у ледяних кайданах, а за ним, в боку на горбочку забіліли на чорнім тлі безлистих дерев стріхи невеликого села...

Княгиня зима! По огненнім панованю літнього сонця, по горячій боротьбі тяжкої праці, по збурханих хвилях життя вона своєю всевладною рукою криє все зимною мертвою, вливає спокій на сьвіт; холодними устами диткнувшись земного чола усипляє її твердим сном, ледяним подихом, успокоює жар і кличе: „Вспокій ся! Вспокій ся!“

Я сидів при столику, на котрім лежала недочитана книжка і вдивив ся перед себе, вдивив ся крізь вікно в далекий захід. У повітрі гуляли малі снігові платки, миготіли перед шибами, неначе всьміхались і манили мене... Біло-зелена смерека сумно хиталась покрита снігом... Одалічки дрмав став, біліли поля та сїножати обведені чистим небозводом.

Сумрак вечірній уколисував землю... В покою ставало щораз темнійше; тіню вповита хатня обстава тратила свої виразні зариси розпливаючись у темряві; тихо-тихесенько, лиш годинник монотонно торочив своє: „тик-так, тик-так...“

Той сумрак вечірній, та тишина і спокій якось дивно впливають на чоловіка; очи поводи примикають ся або тонуть у темряві, серце тихше, повільнійше бєть ся у грудях, мозок відмовляє острого послуху — і тоді рій безладних, невловимих мрій налітає на сонну душу. Думка одна одну здоганяє, лучить ся з нею в якесь далеке сяєво; хочеш усі свої мисли згуртувати в те сяєво — ого! вже пурхнуло воно без слїду, без відгону і чоловік ні про що не думає, доки знов не заблиснуть у душевній уяві тисячі блудних огників, не налетять нові думки...

В тїм тихесенько — як мати, що зближаєть ся до сплячої дитини, легенько — як подув раннього зефіру загомонїли якісь чудово-сумні звуки. Неначе з загробної країни, як голос замучених душ, як плач страждених, як хлипанє зболїлих брєніла сумна, проймаюча пісня без слів...

Се грав хтось у другій кімнатї на фортепанї. Полинувши скорими пасажами в давні-давні лїта, повиснувши високим трїлером над згарищами споминів, загомонївши повними невимовного болю акордами, зїйшов на могуче Шуманове: „Ich grolle nicht“.

Безмовні звуки німого болю, що розпливались у тїй тишинї наповняючи кождий атом повітря хвильованєм і відгомном дряжачих струн, ставались голоснійші і сильнійші — і занїмівши на маленьку хвильку почали сумне, голосне риданє скорботної души, що сама в себе вмовити хоче, буцїм вона вже не болить, не жалїє, не нарікає — „ich grolle nicht!“ Басові акорди рівним, понурим темпом, як хїд римських ілядiatorів, що обїйшовши, обкруживши жїряним, певним кроком боеву арену ставали перед Цезарєм з передсмертним поздоровленєм: „Ave Caesar, morituri te salutant“ — провадять ті уривані спазматичні тони на те, щоби відтак і собі вибухнути довго спинюваним плачем — шаленим, конвульсийним, без слїз твердим. І враз з тими проймаючими звуками, що загомонїли в моїй кімнатї, явидась менї та нужденна душа в цїлїм своїм болю.

Явив ся і великий біль мільонів, орошений слізми замучених, з червоними плямами від крові невинних жертв. Замаєчили в моїй уяві кривда і визиск; задзвеніли залізні кайдани, що ними закований наш народ; озвалась правда нівечена в імя суспільного ладу; поплили сльози малих, голодних сиріт, котрих батька тяжка праця в могилу зложила, а їм самим приходиться ся коротати вік у злиднях, у наймах, або гинути під чужим тином; затремтів віддих матери, що хоче теплом власного духа загриїти скостенілу від зимна дитину, що разом з мамою своєю, на студеним морозі, обліплена снігом просить у прохожих милостині. А в горі, над тою болющою душею пишаєть ся розкішна царівна зима, витаючи веселими зимовими втіхами, забавами, чарами балевої музики... Струни фортепянові гомоніли дальше відновлюючи незагоєні рани, нагадуючи незабуті болі, то знов впевняючи себе, що вже не болить... Іще кілька легких пасажів, кілька мольових дісонансів і ось нагло, несподівано вирвав ся сик розпуки найвисшого болю; здавалось, що серце переповнене болем трісло, віддаючи останки життя. Щораз слабшими і тихшими тонами улїтає жите, щораз низшими звуками захоплює повітре; то знов зойкне сильнійше, знов озветь ся проразливою згадкою роздертого серця, хоче заглушити все довгозвучними басовими пасажами, а в кінці в останніх сильних акордах, у передсмертнім напруженю всіх сил віддає духа...

Різкий окрик болю, що озвав ся ярким дісонансом, перервав мої мрії. Щезли фантастичні привиди... В повітрі конали останні тони. І знов стало тихо... Тільки на дворі вітер граючись зо снігом ніс таємні пісні, а на стїні годинник тикав монотонно...

В. Марцанський.

У. Хмельницький і ворожебит.

Коли Хмельницький, засуджений гетьманом Потоцьким на смерть, утік із в'язниці і прямував на Січ, трапило ся, що одного вечера проїжджав по-при великий ліс. Боячись попасти ся потемки в руки гетьманській погоні, він завернув конем у ліс, думаючи переночувати дебудь під дубом.

Доки була стежка вигідна, він їхав на коні. Та далі пішла гущавина, сумерки хапали за очи, і пан Чигиринський сотник мусів злізти з коня, взяти його за поводи і вести далі, ногами мацаючи стежку під собою.

Коли по його думці вже був досить далеко від краю ліса, серед непролазної гущави, почав озирати ся, де би знайти місце відповідне для нічлігу. Роздивляючись пильно довкола він побачив, як не дуже далеко від него блиснуло сьвітло.

— Що се таке? — подумав Хмельницький. — Погоня? Та ні, чого-б погоні затісуватись у таку непролазну гущавину? Лісові сторожі? Але-ж тут їм нічого пильнувати. Панське полюванє? Але-ж не чути граня рогів ані дзявкоту псів. А може втікачі, що прямують на Січ як і я? В таких разі витайте до компанії!

І він оглянувши підсипку на своїх пістолях та попробувавши вістря татарського ятагана у себе за поясом, перехрестив ся і почав разом з конем звільна пробирати ся крізь гущавину в напрямі до сьвітла.

Коли наблизив ся до него на яких пятьдесят кроків, опинив ся на невеличкій поляні, серед якої під віковичним дубом стояла малесенька хатка, покрита зеленим дерном замість стріхи і майже вся вросла в землю. Крізь одно-однісіньке віконце блимало сьвітло. Зрештою на поляні було пусто і тихо.

Переконавши ся, що засідки ніякої нема, Хмельницький спутав свого коня і пустив його пасти ся на полянці, не здіймаючи з него сідла, а сам, з рукою на рукоятці ятагана пішов до хати і застукав у двері.

— Війди, — почув ся з нутра глибокий голос, мов з під землі.

Хмельницький торкнув ногою дубові дверцята і згинаючи ся глибоко війшов до хатчини. В ній при огнищі сидів старий-престарий дід з білою як молоко до пояса бородою і сушив при огні нашпилянну на рожнах рибу.

— Здоров, діду! — мовив Богдан, ледво можучи випростуватись у низенькій землянці.

— Здоров, гетьмане! — мовив дід не озираючись.

— Гетьмане? Який я тобі гетьман? — з зачудуванням мовив Хмельницький. — Я бідний утікач, простую на Січ і прошу в тебе нічлігу на сю ніч.

— Сідай, гетьмане, гостем будеш! — мовив старий, усе ще не змигаючи оком і вдивляючи ся в червоне полум'я огню.

Хмельницький сів на дубовім ослінці край вікна, пильнуючи заслонити своїми широкими плечима віконце так, щоб світло не блимало на двір.

— Не турбуй ся, гетьмане, — мовив дід неначе вгадуючи його думки, — тут ти безпечний. Зрештою що тобі суджено, того не минеш.

— А, так ти такий! — мовив усміхаючись Богдан. — Умієш читати в тій темній книзі, де записана наша судьба? І там стоїть про моє гетьманство?

— Стоїть.

— Спасибі, діду, за звістку! Тепер я безпечний. А більше й знати мені не потрібно. Може даси що перекусити, чи маю лягати натще?

— Перекуси, а потім ляжеш натще, — мовив дід і подав йому одну свіжо всушену рибу зі свого рожна. Хмельницький підійшов до огнища, відірвав рибі голову і кинув у полум'я, а потім, як чоловік голодний, не розщипуючи і не тереблячи її вкусив.

Та в тій хвилі почув у руці і в устах щось холодне і слизьке. Зирнув, а се величезна гадюка без голови вила ся в його руці. Виплюнув те, що вкусив — і се також був шмат гадюки. З жахом і обридженем він кинув огидливу страву геть від себе. Дід за той час не переставав вдивляти ся в полум'я огню.

— Діду, що се таке? — запитав Хмельницький отямивши ся від хвилевого перестрашу.

— Йди спати, гетьмане, — мовив дід. — Іншої страви для тебе не маю, а що значить те, що ти бачив, про се не пора тепер говорити. Завтра дізнаєш ся.

Хмельницький вийшов із хати, постелив свою бурку під дубом і ляг. Хоч і як був утомлений цілоденною дорогою, він не міг заснути. В його тілі тремтів іще перестрах, очи недвижно вдивляли ся в темний простір. На

небі горіли зорі і їх сьвітло видавалось йому з сего місця якимсь дивним, незвичайним. По листю і гіляках старого дуба ходило якесь тужливе зітхане і торкало якісь глибокі, таємні струни в Богдановім серці. Дивні думи миготіли в його голові, мов тихі, далекі блискавки, що віщують наближене бурі.

Він пізно заснув, та вчасним ранком збудив його вірний кінь, сіпнувши його зубами за рукав. Богдан схопився, вмився в поблизькій криниці і відмовляючи ранішню молитву наблизився до дідової хати. Дід уже не спав і вийшов йому на зустріч.

— Проспався, гетьмане? Ну, ходи, поснідаємо.

Війшли до хати. Невеличкий ослінчик був застелений пишним турецьким килимом. На середині землянки стояв круглий столик, вирізаний із дубового пня і застелений парчею. На столику на срібній тарілці лежала сушена риба.

— Ні, діду, не хочу твоєї риби! — з обридженем мовив Богдан, пригадуючи вчорашнє.

— Не бійся, гетьмане! Вчора була віща година, а сьогодні ні. Сідай лише і покріпись. Ось бач, і я їсти-му.

Богдан сів. Голод переміг обридженє, а дідова риба оказалась дуже смашною. Їли мовчки. Потім дід зирнувши на Богдана здвигнув густими бровами і немов продовжуючи пасмо таємних думок промовив:

— А добре ти зробив, гетьмане, що вчора відірвав їй голову.

Богдан при тих словах підвів також очі і вдивився в діда.

— Коли-б ти був укусив її не відірвавши голови, вона була-б заїла тебе.

— Чи се значить, що й ворожій силі, яка напосілась на Україну, я відірву голову і вона не заїсть мене?

Дід кивнув головою. Мовчав довгу хвилю. Потім знов промовив, мов із глибокого дна задуми:

— А то не добре, що ти кинув її геть, а не кинув у огонь. Я бачив, де вона впала, але коли потім поглянув, то вже не міг знайти її.

— Значить, ожила! Значить, жити-ме й без голови? Значить, я не поборю її до кінця? — скрикнув Богдан.

Дід понуро звів голову. Довго мовчали оба.

— Але одно скажи мені, діду, — промовив нарешті Богдан. — Адже-ж ти вчора дав мені був рибу?

— Так.

— Чом же-ж вона в моїх руках перемінила ся в гадюку?

— Кажу тобі: віща година була.

— Але щож воно віщує, що як раз у гадюку, в таку нечисть?

Дід задумав ся.

— Ти певно чув, гетьмане, а може й читав десь оповіданє про сьвятого Петра. Кажуть, що сьвятий Петро ходячи по сьвітї зайшов був десь у пустиню і три дні не міг знайти людського житла. Зголоднів дуже, і почав молити ся Богу, щоб дав йому чим занести ся. Коли гляне, а з під каменя, на яким він клячав, вилізає гадюка. А з неба чути голос: „Петре, бери і їдж!“ Але Петро зжахнувся і мовить: „Господи, сеж нечисть!“ А голос відповідає: „Не бій ся, чистому все чисте!“ І сьвятий Петро простягнув руку, взяв гадину, аж бач, із неї зробила ся сушена риба.

— Ну, діду, але-ж се як раз навпаки того, що було зо мною, — скрикнув Богдан.

— Так, гетьмане, — але-ж бо й ти не сьвятий Петро, а те діло, яке ти маєш зробити на Україні — —

— Досить, діду, досить! — мовив Богдан устаючи з місця і попрощавши ся з дідом вийшов із землянки і подав ся в свою дорогу.

Ів. Франко.

Перша треба.

Із записок сьвященника, Т. Добрянського.

Ні, се не мрії, се вже дійсне, справжнє життє... Старенькі „покої“, як з пошаною кажуть мої парохіяне, не наче домовина вузькі та довгі. Стріха поросла мохом і всією ваготою своєю насіла і надала на стіну, а стіна, ніби не витримала тієї ваги, подалась у землю, але стріла там твердий ґрунт, уперлась, і вікна лишили ся на версі, над землею, тільки поперекиривлявались і дивлять ся на сьвіт божий з таким осьміхом, як середа на п'ятницю.

Пригнув ся я до віконця, глянув на подвіря, і там не весело: хліви розвалені, ворота попадали, по садочку похожає чиясь коза і орудує коло щеп за садівника, двір протяг ся аж по самий бір, бо порушено цілу пленицю і виставлено ворота. Не довго постояв двір без хазяїна, а таке поробило ся, ніби тут Мамай воював, або постояла московська „закуція“. Пройшов я по „залі“, бо у покоях як-же без „залі“! Повеселіло мені, половиці до мене розмовляють, та ще й як премудро риплять, бо тож предковичні!... Можна й сісти: є два стільці, даром що один без ноги; се не предковичні, се мої власні, а що без ноги, то се винуватий наш необережний фурман, що не додивив ся десь пенька, як перевозив наш скарб. Є й столик невеличкий, а більше Бог ма нічого! Отут, подумає хто, покришка й надїям і мріям і всьому, що несе весілля і жарт чоловікови! Ні... не можна у склепі схоронити молоді поривання; без надії не проживе чоловік і жадного

часу... Хіба козак не за те, що має? Він не за те, що буде... Так і ми... Ось вийди на ганок — як скрізь широко й весело, дарма, що весняне сонце тільки-тільки що почало пригрівати. Роботи скрізь непочатий кут... Он церков похилилась від старости, про школу не питаєте. Треба-ж і школу збудувати, треба мати місце, де-б можна було зійти ся до гурту з деякими громадянами та щось почитати, чи так побалакати. Всего треба!... Як-же то можно було-б витримати в такому стані без думки та надії!

І ширяє думка, „аж небо блакитне широкими крилами бє!...“ і сором'язливо покриває і приховує сучасні гріхи і непорозуміння. Роботи, кажу, до смутку, риза непочата, та тільки плугатор з мене, Боже, який нікчемний!... Мало-мало дала мені семінарія розуміння, реальних ужитків... Ні стать, ні повернуть ся не вмієш, ні за працю взять ся... А ще на тобі одежа чудна та довга, обвила тебе і обгорнула, як муху павутина. Тільки в школі трохи й дома, а то скрізь у гостях, та ще й непрошених. Дати школа не дала багато, а одібрала здоровле і жвавість і душу покалічила, що вже більше й не треба.

От і гаразд! Приїхав чоловік з хутора за батюшкою, себто за мною.

— Сідайте, будьте ласкаві, поїдемо, висповідаєте батька: слабі дуже, може й помруть незабаром.

— Добре, дядку... І пішов я у свою пишну залю і почав її міряти з кутка в куток. Деж ти, проклята, схолястична науко? Покажи, як мені обернути ся в сьому випадку? Ось я зараз побачу слабого чоловіка... З чим же я до него зверну ся, чим йому запоможу?... Мерця я навіть бою ся, а мука і страждання людське так на мене впливає, що я можу від них тікати підобравши довгі поли, аж на край сьвіта! Правда, була у нас наука, „практикою“ звали. Є там між иньшими такі правила, як звертатись до слабого, з якими розмовами, як з ним балакати про спасенне душі, але то була „практика“ теоретична, вона нам не показала живої душі болячої і зовсім не звернула уваги на те, що душа та існує в слабому, болячому тілі. Було казано, та нічого не було показано. Релігія, бач, вища реального ужитку і семінарські вихованці остороня-

ють ся як мога від суспільного, реального життя, аж поки їх не кинуть у самий осередок того самого життя, яке так пильно та запопадливо ховали від них.

— І чого ти не вбираєш ся? — гримнула на мене жінка, входячи в залю. — Чоловік жде, не діждеть ся, а він гасає по хаті, як несамовитий!... Як би ти знав, як нездорово піднімати куряву, то ти-б ніколи не швендяв без толку...

— Коли-ж, Надю, я знервований! Перший раз мене звуть до слабого і щож я йому скажу, з чим я до него поїду?

— А будеш бігати по хаті, то знайдеш? Ось зодягай ся. Не минеш, їхати треба. А може дідько не такий страшний, як його малюють.

— Ну, ну, годі! Вже пішла цокотіти. Зараз уберу ся. Вам, жінкам, усе просто..

Хочеш не хочеш, а їхати треба, — промовляв я собі по тихеньку, складаючи в хустку требник, ризи і дещо там потрібне, що на нашій церковній термінольотії зветь ся „апарат“, і вийшов до чоловіка, що вже давненько дожидав мене в кухні. Я віддав йому апарат, а хрест зо сьвятими дарами повісив собі на шию і ми вийшли на ганок. Біля ганку стояла невеличка ситенька конячка запряжена в широкі розвальні, на яких возять сіно, дрова і все, що потрібно в господарстві.

— Сідайте, батюшечко, ось сюди. Ей, жалко, сіна мало положив, поспішав ся...

— Нічого. Я привик усяко.

— Сюди ніжки ставте, а то не гарно, обляпаєтесь...

— Нічого, нічого. Сідай сам. Так мені лучше, не мліти-муть ноги.

Я сів і ніг не підобгав під себе, а поставив їх на полоз, бо їхати треба було на хутор верстов зо три, а сіна й справді було обмаль.

Кільки часу ми їхали мовчки. Погонич торгав віжками негнуздану коняку, ньокав і крутив над дею батіжком, поки не виїхали за село.

— Та ти не жени її, хай не скаче. Будеш їхати помаленьку, бач, як гарно скрізь, — озвав ся я до його.

А кругом справді було дуже хорошо. Сніг утоптаний за зиму лежав ще тільки по дорозі, але й по дорозі весняне тепле сонце поробило талини. Через невеличку річку перекинуто було старенький мосток, кругом були заросли дози, а далі стіною підіймав ся в гору ліс.

— Ось чи так ще буде, — озвав ся до мене погонич. — Побачите далі, як розіветь ся ліс, заспівають пташки та зазеленіє все навкруги. Рай тай годі! А що соловіїв тут — сила! По нашому, то хвалить Бога... Нам здаєть ся, що лучше й на сьвіті нема ніде, а батюшки у нас не держать ся. Заїде, поживе років два, три, тай вибираєть ся. Ми й раднійші до батюшки і слухаємо: чи дров там привезти, чи сіна. Та коли-ж мала у нас сила, от і не удержимо. А й добрящий же був отой батюшка, що вибрав ся, отець Демян, хай йому легко згадаєть ся! Так уже любо було поговорити з ним! Малої дитинки було не промине. Всякого розпитає, розважить, та не пожив і той довго... Як то вам уже Бог поможе? — обернув ся він до мене.

— Будемо жити якось помаленьку. На однім місці і камінь обростає, — відповів я йому в тон.

— Еге-ж, еге-ж! Так і ми собі міркуємо. Земелька тільки у нас легенька дуже, бач, який пісочок безумитний... За те сіна маємо вже в охоту, і скотинку, хвалить Бога, можно держати. Літом гриби... Рибка є. На все єсть вигода, окроме хліба. Та хто скотину держить, у того і хліб є, звичайно не на продаж, а для себе не купуємо.

— А давно твій батько заслаб? — перебив я його.

— Давненько, другий тиждень, від сáмих запустів не встають. Я вже думав по фершала їхати, та батько не звеліли. Що там, кажуть, той фершал поможе! Їдь лучше до батюшки, а там що Бог дасть.

— А чи то правда, — раптово обернув ся він до мене, — що батюшка послі сповіді може пізнати, чи помер слабій чоловік, чи ні?

— Ні, дядьку, бабські казки. Батюшка, як і всякий чоловік, бачить те, що всякий бачить. Доктор більше нас на се вчить ся, і то не скаже. Каже: Бога спитай... Так і батюшка. Старий, котрий часто бував коло слабих, той

буде трохи краще знати за нас з тобою, а так то ні. Нас Бог на се не вчить.

— А я думав спитати вас про батька, — сказав він.

— Ні, сього я тобі не скажу, бо й сам не знати-му. Знаєш, не так буде, як ворожка шепче, а як Бог дасть.

— Як-же то так, — здивувався він. — Се я думав, що ви знаєте, що вам або Бог тайну відкриває, або вас учено на те.

— Ні, нас сьому не вчать.

— А чому-ж вас учать так довго?

— Так, усячині, — коротко відповів я, і задумався, чому справді нас учать? Навіть і розказати доладно сьвіжому чоловікови не можна. Вся та наука лишила ся десь геть-то далеко, а навкруги житте, справжнє, реальнє, стає і ставить свої питання, і Боже, Боже, як трудно в них розібратись несьвідомому чоловікови, котрий, як ось я, не бачив нічого, окрім схолястичної шкільної науки. Десь, декому треба сказати спасибі, хтось ворухив і наше почутте і будив в наших молодих душах прриваннє до загальної освіти і до реальних ужитків, але то була для школи наука заборонена і треба було її так надто ховати від шкільного уряду, що у иньших вона й на віки захо-валася, не давши жадного росточка.

Приїхали... Невеличкий дворик весь у багні, свинота вищить і стукає в сінешні двері, бо десь хазяйка забарилася і не виносить їсти. Серед двору біля коша стоять воли крўторогі і добирають сїно; у садочку гудуть уже на дові бджоли... А вуліки!?!... не жалували батьки ліса: колоди обхватів більш як зо два і висотою не менше двох аршин.

— Сюди, сюди, батюшечко, до хати! Чу-чу, аля! А щоб ви повиздихали!

Як не старався хазяїн, але-ж свиня таки вскочила попереду нас у сїни і відразу знайшла якийсь цебер, котрий тільки від неї і ховали. На галас вискочила й хазяйка.

— Благословіть, батюшечко! А щоб ти пропала, тварюко ненаситна!

На силу ми добрали ся до хати. У хаті чисто й огрядно. Піч недавно вимазана жовтою глиною до припічка,

а далі побіляна; на столі чистий настільник, на йому здоровенний хліб і пятак — се для мене. А ось і слабій. Його можна побачити тільки ставши біля стола. Він сидить на припічку і якось весь охляв і осунув ся; на йому біла сорочка і штани, чисті онучі і нові постолі. Сорочка по тутешньому звичаю підперезана широким ремінним поясом, на якому висить невеличкий ніжик; на волосатих грудях видно великого мідного хреста.

— Здрастуй, діду! — озвав ся я до него.

— Доброго здоровля! — тихо відповів він, і почав підводитись, щоб устати, але обезсилів і сів.

— Сиди, сиди, діду. Я й так тебе посповідаю. Як тебе зовуть?

— Семен, батюшко.

Страху у мене не зосталось і жадного. Жаль тільки було діда. Я прочитав молитви, висповідав діда, запричистив його і він ніби повеселійшав.

— Сідайте, батюшко, до столу, — просив мене сам дідусь, коли спорядив я все як слід по закону. Я сів до столу. Баба поралась коло печі, де на сковороді шкварчали якісь риби, а мій візник потяг ся до полиці за пляшкою.

— Не журіть ся, батюшко, — озвав ся до мене дід. — Будете жити, у нас народ хороший, тихий, і батюшки у нас котрі добре жили, он отець Демян скільки погнав худоби всякої, і коні були добренні.

Мені стало стидно, що я повісив голову, коли чоловік умирає, а журбі не піддаєть ся.

— Та я, діду, не журюсь. Ніяково трохи, та тільки не за приходом, а так, без привички на новому місці, у новому стані.

— Трудно трохи буде, поки на хазяйство зберете ся, а там прийде літо, накосите сіна, хліба буде, аби Бог дав спожити. Іване! наливай же батюшці! — звернув ся він до сина.

Я випив пів чарочки. Баба поставила на стіл рибу і насипала повну тарілку олію, а Іван достав з полиці стальник меду.

— Щож ви так трошки?

— Спасибі, більше не можу.

— Ну, пробачайте! А ви, тату?

— Е, ні! Я вже не буду.

— Ну, як знаєте собі, а я випю чарочку з дороги.

— Ти собі пий, а я не хочу.

Я почав збирати ся до дому.

— Щож ви так швидко! Посиділи-б ще, — підступила баба. — Пробачайте, ми так по простому, і вилочок у нас нема.

— Нічого, бабо! Не турбуй ся! Хиба се без вилок не їдять люде, чи що?

— Там уже, батюшечко, покоси будете роздавати, то не забудьте і мойому Іванови, — озвав ся дід.

— Та не турбуйтеся. Ми вже перебалакаємо з батюшкою, аби здоровле Бог дав, — заспокоїв син діда.

— А ти не забув батюшці відвезти рубанців? Бо їм тепер усього треба на нове хазяйство.

Я помолив ся Богу і почав прощати ся.

— Спасибі, діду!

— Богу милосерному! Мало кушали... Гледіть же, батюшко, про сіно не забудьте, а на лубянци посійте проса. Коли не буде проса, тоді мене згадасте.

— От тобі й на, — думав я виходячи. — Добре, що забув, як „практика“ навчає поучати болящих дідів і чоловіків. Даремна-б була праця... Він мене і вчив і утішав... Не дармо-ж старий вік прожив... А я перед ним пастирь-дитина... Се одну науку маю. А скільки ще таких наук буде, тай буде. Спасибі добрим людам і за те, що хоч навчили їх розуміти...

— Ну, що, не одірвали тобі голови? — стріла мене жінка.

— Ні, ні, голубко! Навчили та ще й хліб дали, та подивись, який гарний та м'який!...

БІЛЬМО.

Образок із гуцульського життя

Марка Черемшини.

Так-от як ластівчине гніздо висить на Магурі Тимофієва хата. Наколи-б хто з долини подивив ся на неї, то не знати, чи вгадав би, що то акурат хата. Не багато тих ялівцевих корчів довкола неї, а так її заслонюють, що лише жменю вершка видко. Але як Тимофіїха затопить у неділю під обід, то дим чімхає геть д' горі поверх корчів, і тоді будь хто розпізнає, що то не чорний ріг камяної плити, а людська хата.

На Магурі нема їх більше, лиш Тимофієва сама одна, а довкола, куди оком кинути, все комар. Тому нікому не було в голові прокопати туди возову дорогу, аби був до хати вхід тай вихід. А Тимофієви й поготів се не в голові. На що йому дороги, коли нема що возити, тай „тегла“ нема! Свою пилу винесе він і стежкою, як іде до схід сонця на трачку різати ковбки. Стежка хоч яйце качай; від цісарської дороги через гору просто перед сам поріг заведе. Від коли Тимофій прийшов на ґрунт Параски, то лиш один голий раз прийшлося йому нарікати на стежку. Тоді, як золотник ймив був його в попереці від того, що підіймав на трачці сирий дубовий ковбок, і він хотів умирати. Тоді провадила його Параска до сповіди у церковцю за третій звір.

— Аби-с си запала в озіре на пресподне, ска-с прикра! — стогнав тоді Тимофій. Але то лише раз так було,

і він уже про те забув, а навіть опісля гнівав ся на „попа“ за то, що не хотів зійти з цісарської дороги і з хати взяти тіло його середущого покійничка Митрика.

На самому вершку Магури стоїть високий побілений стовп, що його на щось там закопали „еднорали“. Тимофій не навертав ся спершу до того стовпа. Але як раз пани справляли польоване і під тим стовпом склали свою „арнарію“,*) а його закликали, аби сокотив, і відтак пачку тютюну за теє дали, то від тоді навик він до того стовпа. Як прийшло яке сьвятце, то він нераз пересидів там ціле пополудне. І дуже радів, коли його відтак хто запитав: „Ба шо варе показує ваша віха, бадіку Тимó?“ — „Ге! показує, брачіки, на батаїю, так дринцьила вчера, ек би плакала: буде каліцтво!“ — відповідав з рішучою певністю Тимофій вдоволений тим, що люди признають йому немов право власности над стовпом.

Сьогодні вже ранісько вийшов простоволосий під „віху“ і відмовляв Оченаші до неділеньки сьвятої. Від коли найстарша його донька Анничка вкалічила, від тоді Параска дуже лоточить його. А то її верх у хаті, бо вона на дідзинні, а він лише „на ірунті“, тому мусить угоджати.

— Ти приймаку, ти загнав мене в біду тай збавив мені дитину! Казала-сми: не бери корову від Жида, най щезає від нас, а ти, господарю, свої тай свої. У папір було моє слово завити, чуєш, у па-пі-і-ір! — дорікала йому безнастанно Параска, а Анничка ще помагала нени. Тому Тимофій усе втікав із хати. Вчора обіцяв ся кум Танасій повернути до него тай подивити ся, що Анничці хибує. Він добре розумієть ся на маржині!

Тимофій пантрує під стовпом, коли кум іти-ме із лісничим до коршми. Деконче хотів би зацитькати Параску, щоби так не уїдала на нього. Вона при чужому не буде ришті-дорікати, але буде соромитись.

Нарешті діждав ся Тимофій кума. От іде дорогою д' горі так як би від коршми.

— Куме гив! — крикнув він двічі своїм дрантивим голосом.

*) Пожива й прибори.

— Агив! — відозвав ся кум.

— А ждїт-ко!

Тимофій зійшов на дорогу і привитав ся з кумом, а відтак став вихваляти сьогоднішнє веремя. Коли-ж крок за кроком дійшли до того місця, де зачинаєть ся в бік стежка до Тимофієвої хати, став Тимофій пригадувати кумови свою вчорашню просьбу.

— Ану будьте зобашні, кумочку Тана', тай зайдїт на чесок до мене.

— Та то так, ек сми вам казав, куме Тимó: ек поголубіло ціле око, то рахувати, шо буде більмо. Але пізнає шо на то око?

— Так от-їк ізза ніхоть може пізнає, а може й ні.

— Я би-х з радної душі, кумочку, пішов, але тото біда, шо пилюю си, бо пан жде у коршмі. Адї, сказав тепер: аби менї зараз була слуга! — тай мус бути, хоть з під землі бери. Знаєте, кумочку, то служба.

— Ей говорїт свої, таки ходїт на чесок тай решта; сегодни однако недїля.

— Гм, або я знаю? Ну, але піду таки, бо-сми вас побезпечив, тай то моя фіна*) ваша Анничка.

— Ану-ко, ану, ек би ваша ласка, ходїт та глипнете. Ви май туди коло маржинки знаєте си тай таки ратуєте добрим людям, дав би вам Біг здоровлечко тай ласку небесну.

— Ей, ратує си, чїму би-х не ратував, таже то відї худїбка кождому мила!

— А! ек єкийс казав: за жінков так не жель, ек за маржинков; сегодни корова то мама в хатї.

— Берїм таки хоть куди, то корова мама в хатї! Збудеш си чїлїдни, то сто за тобов шнїрїти-ме тай шкїрїти си, а коровку ек відженеш від хати, то будь здоров. Хоч бери та їж собі гоголі!**)

Бадїка Танасїй, що йшов по заду, пристанув на хвилину, виймив із уст люльку, поковтав нею по цибусї, вицїдив „дзему“ з вушка, поправив протичкою перегорїлий жужіль маркотки тай доложив губки, щоб лїпше курило ся. За той час відїйшов від него на пару ступнїв бадїка Ти-

*) Похресниця. **) Колїна.

мофій і аж тоді зауримітив, що не чує за собою кумового ходу. Він пристанув і собі, а щоб не оглядатись буцім без причини, став говорити тим самим голосом, що й дотепер: — Сьогодні сьвіт на маржині стоїт!

— Єк кажете, куме Тимо́? — відозвав ся бадьо Танасій, що як раз упорав ся в люлькую і пустив ся доганяти кума.

— Та я, аді, кажу, шо і без цеї мами не гаразд христїнинови. — Тут впер Тимофій свій погляд на кумову люльку. Верхня його губа, накрита пристриженим, острокільчастим вусом, піднеслась трохи від долішньої і відслонила чотири пні передніх зубів. Забоїни по обох боках рота вчинились глибшими, а зморщкы лица згуртувались понизше очий. Тимофій усьміхав ся, хоч до сьміху не мав охоти. Але кум Танасій чинив ся, що не бачить кумової усьміхненої оскомини і не почаствував його люлькою, тільки пакав сам.

— Таки аби-сте знали, шо не гаразд; я борше без їди обійду си, єк без оцеї смолечки.

— Га, та у вас тепер, Богу дєкувати, за це не біда, по-при пана то й вам шое капне.

— Так, аби на́ломом*) було, то не мож, зважєете, казати, але шо правда, говіти не говію.

— Ну, ну, та я то ніби так кібзую, побережника кожде має в самі.**)

За сим словом урвав Тимофій бесїду. Хоч він не заспокоїв хвилевої кортячки, то все-ж таки вона скоро відступила від него. Мужицька кортячка не така химерна, як панська, що не попустить ся пана, доки не наїсть ся по саму шию того, чого вона як раз бажає. Тимофїєву кортячку прогнала його невідступна товаришка, журба, що на вид його низької хижі вправді не більшала, лише давила своїм давнім, важким тягаром.

Він опинив ся з кумом перед своєю хатою.

— У вас, куме, видко полуденок смажут, — відозвав ся Танасій, вказуючи рукою на дим, що клубком висував ся з маленького вікна і стедив ся на слоту навперед Тимофїєвої хижі.

*) Над потребу. **) В пошанї.

— Може бути, що моя приставила окріп на кулешу дітем, а в тім не знаю. Ану ходіт, ек ваша ласка, у хату.

— Я би-х казав, може би таки на дворі пообгледати, тут май видко.

— Це ви добре кажете, в хаті темно си. Анничко, ге! Ани'!

З хати озвав ся плаксивий, тонкий голос: — Гив!

— А вийди ста!

— Та чого-онь?

— Не питай, чого, ходи!

— Чого сидиш каменем? Вийди, аді, чуєш, що дедя з кимс говорить, а я без запаски, — озвав ся другий, глухий, жіночий голос.

Анничка виходила.

— Аді, твій батько *) прийшов, — промовив Тимофій до доньки, що вперед станула коло одвірка і призиралась одним оком, хто такий говорить з дядем. Потім приступила несміло до Танасія і поцілувала його в руку.

— Шо дієш, Анничко, дужя? Еге-ге, та ти нівроку, ек я вижу, вже дівочиш, у заплітках уже!

— Га-а! Дівка, кумочку, росте, ек жидівска лифа. Аді, вже на Головосіки вісімнацїтий рочок!

— Наперед би більше, куме Тимó. Величеньке то собі даст раду будь де, а мале то лиш пищит: їсти тай їсти.

— Біда з малим тай з великим біда, кумочку Тана', а з дївков то у-двоє біда!

Анничка станула коло дяді і зацїпила уста, личко мимохіть прикрасила міною засоромленя, правою рукою „когутки“ на усї обертала, а лівою сорочічку мнула. Коли-ж у хоромах скригнули хатні двері, доміркувалась вона, що неня убралась уже в запаску і прилагодилась вийти до гостя. Тому споглянула вона сьміливійше на хорімні двері.

Тимофїїха зупинилась перед порогом, перевязала ще раз темно-червону хустку на голові, підтягнула висше під пояс запаску, погрозила півголосом дітям у хаті: „Цитьте, бо вас ублю“, і вийшла.

*) Хресний батько.

— Славайсу! — сказав Танасій, розпочинаючи привітання з кумою.

— На віки сла'! — відповіла Тимофіїха.

— Що си діє, кумко Пара', миром?

— От миром, Богу дякувати, позаєк миром. Шо май туди коло вас, кумочку Тана'? Шо кума діє, та худібка, та діточки ци дужі?

— Ет, дужі ше до єкогос часу.

— Гаразд, шо дужі; єк здоровлєчко є, то грижі менше. Аді у нас гнів божий!

— Ану жди-ко, жінко, — перервав Тимофій, — аді я просив кума, най би обіздріли, ци то кинуло си її більмо, преч би си казало, ци яка примха.

— Хоть най уже і не обзираю, то я вижу, шо то більмо, аді на тім оці. — Танасій приступив д' Анничці, відтрутив руку, котрою вона при згадці про більмо накрила невидюще око, розтулив обома руками повіки, подивив ся з міною знавця в око, похитав головою тай на решті махнув рукою:

— Шо-сми казав, то таки так акуратне: більмо єк груба латка на ввес постів, саме таке дістала була корова Юри Глібічкового.

— Ей головочко-ж ти моя онь нещєслива, — заголосила Параска, шо враз із чоловіком уважно приглядалась кумовій роботі і нетерпливо дожидала його ретельного вислову. Анничка почервоніла ще дужше, як червоніла тоді, коли збитонні дєїні прозивали її на вулиці „сліпцунков“.

— То кажете, кумочку, таки більмо? — питав ще недовірчиво зажурений Тимофій.

— На, маєте! таже мені віді це не першина! Натє, дивіт си самі: аді ціле око поголубіло, гоздєчки знак, а відси йде білий рубець почєрез саму середину ока тай не пускає днину на спід.

— Ей падочку-ж мій нещєсливий, гірський мій сьвітку чорний, — падькалась безупинно Параска тай заломлювала руки. Танасій доказував дальше свій осуд.

— Попробуйте, озміт тай закрийте їй дуже око, а кварівливим *) най си дивит на то, шо я скажу.

Тимофій закрив доньці око і чекав, шо кум скаже. Кум підійшов наперед, шпурнув на бік кований бук, скинув із себе байбарак,**) поправив на плечах дзьобню так, аби бляшка з написом „с. k. strażnik lasowy“ припала саме на груди тай так накликував:

— Тримайте, ку', по лючки, аби ні раз не жмуркнула.

— Я затулив так, шо не жмуркне, — відповів Тимофій.

— Тепер диви си, Анничко, просто на мене.

Анничка сіпнула ся на той зазив у дядевих руках, хотіла вчинити волю батькови і подивитись, але дядько зганьбив її за то:

— Стій чопом, не рунтай си!

— А шо, видиш мене?

— Ні, батьку, не вижу, бо дедя тримає.

— А не видиш, шо я маю на грудіх, — питав дальше Танасій, вказуючи рукою на побережницьку бляшку.

— Ой ні, не вижу!

— Не видиш, аді, ордір у батька? — підповіла Параска.

— Ні, не вижу!

— А шож видиш?

— Нічо; так шос, от-їк мраку.

— Пустіт, куме Тимо, тепер видите самі здорові, шо нема шо куди робити, то тверде більмо тай говорило си. Хоть би наші вороги так виділи.

— А я би ше казала, може би чим засипати, ци єк кажете, куме?

— Не сердьте си, кумко Парасочко, але я вам скажу, шо то пусте ваше говоріє; на це більмо нема ліку, аби-сте куда ходили.

— Ей бідко-ж моя, бідко! Шо це нас найшло, у хаті нас найшло, нешеслива наша годиночка, кумочку Тана', — цідила Параска крізь губи, шо скривились до плачу на темному худокостому лиці.

*) Недужим. **) Короткий сірак.

— То ше, зважаєте куме, коби то хлопец попадив*) таке, то нам би це не в голові, але дівка, то, знаєте, клопіт! Ніби й сором і нема чого таки сподівати си, аби голову накрила; кожде обмине хату, а ми на ірунтик так не біровиті, тай то тому так гірко, — жалував ся жалісним але поважним голосом Тимофій.

— Коби-сте були від разу ратували! — обставав при своїм Танасій. — Тепер пропало!

— Ей та ратувало си, чіму би не ратувало си; дві неділи за волосок не спала-сми, в одно літеплом*) відмочувала, бо то гет було око обкипіло, тай шо з того?

— Га-а! Сама собі вирискала, то най тепер знає, ек деді не слухати. Казав-сми: сокоти си, не гони коровку межн чужі товарета, а вона ні тай ні, ід богацкій маржині, газдиня, прилучела.

— Лишіт, куме, то причка, — лагодив Танасій.

— Ой причка, причка, смола би го втела, того паршека рудого, аби не дочікав уже нікому худібку на випас давати!

— А тото ви у Манашкового сина були взели? — питав Танасій, сідаючи на дривітню.

— Ага, у того... — хотів доповісти Тимофій, але Параска перехопила його своєю відповідю.

— Таже аск, у того мантаря, шо шкуньгає на одну лабу, скривило би го ше на другу так, ек він мене скривив. Аді, кумочку, ніхто таке не видів тай не чув: упхав нам тогід наперед Дмитрі теличку тай каже: телиця тівна, ек прийде за три неділи теле, то будете мати скором у хаті, а по році займемо на єрмарок, та шо буде поверх вісімдесять левів, то ваше. Та така була згода. Прийшло си відтак, ми чікаємо три неділи, штири неділи, ба й другі штири, аж на деветім тижни у середу найшло си теле, вибачте за слово. Цєпаю я корову, цєпаю, аж тут лучила си ця причка. Займила дівчина корову у лучку, а там дес пасли Манчулові воли, та ек сцупили корову, тай ріг пішов. Ця дурна взела боронити, тай аді від засігнув рогом під саме око. Я учула крик, прибігаю, а ця лежить ні

*) Потернів. **) Тепла вода.

жива, ні вмерла. Тай зараз таки потім приходит Жид тай відбирає корову. Ви, каже, збавили мені корову, то я вам це не подарую. „Та ек збавили, очі би ті вилізли, паршеку. — кажу я йому, — таже ріг виросте другий“. Ні, каже, беру собі корову, а ви мені хоть заплатіт триціть левів, а хоть я вас подам до суду. Міркуйте собі, екої нам паршек заграв! Шо тут робити, думаємо собі, триціть левів то не ірейцір, ані два, а ми мали у паскуди вже передний довжок. Взели ми тай полагодили си при сьвідках. Десетку нам спустив, а дваціть левів маємо дати, міркуйте, кумочку, дваціть левів за ріг коровечий.

— На це, любко-кумко, нема ради; шо си винно, то мус віддати, а за Анничку то я вам скажу таке: Я аді справив си шукати служки для пана, та най таки білше не шукаю, дайте ви свою Анничку туди. Пан добрий, не жонатий, дітий нема, тай чого траба? А там їй буде так ек у раю; ек би-сте уздріли, екі там гаразди, то би-сте своїх очий забули. Шó покоїв, шó одежини, шó начіня, а шó їди кашерної, на сьвітї кашерної.

— Про мене хоть і зараз най би йшла, але коби знате, шо пан схоче її взети, кумочку пишний.

— Я вам кажу, шо возме, бо таки возме, бо я так кажу. Аді прилагодьте її так, ек годит си, а я йду за паном тай стокміт си*) тай далі.

— Ей коби тото Господь милосерний спустив на нас таке шесте, — проговорив Тимофій.

— Та я віді на шос маю рот тай з панами я аді так, ек з вами.

— Та коби-сте, кумочку, так робили, дав би вам Біг здоровлечко.

— Ек для вас, то я тото зроблю, бо то моя фіна.

Анничка слухала з увагою батькової бесіди і радїла в душі будучому щастю. Про її гадку і згоду ніхто не питав ся, тож вона мовчала. Танасій устав, накинув байбарак і справив ся іти до коршми.

— Куме, га! Ек би то робити, аби він не пізнав більма? — радив ся ще його Тимофій.

*) Годитись; токма — згода.

— Най з боку стоїт Анничка тай най руков закріе око.
 — Добре кажете, гостїт у добрий час!
 — Гостїт у добру годину! — побажала Тимофїїха.
 — Це ласка божа, жїнко, коби лиш пан узєв, аби не заздрїв бїльма. То би-сми небого жили! Тогди йди у лїс по ломадже, ек у свїй город!

Тимофїїха з радости збула чоловіка мовчанкою. Вона звернула всю свою увагу на доньку.

— Іди лагодь си, Анничко, возми мою сорочїчку з плечїками тай посє.

Анничка побїгла з ненею в хату, взяла сорочку і полївла на пїд перебирати ся. З долу з хоромїв навчала її неня, як на службї поводитись має.

— Аби-с менї добре мештерєла си, чуєш, Ани', — говорила вона так голосно, щоб донька на подї могла її чути.

— Не бїйте си, ненько, я буду слухнена.

— Шо тї пан скаже, тото аби-с робила, хоть би тї сказав гнїй тїскати. Та видиш, шо у нас бїда, нема шо в губу взєти, слухай, небого, пана! Тай аби-с нїчо не кинїла у покоях. Ци локшини, ци балабухи, то ти очї зажмури, а нїчо палцем не кивай. Їсти будєш там мати по вуха, голодом не меш ходити. А подарує тї шо пан поверх токми, то ти возми, а я приїду туди тай возму 'д хатї, а за сорочїчков приїду в суботу в вечїр.

Тай накажи її, аби не дивила си панови в очї, бо заздрїт бїльмо, — дораджував з надвору Тимофїї.

Анничка лагодилась сама, а Тимофїїха зайшла з чоловіком у хату і нараджувалась над токмою з паном. Менші сестрички і братчик Семенко змїркували, що їх найстарша сестра приготовляєть ся йти кудись; повилазили на пїд і стали цїкаво допитувати ся, куди вона збираєть ся.

— До пана йду на цимбрилю,*) то будете мати шо їсти! — говорила вона радїючи.

— До пана, до пана, до того, шо лїс має тай єгоди тай афини тай дрова? — перекрикуєть ся дїтворя.

*) Служба.

— Цитьте, не верещіт, бо йнго шо лиш не видко. Семенку, а чуй, дитина рує, іди возми на руки.

Діти підскакували з радости...

— То, проше пана, цего газди тота дівчина, — інформував Танасій лісничого, що трошка заточував ся в один, то в другий бік.

— Так муф, цо хцеш за єден рік! — звернув ся лісничий до Тимофія.

— Ци-ж я в тім розумію, проше пана фештиря тай злісного? Я дітий ше не давав на цимбрилю.

— Ну, бо німам часу, кажи так, альбо так!

— Та шо божа ласка тай панцка, та най тото буде. Я знаю, шо аді пишний та годний панчік не зробит нам кривди, — хто би си радував чужому мозілеви!

— Но, то дам ей футраш і убр'яне.

— Аби Біг дав панови здоровлєчко.

— А умі цо коло кухні?

— Шо скажете, всеціну зварит, вона у мене вже газдиня, — прихвалювала Тимофіяха, що впоїла очи в пана і наче-б рахувала кожде його слово.

— Гет всеціну вміє, — потверджав Тимофій, — ци кулешу зварити, ци борщ барабуліний, ци рибу, ци малай спечи, шо душа захоче!

Лісничий усьміхнув ся, глипнув на дівчину і ще раз усьміхнув ся. Анничка загнупила голову в долину і зачервонїлась. Вона і соромилась і раділа. То дядько перший раз в житю хвалить її.

— Тож нех зараз ідзе зе мнов!

— Ну, та шож, єк траба, то траба, то аді йди Анничко з паном.

— То моя фіна, проше пана фештиря, то вгідна*) дівка, — представляв панови Танасій, прощаючись міною з кумом.

— Но, ходи, дівче, ходи, — кивнув пальцем лісничий. — Іди, не бій си, Анничко, іди з паном, — захохочували доньку дядько й неня.

*) Працьовита.

— То таки, проше пана, рахує си служба від завтра, ци пан схочут аж від другої неділі? — питав ще несьміло Тимофій.

— Службу лічу од піршого!

— Аєк, аєк, панчіку файний, від першого дня; сегодні маємо неділю, а від цієї середі за тиждень маємо Богородички малої.

Вийшли на дорогу. Лісничий іде передом, за ним його побережник Танасій, а по заду Анничка з похиленою головою. Вона соромить ся. Боками по-при дорогу біжуть її дві менші сестрички і братчик, що не втерпіли і крадьки втекли з хати сестру виряджати. Братчик Семенко несе на руках найменшу сестричку Гафійку, що ще не виросла так, аби її няня постарала сорочинку. Він не може підбігати і при кождому перелазі кричить на сестрички, щоб подождали його.

— То наша Анничка пішла з паном, — хвалють ся малі сестрички бадікам, що лежачи сьвяткують на царинках неділю. Бадіки всьміхають ся, а вони біжать гей би на здогін за сестрою.

— Вже веде сьвіжу, — замічає один бадьо, коли лісничий далеченько відійшов наперед.

— Аєк, веде сліпцунку, — потакує другий.

— Шо-сми мав казати: туду йде вона в порожні, а відси верне си в повні, — глузує третій.

— Буде добра на перехід, — насьміхаєть ся ще иньший.

— Чілідина з воєм пуєга на перехід, — глумить ся гурт.

— А то мой, жінко, я гадав, шо то лиш мужик дурний, а то трафляють си й межі панами дурні!

— Ану заткай си! Єк би-є поредний був дедя, то би твої діти не ходили на цимбрилю.

— Говори з тобов, коли ти свої! Таже вона там у гараздах буде тай ше одежину даст; коби лишень не заздрів більма, бо відрідит тай пропало.

— Акурат мені це в голові! Різ токма була тай уже; хоть най собі тепер голову ломит. Я ше каю си, шо не стокмила си, аби дав за цес рік три леви, аді нема відки

Манашковому лифу заплатити. То таки ек хотіти, говорити, а за своєв дитинов жель, ци каліка, ци дуря. А в тім Біг сьвітій знає, ци то справедливе більмо? Мені видит си, шо то її лишень луна на оці.

— Ей, ека-ж бо ти жінко дивна! Раз сеї, а раз тої; то не милів си екийс, шо каже: з бабов ні в брід, ні в воду. Таже ти чула, шо кум Танасій казав! Ше й еке більмо! Погане більмо!...

Тимофій переклав руки на-вхрест тай обернув ся до дривітні всьміхаючись:

— Тепер не будеш, небого, киндіти, надсадиш си під ломаджем, хіба би-с мні на тот сьвіт вирідила!

Але Параска мовчала. Сперла ся на острову, на котрій сушились два глиняні варіннички і банувала за донькою. Ніби так гей би банувала, ніби так, як би сердилась на чоловіка, що він ані крішки не банує, ніби й добра на нього, — а на правду радувала ся несподіваному щастю...

Із поезій Вл. Соловйова.

I.

У цариці моєї високий дворець,
На сімох він стовпах золотих;
У цариці моєї блискучий вінець
Від алмазів горить дорогих.

У цариці моєї в зеленім саді
Краса рож і лілей розцвила,
І сріблястий потік у прозорій воді
Ловить блиск її кіс і чола.

Та не чує вона, що струмок шепотить,
І не гляне вона на квітки;
Блиск очей лазурових скорбота тьмарить,
І жура заповнила думки.

Вона бачить: в північній десь там стороні,
Де мороз і туман і біда,
З злою силою тьми у нерівній борні
Нею лишений друг пропада.

Свій алмазний вінець відкида на сю вість,
Двір лишає і золото все,
І до друга невірною — нѣжданий гість —
Своє серце пречисте несе.

Мов над трупом-зимою весна молода,
Вся блискуча схилилась над ним,
І покрила його, мов зірниця бліда,
Промінястим покровом своїм.

І розпали ся темні сили до тла,
Чистим полум'ям весь він горить,
І в любовю в чудових очах почала

Стиха другу вона говорить:

„Знаю, воля твоя наче морська струя;
Клявсь ти вірність мені хоронить,
І ти клятву зламав, та чиж зрада твоя
Могла серце моє відмінити?“

II.

Люба, здавна як і нині
 Адоніса в гріб складали:
 Плач і крик лунав в пустині,
 Жалібно жінки ридали.

Люба, здавна як і нині
 Адоніс вставав із гроба,
 Не страшна його сьвятині
 Сил ворожих дика злоба.

Люба, нині в злій пригоді
 В гріб любов свою ми втисли,
 Та ген там на темнім сході
 Її зорі знов заблисли.

III.

Хай осінь вчасная сьмієть ся надо мною,
 Хай іней посрібля на тімю волос мій;
 З тремтінєм весняним стою перед тобою
 Весь повний радощів і молодечих мрій.
 І з любим образом не рад я розлучить ся...
 Досить мені тих страт і змагань і борні!
 І все жите, в яким так важко облїчить ся,
 Якоюсь казкою здалось тепер мені.

IV.

Любий друже, чи не бачиш,
 Що все те, що видно нам,
 Тільки відблиск, тільки тіни
 Від невідного очам?
 Любий друже, чи не чуєш,
 Що весь шум в життя погоні,
 Се лиш відгук недоладний
 Віковичної гармонії?
 Любий друже, чи не знаєш,
 Що одно на всьому сьвіті —
 Се лиш те, що серце серцю
 Промовля в німїм привіті?

V.

Спека без ясности, хмари безводні,
 Міської шум веремії,
 В серці зажуренім думи безплотні,
 Порив безкрилої мрії.
 Жду, поки хмара новая насунеть ся,
 Думи проллють ся слїзми,
 І над жуροю розбитою вирине
 Личко твоє, наче сонячко в тьми.

VI.

Всі питання — пусте! Всі розмови на бік!
 Я до тебе лечу, як до моря потік,
 Без вагань і без дум любий образ ловлю,
 Тяплю те лиш одно, що безумно люблю.
 В тихім блиску зорі я тебе пізнаю,
 В сьвітлі неба ввижаю усьмішку твою,
 А коли мені вмерти прийдець ся без тебе,
 Над тобою зорею засьяю на небі.

VII. Das Ewig Weibliche.

(Слово-упіменнс до морських чортяк).

Морські чортяки мене полюбили,
 Всюди за мною слідами женуть:
 В Фінському морі недавно ловили,
 Я в Архіпеляг — вони вже і тут.
 Видно, чорти хочуть смерги моєї,
 Як то і слід по закону чортам.
 Бог вам, чорти! Та я, бачте, не сеї...
 Я вам себе ще зломати не дам.
 Краще самі ви послухайте слово,
 Що я сказати хочú вам сеї час:
 Стадом Господнім зробітьсь на ново,
 Любі чорти — се залежить від вас.
 Тямите, як серед сего-ось моря,
 Там, де стояв Амафунг і Пафос,
 В-перве в житю вам нежданого горя
 В давнюю пору зазнати прийшлось?
 Тямите: рожі і піна скрізь біла,
 Блиск пурпуровий на синіх вирах?
 Тямите образ чудового тіла,
 Ваше збентеженє, сполох і страх?
 Та краси сеї першої сила
 Якось не довго була вам страшна;
 Дикую злість на хвилину втишила,
 Але змягчить не зуміла вона.
 В ту красоту, ви чортяки голінні,
 Шлях собі тайний ви швидко знайшли,
 Смерти й гнилизни пекельне насіння
 В гарний сеї образ ви сіять могли.
 Знайте-ж бо: вічно жіночєє нині
 В тілі безсмертнім зіходить до нас:
 В сьвітлі незгаслім нової богині
 Небо і море зілеть ся ураз.

Все, чим та сьвітська Венера приємна,
Радість домів і лісів і затиш,
Мати-ме в собі й краса та надземна,
Тільки чистіш і сильніш і повніш.

Дармо до неї шукати вам ходу.
Мудрі чортаки, чогож вам ревити?
Те, що напнулось і мучить природу,
Вам не спізнити й не перемогти.

Горді чортаки, ви-ж таки мужчіни, —
З жінкою бить ся, се-ж нечесть для вас!
Ну, хоч би тільки для сеї причини,
Любі чорти, піддавайтесь сейчас!

VIII.

Який же сон важкий! Все мари та відміни
До мене тиснуть ся і пруть валом;
І дармо тут шукать сьвятої тої тіни,
Що доторкнула ся мене своїм крилом.
Та як зігнуь під тиск зневіря й злої зміни
І в жаху дикому поникне голова,
Торкає знов мене крило сьвятої тіни
Лунають знов її таємні слова.

Який же сон важкий! Все мари та відміни
Товплять ся, стісняють мій шлях, ростуть, ростуть...
І ледво чути вже далекий голос тіни:
„Не вір хвилевому, любя і не забудь!“

IX.

Бідна любко! Втомила тебе ся дорога,
Затуманились очи, зівяв твій вінок...
Так заходь же до мене спочити, небого,
Бач, на заході гасне деньок.
Де бувала і відки ти йдеш,
Я не буду питати, серденько;
Лиш мене по імя ти кликнеш,
Я до серця притисну тихенько.
Смерть і час, то царі на землі,
Та марнії на нас їх окупи;
Все кружляє, щезає у млі,
Та недвижне лиш сонце любови.

X.

Шум далекий водоспаду
Через ліс сюди несесь,
Тиху навива розраду
Із затемнених небес.

Лиш в горі склепінє біле
 І лиш білий сох землі...
 Втихло серце наболіле,
 Всі тривоги щезли в млі.
 Непорушную відрату
 Чуєш мов у любім сні...
 Шум далекий водоспаду
 Гомонить у тишині.

XI. На кораблі нічу.

Тільки ймення одно я зумів прошептати
 За звздою, що канула в море;*)
 Побажати не встиг, та вже й пізно бажать:
 Все пропало, і щастє і горе.
 Беріг скрив ся давно і пустий весь обрій
 Голубою дріма рівниною;
 І така пустеля в душі самітній,
 Як ось та перед мною й за мною.

XII.

І знов важкий туман насовуєть ся звільна
 Забутих серцем лиць і мрій, що час розніс;
 Перед невідомим схиляють ся коліна,
 По незабутньому течуть потоки сліз.
 Не по утраченім, о, ні, воно знайдець ся!
 Та тої хвилі жаль, що згубла без знака:
 Її не воскресить — і звільна, звільна лєть ся
 За нею вічності лїнивая ріка.
 Чи може й се мані? В минулім тїнь розвійна
 Забутих серцем лиць і мрій, що час уніс?
 Перед невідомим схиляють ся коліна,
 По незабутньому течуть потоки сліз.

XIII. Сонне серце.

Що сеї ночі з тобою вчинило ся?
 Ангел надїй розмовляв із тобою?
 Чи підчас бурі ти вчора втомил ся
 Й перед новою ти спиш боротьбою?
 Тихо шепочуть ся хвилі іскристї,
 Тихо всьміхаєть ся небо й чудово,
 Тільки далеко діброви безлисті
 Враз зашумлять і замовкнуть на ново.

*) Натяк на звисне віруванє, що коли висловити якесь бажанє в хвилі
 як бачиш падучу звізду, то воно сповнить ся. — I. Ф.

XIV.

Вітер з західних сторін
Сльози навіває...
Плаче небо, стогне ліс,
Сбснами хитає.

Се з країни мертвяків
Голосіння лнуть...
Серце чує і тремить,
Сльози ринуть, ринуть.

Вітер з заходу затих,
Небо усьміхнулось,
Але з краю мертвяків
Серце не вернулось.

XV.

А як бажання тікають мов тіни,
А як присяги — пусті слова,
По щож нам жить у тій темі блукаєни,
По щож нам жить, коли правда мертва?
Вічність по що для пустого змаганя?
Вічність по що для брехливих слівес?
Що жити варто, живе без ваганя,
Висшая сила в оковах не гнесь.
Висшую силу хто в собі вчуває,
Той не рида по дитячому сні.
Се-ж жите — жертва, і правда живая
Сьяє безсмертна в зогнилій труні.

З російського переклад

Ів. Франко.

Із циклю сцен „При столі“ Жанни Марні.

І. Перший четвер.

Їдальня в скромній віллі, в Ножані-на-Марні. Зимове полудне; в коминку горить кокс досить ясним полум'єм. Крізь незаслонене вікно видно поле покрите снігом.

Пані Дельма, 34-літня; **Арманда**, 13-літня; **Туанета**, 20-літня.

Пані Дельма (висока, худа жінка, гарна брюнетка з подовгастими сірими очима, що до половини закриті повіками. Убрана в темну домашню сукню, на плечі накинений маленький шаль з білої вовни; вона стоїть у сінцях край дверей їдальні дожидаючи приходу Арманди, котру служниця Туанета пішла зустрічати на дворець залізниці. Чути чиїсь кроки і голос, хтось покvapно перескакує кілька сходів, чиясь нетерпляча рука пхнула двері. Входить Арманда, а за нею Туанета).

Арманда (кидається на шию пані Дельма). Мамо! Мамо!
Добрий день, мамунцю! Добрий день, мамочко!

Пані Дельма. Добрий день, Мандето! Добрий день, моя красіточко! Витаю тебе, моє дороге дитятко! (Вона покриває її поцілуями). Моя маленька цїпочко! Ти спізналась! Нічого тобі не стало ся? Жадного випадку?

Арманда. Нічого, мамо, анїчогісїнько!

Пані Дельма. Ти не бояла ся сама в вагоні?

Арманда. Я була в дамськїм купе.

Пані Дельма (оглядаючи Арманду). Ти добре виглядаєш. Як то! Ти вбрала голубу сукню і новий капелюх на таку слоту?

Арманда. Не треба було? Чи мала я убрати свій сірий костюм і стару чорну черепаху?

Пані Дельма. Звісно, моя люба.

Арманда. Я не могла зважитись. Але я не знаю, я... розумієш, мамцю, я ще не знаю... я ще не привикла... (Показує їй черевики). А що до черевиків... Я убрала великі, підзовальовані, добре?

Пані Дельма. Дуже добре! (Вона легенько підносить кінець сукні Армандиної). А яку спідничку маєш? Ватовану. Так! Дуже добре! (Вона цілує доньку). Ти розумна, маленька ціпочка, дорога у своєї мами! (Вона кличе Туанету).

Туанета (входячи). Пані!

Пані Дельма (передає їй Армандин капелюх і плаш). Візьми, віднеси се на моє ліжко, до мого покою, і подавай на стіл як лиш буде готово.

Туанета. Слухаю пані! (Виходить).

Пані Дельма (сідаючи при столі). Ти дуже голодна, голубко моя?

Арманда. Ні! Я дуже щаслива, се відбирає апетит! (Сідає напротив матери і роздивляється по покою). О! як тут тісно, мамо! В порівнянню з... (Зуницяється і червоніє).

Пані Дельма (змішана). За ту ціну, яку я могла платити, я не знайшла нічого ліпшого. Але за те вид гарний. А там на весні огород мабуть буде повний фіялок. Я покажу тобі огород по сніданю.

Арманда (тихим, задуманим голосом). На весні! Але-ж весна ще дуже далеко! (Кидає сумний погляд на замрачене небо, що висить над пустими, білими полями).

Пані Дельма. Але-ж ні, лиш три місяці.

Арманда. Три місяці! (Роздумуючи). Дванацять четвергів... Лиш дванацять четвергів лишається мені, щоб видітись з тобою перед весною, так? (Зітхає глибоко і відвертає голову. Вона подібна до матери: висока, дуже розвинена на свій вік; у неї, як і у пані Дельма, тяжке, чорне волосє, бліде лице і задумані очі з опущеними віями).

Пані Дельма. А от і сніданє. (Бере полумисок, який Туанета поставила на столі і подає своїй доньці). Се смажена

яєшниця з цибулькою. Я казала дати трошечка чеснику.

О, лиш крихіточку, так як ти любиш. Ну-ко!

Арманда. Дякую! (Хвилю їдять мовчки). Яєшниця дуже добра. Марія не вмiє приготувати її так добре.

Пані Дельма. Марія все ще у вас?

Арманда. Так, мамцю.

Пані Дельма. Я гадала, що тато хотiв відправити її.

Арманда. Він змінив намір, або радше... (Вона вагаєть ся).

Я просила тата задержати її.

Пані Дельма. Для чого?

Арманда. Бо... Ох, мамо! бо вона тебе любить; бо з нею я можу цілий час говорити про тебе... Се... се одинока людина, з якою я тепер можу говорити про тебе.

Пані Дельма (блідне). Твій тато ніколи не згадує про мене?

Арманда. Ніколи! (Вона спустила очи. Довга мовчанка. Туанета приносить другу страву, потім виходить).

Пані Дельма. Хочеш трохи ростбіфу?

Арманда. Ні, дякую.

Пані Дельма (сердечно). Трошечка! Моя люба, прошу тебе! З'їдж хоч крихітку. Я навмисно казала зробити його для тебе, ти його любиш!

Арманда. Ну, то дрібочку-дрібочку, коли ти хочеш.

Пані Дельма (відрізує шматок в середині ростбіфа, поливає кров'яним сосом і дає їй свою тарілку. Для себе бере якийсь шматок і обі пробують їсти). Він делікатний, правда?

Арманда. Дуже м'який. Тут в сім місці продають добре м'ясо.

Пані Дельма. І дешевше, як у Парижі.

Арманда. На правду?

Пані Дельма. Так! (Мовчанка. Несміло, не дивлячись на Арманду). То Марія говорить з тобою про мене? Щож вона говорить тобі?

Арманда. Вона каже мені єдину річ, яка може потішити мене: що ти вернеш до дому.

Пані Дельма (почервонівши). Вона се каже!

Арманда. Так! Адже-ж сумно в домі, гай! Здаєть ся, що хтось умер!... Я що вйду до твого покою, то плачу... А за столом, у великім ідальнім саліоні, коли лише побачу твоє кріселко із білого і зеленого плюшу,

на твоїм місці, на тім місці, де тато велить тепер сідати мені, я упускаю серветку навмисно, щоб схилитись над твоїм кріслом і поцілувати його. (Голосом повним сліз). Йй Богу, мені любо поцілувати твоє маленьке крісло!

Пані Дельма (з лицем зворушенням хоче відповісти, але входить Туанета несучи овочі і салату. Поки вона кладе се на стіл, обі жінки мовчать. Скоро тільки Туанета вийшла з покою, пані Дельма вибухає плачем).

Арманда (скоро встає і кидаєть ся мамі в ноги). Прости мені, мамочко! Прости мені, не плач! Благаю тебе! Не плач! Я не хотіла вразити тебе! Мамо! мамцю! Відповідж мені! (Пробує відняти її руки від лица). Відповідж мені! Скажи мені, що не гніваєш ся, я не хотіла образити тебе! Люба мамо! мамцю! Дорога мамо!

Пані Дельма. Ні!... ні, моя маленька... Ні! се не для того... То... то иньша річ! Се... ти не можеш зрозуміти сего... видиш! Пізнійше, коли будеш жінкою... ти зрозумієш мене... ти простиш мене! Жите... жите повне брехні, фальшивства, підлоти перестрашать тебе. І тоді ти згадаєш мене і... подумаєш: „Бідна мама! Вона не вміла, не могла ошукувати, зраджувати!... Воліла все покинути... все порвати... Вона... вона мала...“ (Плаче так тяжко, що не може скінчити далі).

Арманда. Так... так! Я знаю, бачиш! Я розумію, вже тепер... розумію!... Але... але колись... по якимсь часі... коли ти... коли він... зрештою коли ти будеш нещаслива і коли тато попросить тебе вернути ся до дому, то вернеш ся, скажи? Вернеш ся задля своєї маленької Мандети, задля своєї маленької, кучерявої, дорогої цїпочки?...

Пані Дельма (стискаючи довьку в обіймах). Моя маленька донечко!

Арманда. Так, твоя маленька донечка, твоя, що так банує за своєю мамою! Подумай, мамо! Раз на тиждень! Видіти тебе лише раз на тиждень, лише що четверга! Запевняю тебе, дорога, що того за мало! Коли мені тато сказав: „Ти будеш що четверга бачити ся з мамою“, — я відповіла: „Татку, сего за мало!“

Туанета (входячи поспішно). Ось іще торт для панночки.

Арманда (скоренько встає і сідає на своє місце. Пані Дельма також пробує прийняти свій значайний вигляд).

Пані Дельма (до Туанети). На жаль, панночка не годна.

Арманда. Мамо, се ти робила сей торт?

Пані Дельма. Так, я надіялась, що ти радо покоштуєш його і...

Арманда. Дай мені маленький кавалок. (Наставляє свою тарілку). Решту я візьму з собою, коли дозволиш, сьогодні вечір, коли від'їздити-му...

Пані Дельма. Але сьогодні ти повечеряєш зо мною, моя маленька, неправда?

Арманда. Ні! (Чекає, поки вийде Туанета). Тато казав, що на сей перший четвер я буду лише снідати у тебе. Він приїде по мене на західній двірець о шестій годині.

Пані Дельма (нахиливши голову). Ах!

II. Перед нічю.

В Аркашоні, вілля в лісі. Шеста в вечері, в вересню. Сонце тільки що зайшло, а небо, що ледво пробиваєть ся крізь дерева, палає пожежею. В повітрі душно; сосни з неподвижними, мов скаменілими гілками видихають сильний, смолистий запах.

Пані Лерно, 38 літ. Лице втомлене, зівяле, покрите глибокими зморщками. **Анна**, 17 літ. Ясна бльодинка, дуже бліда, очи великі з довгими віями, окружені синіми, майже фіолетовими кружалами. Уста ярко-червоні, подібні більше до кровавої плями на блідім, восковім лиці. Анна лежить на залізнім позолоченім ліжку коло отвореного вікна. З обох боків подушки, на котрій спочиває її втомлена головка, спливають великі пасма волося майже рудого і вють ся по ковдрі. Крізь підхилені двері видно тінь пана Лерно, котрий ходить туди і назад по сусіднім покою. Пані Лерно, сидячи обік ліжка, навіває вахлярєм прохолоду.

Анна (зденеровано). Досить, мамо! Від сего мені робить ся ще більш горячо! Ліпше здійми з мене покривало.

Пані Лерно (підносить покривало і кладе на поручє ліжка). Чи так?

Анна. Ні! Візьми його геть зовсім!

Пані Лерно. Бою ся, щоб тобі не було холодно під самим бавовняним простиралом.

Анна. Холодно! Але-ж ані найменший вітрець не ворухнеть ся. Я душу ся. Прощу тебе, мамочко, здійми його цілком.

Пані Лерно (здіймає покривало). Ну, вже, моя пташечко! Тепер тобі ліпше?

Анна (тихим і надломаним голосом). Не знаю ще... Відки маю знати? Зачекай трохи!... (Підносить своє волосся). Ще сей тягар мучить мене... Воно таке тяжке!

Пані Лерно. Коли-б ти згодила ся...

Анна. Відтяти волосся? Ніколи!

Пані Лерно. А лікарь каже, що треба буде.

Анна. Дурень! Не хочу більше бачити його. Покличеш доктора Ляєска або доктора Фесталя, чуєш, мамо? А сего я не хочу видіти більше... Ненавиджу його, бриджу ся ним!...

Пані Лерно. Ой! Анночко! Він тебе так добре доглядає, він такий привязаний!

Анна. Все одно мені, ненавиджу його. (Мовчанка). Я злісниця, правда, мамо?

Пані Лерно (злюганим голосом). Ні, моя любя.

Анна. Так, я недобра. Але то ви всі винні. Ти, доктор, тато, всі против мене, всі не даєте мені робити те, що мені подобаєть ся. Адже-ж ви силуєте мене лежати, раз-у-раз лежати, як каліку, коли я так рада би раз устати!

Пані Лерно (тим самим голосом). Але ти дуже слаба для ходу, моє серденько.

Анна. Ти відки се знаєш? Я не пробую ходити вже два тижні. Більше як п'ятнадцять день мені не кажуть уставати... Коли-б я поспробувала, я-б уже ходила, їй Богу! І ви всі жалуєте, що я не їм більше. Щож ви хочете? Мені обридло їсти в ліжку. А от коби я сиділа за столом з тобою і з татом!

Пані Лерно. Думаєш, що ти мала-б апетит?

Анна. Певне... Я пожирала-б усе. (Коротка мовчанка, в сусідній кімнаті чути, як пан Лерно важко сів на крісло).

Анна. Все те таке нудне... оте їдженє, що приносить мені Марія два рази денно... Хоч ти за кожним разом змінюєш вишивані серветки і мисочки та тарілочки, але в мені нутро бунтуєть ся, коли побачу їду. А надто все, що лише подають мені в моїй кімнаті, чути креозотом!

Пані Лерно. Моя бідна, маленька Анночко! (Цілує її).

Анна (відпихаючи її легенько). Лиши... занадто горячо... Вір мені, мамо, коли би я вечеряла разом з вами, я з'їдала би купу всякої всячини. Ану, сего вечера я хочу вечеряти разом з вами...

Пані Лерно (тремтячи). Сего вечера! А чого тобі хочеть ся, моя донечко?

Анна. Раків.

Пані Лерно. О! Анночко, від того ти будеш кашляти.

Анна. Звісно! Вистарчить, щоб я забажала чого будь з'їсти, і зараз маю від того кашляти! Ну, добре! Буду кашляти, ось і все; троха більше... троха менше... (Пробує піднести ся). Найперше хочу убирати ся, надіну нову, рожеву, вовняну сукню... Подзвони, мамо, на Марію!

Пані Лерно (дзвонить не зводячи очей в доньки. Ся блідніє чим раз більше, а краплі поту виступають навколо її уст. З виразом болю). Анночко, Аннусю, тобі не погіршало?

Анна (нетерпливо). Ні, ні, для чого? Чому мені має бути гірше? Навпаки, ліпше... Куди ліпше. Я так рада встати! (Вона знов пробує сісти на ліжку, але паде на руки матери, котра піддержує її. До служниці, що входить). Маріє, ви поставите і для мене тарілі, я вийду сего вечера обідати за столом.

Марія (дивить ся на паню Лерно, яка відвертає голову, щоб сховати збентежене лице).

Анна. Розумієте, Маріє?

Марія. Так, панночко.

Анна. І скажіть Карольці купити раків, великих раків, живих, розумієте!

Марія (сильно зворушена). Кілько, панночко?

Анна. О! лише шість. (Марія обертаєть ся до відходу). Чекайте, Маріє! (До матери). Може ліпше буде убрати

теплішу сукню, чим моя рожева, а? (До Марії). При-
несіть, прошу вас, мій білий, вовняний шляфрок.
(Марія кивнула головою і виходить поспішно).

Анна (вдивляється в небо). Сказав би хто, що паде огня-
ний дощ... На щастє незадовго буде ніч... (Відкидає
покривало). Мамо, поможи мені встати!

Пані Лерно (судорожно стягаючи лице, щоб не плакати).
В тій хвилі, моя голубочко. (Накриває її).

Анна. Що робить тато? Його цілком не чути.

Пані Лерно (нахиляєть ся і видить свого мужа, що віткнувши
лице в подушку заходить ся від тяжкого плачу) Він дрімає.

Анна. Не буди-ж його! Побачиш, як він здивуєть ся,
коли я встану! Яка несподіванка, га! А доктор...
завтра... коли прийде завтра рано... Знаєш, я хочу,
щоб він таки приходив... іще... так! (її голос слабіє).
Конець-кінців твоя правда, він доглядає мене дуже
добре, і коли-б тільки не випіканє, яке він робить
мені так часто... Ну, та коли се має мене лічити...
нехай собі! Ну, як-же, мамо?

Пані Лерно. Не говори багато, моє серденько, ти вто-
мляєш ся!...

Анна. Скажи, мамо, міна доктора — завтра... коли я
скажу йому... (вона ледво віддихає) коли я скажу йому:
„Докторе! відгадайте, де я обідала вчора вечір?
В моім ліжку? Зовсім ні! При столі з мамою і татом,
при столі... як... усі!“ (Зупиняєть ся задихана).

Пані Лерно (з окриком). Анно! Анно! Моя люба донечко!

Пан Лерно (входить до покою і наближуєть ся до ліжка
свої доньки).

Анна. Бачиш?... ти... збудила... тата. (До вітця). Мама...
збудила... тебе?

Пан Лерно (не відповідає; він піддержує жінку, котра хитаєть ся
хвилю, а потім знов наближуєть ся до Анни і бере її в обійми).

Анна (тулячись до матери). Дивна річ! Тепер мені холо-
дно... але-ж зимно! (Вона по троха, повільними і слабими
рухами пальців натягає на себе кнець ковдри; потім туля-
чусь лицем до серця матери лежить без духу зі спущеними
віями. Темрява поволі втискаєть ся до покою. Здаєть ся, що ніч
спускаєть ся з темної гушави сосон, входить тихо і обережно,
щоб сховати перед нещасними родичами жорстоку, невмолиму
правди).

III. Крильце.

Пані Бульдуа, 55 літ; Емілія Етрап, 27 літ; Фелікс Етрап, 33 літ; Аделя, 16 літ.

В партері скромної вілли в Анїєрі. Сема година в вечері, в падолистї; паде сильний дощ. В їдальні, оздобленій імітацією старого дуба, стіл накритий, засьвічена лампа; „саямандра“ легко натоплена, дає троха тепла. В вікна крізь відчинені ставні видно невеличкий огородець злитий дощем і кілька безлистих дерев похилених від вітру. Видно також входову фіртку, а навіть крізь деревляні штахети видно кавалок дороги, що веде до стації залїзниці. Коло вікна стоїть Емілія і визирає притуливши чоло до шибки.

Пані Бульдуа (сидить коло коминка, занята гачкованєм).
Емільцю! Слухай, Емільцю!

Емілія. Мамо?

Пані Бульдуа. Се не жадна робота стояти оттак і видивляти очи. Се не заставить його прийти ані хвилику борше.

Емілія. Але се для того..

Пані Бульдуа (сухо). Ну, сїдай уже!

Емілія (вісходить від вікна з жалем і наближаєть ся до матери).

Пані Бульдуа (кличе). Аделю!

Аделя (в кухні). Я тут, пані!

Пані Бульдуа. Здійми курятко з огню і завари росіл.

Аделя. Добре, пані! Чи треба ще піділляти росіл бульоном?

Пані Бульдуа. Ні! Він густий. Подавай!

Емілія (боязко). То не будемо ждати на Фелікса?

Пані Бульдуа (показуючи на годинник з зазулею на коминку).

Сема мїнула. Повинен бути на обід точно о семїй.

Я не маю охоти псувати собі жолудок через твого мужа. Він не захорує для моєї приемности, правда?

(Сїдає за стіл, за нею й Емілія що хвиля позираючи на вікно.

Аделя ставить вазу коло пані Бульдуа. Аделя, се невеличка

служниця з хитрим лицем, замазаним сажею і з плямами від

товшу аж до повік. В тїй хвилі, коли вона подає хохлю пані

Бульдуа, двері відчиняють ся і входить Фелікс).

Емілія (встає і кидаєть ся йому на шню). А, Фелікс! Добрий

вечір, Фелю!

Фелікс. Добрий вечір, Мілечко! (Цїлує її). Здорова, моя

жіночко! (До теці). Добрий вечір, мамо!

Пані Бульдуа (сціпивши зуби). ...Вечір!

Фелікс (до Емілії весело). Все добре, моя кіточко?

Емілія. Дуже добре, мій любий. Чи ти не змок? Яка слота! Чоловік би й не рушив ся з дому!

Фелікс (сідаючи). Не турбуй ся, дякую. Я лише дуже голодний! (Він скинув свій мокрий плащ і капелюх на крісло. В тій хвилі пані Бульдуа встає, шукає за створкою і витирає крісло; потому з лицем строгим і сгатованим, з видом мучениці бере плащ і капелюх і вішає в передпокою).

Фелікс. О! перепрашаю пані! (Пані Бульдуа не відповідає; вона знов сідає і дивить ся лише на доньку).

Пані Бульдуа. Мільцю, хочеш росолу?

Емілія. Трохи, мамо.

Пані Бульдуа (невразно). А ви?

Фелікс. Мені також трохи... прошу. (Вона подає обом, а в Феліксів таріль кладе чотири великі карчохи. Фелікс сьміючись). О! скільки карчох!

Пані Бульдуа (ущипливо). Вони дуже осьвіжують.

Фелікс (тим самим голосом). Я не потребую осьвіження.

Пані Бульдуа. Я думала... (Вона злісно витягає карчохи з тарілі. Довге мовчанє. Пані Бульдуа не обертаючись ні до кого). Ну, щож ся славна відповідь Дюрона? Якось про неї не чути нічого? Все ще ждемо?

Фелікс. Так, але я тим не турбую ся. Спільник п. Дюрона приобіцав мені, що вступлю до служби з кінцем місяця.

Пані Бульдуа (знов не звертаючись впрост до Фелікса). Чому не зараз?

Фелікс. Теперішній касиєр мусить добути місяця.

Пані Бульдуа. Значить, ще пів місяця лінюхованя, бездіяльности, вилежуваня на фотелях. А! деяким людям се дуже любо.

Емілія (з довором). Мамо!

Пані Бульдуа. Що, „мамо“? Зроби мені ласку і скажи, що робить твій чоловік цілих три тижні?

Емілія. Сама добре знаєш, що робить. Шукає місця. І се не так дуже легко знайти місце. Сьогодні на завтра не знайдеш.

Пані Бульдуа. Особливо коли комусь не спішно з тим, коли не рушаєть ся і лишає иньшим клопотати ся вами. (Крачить). Аделю!

Аделя (з кухні). Я тут, пані!

Пані Бульдуа. Курятко! (Аделя ставить курча на столі. Пані Бульдуа починає краяти його, а краючи балакає). Певно, все залежить від характеру... Мені здасться, я згоріла-б во стиду, коли-б жінка годувала мене, то значить, коли-б я жила за жінчині гроші. Я робила би що будь, чистила-б чоботи, попихала-б вагони, але мусіла-б принести щось до дому... хоч би й як мало!

Фелікс (трохи блідий, але здержуючись). Чотири роки, від коли ми побрали ся, Емілія і я, не був я, надіюсь, нікому тягаром... Я завсїгди, здасться, заробляв і на себе і на свою жінку.

Пані Бульдуа (пів голосом). Початок, то ще не все. (Голосно). Аделю! Подавай печеню! (Аделя придержуючи великим брудним пальцем за кінець полумиска, підносить перше Емілії, котра бере собі крильце, потому Феліксови, котрий забувшись неухажно взяв друге).

Емілія (живо). Феліксе, мій любий!

Фелікс. Що?

Емілія. Ти взяв крило! Мамине крильце!

Фелікс. Овва! (Борзенько відкладає крло на полумисок).

Пані Бульдуа. Та-ак! Тепер давайте мені ваші недоїдки!

Емілія. Але-ж мамцю! Його недоїдки! Він навіть не доторкнув ся!

Пані Бульдуа. Се можливо. Але се мене зовсім не переконує, і я більше не хочу його. Можете взяти собі його назад. (Килає крильце в Феліксову таріль).

Фелікс (відкидаючи його знов на полумисок). Ну, годі! Мені досить! Так, так! Мені того вже за багато! (Встає і згортає нервово серветку).

Емілія (встає також). Ти куди?

Фелікс. Куди будь, лише аби твої мами не було там! (Він іде до дверей; пані Бульдуа кидаєть ся наперед него і розпростерши обі руки заступає йому прохід).

Пані Бульдуа. Ні, не підеш нікуди!

Фелікс. Піду; дайте мені спокій! (Хоче відсторонити її і відтручує легенько).

Пані Бульдуа (страшенно кричить). Ой леле, який туман! Ударив мене!

Емілія. Феліксе, мій любий, не бий мами!

Фелікс (лютий). Але я не рушив її, стару машкару! (До пані Бульдуа). Чи я вас рушив? Посьмієте сказати, що я вас бив! Та чорт з вами, по тім усім піду геть і нехай вам тут усячина! Ану, се буде напростійше! (Відчиняє вікно і скаче до огорода).

Емілія (до матери). Видиш, мамо, видиш, що ти наробила? Любо тобі тепер? Ти добила ся того, чого хотіла, принижуючи, ображуючи його... Але не тіш ся тим! Він пішов, я йду за ним, я не покину його! (Кличе). Феліксе, Феліксе, чекай на мене, прошу тебе! Феліксе! Феліксе! (Швидко мов вихор вона кидаєть ся до вікна і вискакує також до огорода).

Пані Бульдуа (кричить). Мільцю! Мільцю! Чи ти здуріла? Без плаща, з відкритою головою, в дощ! Але-ж ти перестудиш ся! Зараз вертай сюди, нещасна дитино! (Виміляєть ся і вдивляєть ся в нічну темряву). Мільцю! Мільцю! Мільцю! (Відповіді нема).

Аделя (що була присутна при тій події, закривши уста затовщеним фартушком, аби не засьміяти ся). Вони забрали ся обоє. Чи бігти за ними?

Пані Бульдуа. Ні, ні! (Вона показує курятко на столі). Уважай на kota! Я піду сама за ними! (Не думаючи про двері вона також кидаєть ся до вікна, пересаджує ногу і паде тяжко на стежку).

Аделя (замикаючи вікно). Йй Богу! Якась нечиста сила сидить у тій старій коробці! (Наближуєть ся до стола і дивить ся на курятко). Чи занести його на кухню? Ні, воно висохне до разу. (Вона кінчиком засмальцьованого пальця відриває кавалок білого мяса з крила). О, яке-ж воно делікатне... і смачне! (Бере ще кавалок). Розумію, чому ся стара машкара, як каже пан Фелікс, вибирає як раз отсей шматочок: сеж найсмачнійше! (Вона не перестає обривати крильце, яке зменшуєть ся раз-по-разу). Ай, ай, ай! От мое лишенько! Скажу, що се кітка жжерла... Хоч сей один раз посмакую собі. От празник для мене! (Вона справді не жалує собі; захляпана товщем, запорошена перцем вона наливає собі склянку вина. Тимчасом в нічній темряві під сильним дощем двоє людей біжить що духу, а за ними слідом старша пані кричить): Мільцю! Мільцю! Мільцю!

IV. Спомини.

Чи пам'ятаєш ти, Тальо, той готель у Ментоні, де цілий тиждень ми були такі щасливі? Чи пам'ятаєш ту паню блондинку, дуже бліду, котру ти назвав Хльорозетою? І її хору на груди доньку? І те німецьке подружжя, що набирало собі всего по два рази і напихало собі кишені ласощами? І тих молодих панночок Росіянок з рідким, коротко стриженим волосєм, що ледви прикривало їх голови з квадратовими, вульгарними і рішучими лицами? Чи пригадаєш собі ті помаранчі сьвіжі, але квасні, подавані на листках рожевої мальви? Коли се пишу, мені здасть ся, що чую їх запах. Чую також запах цитринового дерева, що тріщало весело в коминку. Зажмуривши очи виразно виджу мій покій, де на консолі в алябастровій вазі стоїть китиця... китиця, яку ти приніс мені: чайні рожі, ледво розвинені, білі фіялки, червоні гвоздики...

Як вона пахне, ся китиця! На ліво від входу коло вікна канапка... стара, зімнята, невігідна, коротка, вузка...

Про те ми обоє простягали ся на ній і втопивши очи на захід дивились, як сонце помаленьку заходило і ховалось за горами Естерель... Що вечера ми були сьвідками того конання сьвітла, зворушені мелянхолією піль, неспокійним клекотом моря і безмежним смутком річей покнених сонцем.

— Видиш, — мовила я до тебе тихенько (твоя голова опиралась на моїй груди), — коли я втраю колись твою любов, я буду як ся земля: кілька годин тому вона була така весела, блискуча, а тепер вона покрита мракою. У мене не буде навіть ані любих зірок, ані блідого місяця для потіхи. В моїм серці все буде чорно і холодно!...

...В ту пору носили шовкові блюзки... У мене були всіх кольорів, але найбільше рожевих, бо я була тоді ще сьвіжа, а сей кольор радости був мені до лица.

Ти нераз обливав слізми мої блюзки з рожевого шовку, коли я так говорила до тебе. Я чула, як вони падали тяжкими, великими краплями, лишаючи на легкій матерії широкі смуги; потому маленькі, котрі дрібним, тоненьким дощиком переходили мою одіж, добувались до мого тіла,

саме коло мого серця... Та, котру ти тепер любиш... ті, котрих ти будеш любити пізнійше, чи зуміють вони кількома журливими словами, промовленими тихим тужливим голосом викликати у тебе такі сльози, Тальо?...

...Одного ранку, коли я прокинулась, ти скрикнув: — Їдемо до Італії! Сего вечера вернемо до готелю... Хочеш їхати до Бордігери?

Який то був день! Холодно було, дуже холодно. Признаюсь тепер, навіть зимно. Але ми були такі вдоволені своєю видумкою, такі втішені сею прогулькою по дорозі понад берегом моря, що хоч дрожали і затуляли ся в пледи, ми вмовляли в себе в добрій вірі: що за чудова погода, яке тепле повітря!

З розширеними ніздрями, широко отвираючи очи ми любували ся без тями, і то при глибокій погорді нашого фіякра, родовитого Туринця, яку він не залишив і виявляти нам. От тим то він був байдужий на дикі красоти природи. „Дерева і вода — роса voba!“ *) А коли ми виїхали на беріг недалеко границі. чи пригадуєш собі ту гарну дівчинку, що сьміяла ся так голосно, показуючи свої білі зуби? Вона спускала ся з берега в низ у дитинячим возику. А пригадуєш собі ту другу дівчинку, що так гарно сиділа на самім вершечку скали навислої над дорогою? Вона була подібна до німфи, правда? З'явилась так нагло; її живописний, таємничий сілюет зарисовував ся на голубім небі... Ось і село, брудні заулки, гидкі хати... Вентімілія!

— Тут — каже до нас фіякер — робить ся halti, кінць потребує з'їсти!

— Але-ж і ми також хочемо їсти. Ми голодні, дуже голодні! Чи є тут яка гостинниця в Вентімілії?

Фіякер з ображеним видом:

— Гостинниця? Ні! Знаменитий готель, готель Ля-таста! — І він попровадив нас витріскуючи що сили бато-гом до готелю Лятаста.

О, сей знаменитий готель, завбільшки два рази стілько-як наша карита! О, той коридор вузенький, весь чорний! Одинока хатина, відки несло запахом пивниці, ярини, риби.

*) Мала річ, дурниця.

Ти дивиш ся на мене, я на тебе... Ми цофнули ся; якась груба жінка виходить до нас.

— Чого бажать собі сей пан і ся пані? Доброго сніданя? Гарного „рустік“? Живенько, прошу йти на поверх до салі, вам подадуть, чого лише схочете.

Ми не сьміли відійти. Нас веде молода служниця, швидка, пишна; своїми синіми руками, потрісканими від морозу подає посуду і кидає до великої печи кілька полін, що скоро розпалюють ся, а сама відходить. Саля мала, але холод великий. Ми присуваємо стіл до огню, що вже погас, пожертуй сильним подувом комина; плащів не скидаємо, зубами цокочемо, немов би скрипіли двері; раптом ти починаєш танцювати польку і кажеш цілком поважно:

— А приємно таки пізнати лагідний клімат Італії! Сі слова не були дуже сьмішні, сам знаєш; певна річ, написані вони не мають у собі нічого сьмішного, а про те як-же ми сьміяли ся тоді, Боже мій! Ти кинув ся на крісло, яке ти зараз же продавив; ти хотів узяти моє, та я вирвала тобі його з рук; і тоді фатальним робом ти сів на землю... В тім положеню застала тебе дівчина входячи до салі; а що ся мала було мабуть сотворіне інстинктове і зовсім нерозумове, то й вибухла голосним, зовсім непошаною диктованим сьміхом. Правда, ти не забув ярини накладеної в суміш на круглій синій тарілці, де артішоки з колючими шпичками братали ся з чорними оливками, саламі, кілька бульв, помідори зелені і зівялі, як молоді зіпсовані дівчата, і рюстік, той хоробрый „рюстік“, який боронив ся так міцно, що ми не могли вкусити його ані шматочка, не вважаючи на наші сильні молоді зуби... Але сир велпчезний, смачний „formaggio“ потішив тебе за весь марний сніданок. А я замісь усіх страв їла лише мандарини, котрих шкірка пахла етером... Біле, легке, остре, веселе вино було добре *vino dal paese**), як стояло на карті. Воно пішло нам троха до голови... Нам не було зимно, памятаєш, Тальо? коли ми їхали з Бордіґери, притулившись одно до одного... при гарній погоді, понад усьміхненим морем, серед сірої вечірної мли...

З французького переклала О. Ф.

*) Краєве вино.

ПРИТЧІ ПРО ПОЧАТОК АВТОРИТЕТУ.

Мультатулі.*)

Перша притча.

— Брате, ти більший від мене і можеш досягти гранат, що ось тут у зелені між огнистими квітками сьмієть ся до мене отвореними устами, мов сьміхуня-дівчина. Глянь, він аж розсїв ся, такий достиглий, і горяче-червоні краї його рани, яку він сам завдав собі, щоб нагнати мені оскомину. Мене дуже кортить на сей гранат, братіку мій! А ти більший від мене. Ну-ко, простягни руку і зірви його, щоб я з'їв його!

І брат зробив так, щоб молодший брат мав що з'їсти.

Та ось старший пішов у поле і побачив дику козицю, що лазила по ярах шукаючи свого козенятка.

— Чи не бачив ти мого козенятка? — запитала вона льва. — Ти живеш на рівнині і ліпше від мене знаєш дороги на рівнім полі; а мене вони втомляють, бо у мене розколені копитця.

— Покинь думати про своє козенятко і про своє ягнятко, — мовив лев, — і ходи сюди, нехай тебе з'їм.

І лев зробив се. А старший брат запитав його:

— Яким чином ти з'їв козицю, що шукала свого козенятка?

— Ти-ж чув, як вона жалувала ся на свої нездалі розколені копитця, — відповів лев. — Чиж не мав я рації з'їсти її? Ади,

*) Під псевдонімом Мультатулі (multa tuli = я багато перетерпів) здобув собі широкий розголос недавно померший голяндський письменник Деккер. Про його життя і діяльність поговоримо докладніше в одній із дальних книжок «Літ.-Наук. Вістника», а тут подасмо перекладом деякі з його «Притч про початок авторитету». Зазначусьмо, що всі його твори виходять тепер у німецькій перекладі і швидко будуть доступні широкій громадлі, що не володіє голяндською мовою. — *Ред.*

мої кіхті зовсім „здали“! І мої зуби також дуже „здали“. От тим то я з'їв козицю.

Парубок задумав ся, потім оглянув свої руки: вони були довгі, сильні і здорові. Він змркував, що вони також дуже здали... і постановив собі присилувати свого молодшого брата, щоб служив йому. І коли сей знов прийшов до него і попросив нарвати йому плодів, він відповів:

— Ади, мої руки! Чи не мовив ти, що твої не можуть досягти граната? Служи мені, а то я з'їм тебе.

Від тої хвилі молодший брат почав служити старшому. Але відкрите, яке старший завдячував львови, зовсім не радувало його. І так воно лишило ся аж до нинішнього дня.

Друга притча.

Одна служниця водила на прохід дітей свого пана. Їй наказували добре пильнувати їх. Але глянь, діти були непослушні і відбігали геть від неї, так що її надзір був даремний, а її піклуванє пусте.

Тоді вона з нічого сотворила чорного пса, який мав покусати кожду дитину, що не лишиться коло неї. А діти бояли ся дуже того пса і поробили ся слухняними і держались її поли. І в розсудку свого серця гляділа вона на чорного пса, якого сотворила з нічого, і бачила, що він дуже пожиточний.

Але діти подуріли зо страху перед чорним псом. І так воно лишило ся аж до нинішнього дня.

Четверта притча.

— Тату, скажи мені, чому сонце не впаде?

Тато засоромив ся, бо не знав, чому сонце не впаде, і покарав дитину за те, що набрав ся сорому.

Дитина бояла ся гніву свого тата і не питала більше, ані чому сонце не впаде, ані про иньші річи, яких рада би була дізнати ся.

Ся дитина ніколи не виросла на мужа, хоч має вже шість тисяч — ні, далеко більше літ.

Вона лишила ся дурна і тупа аж до нинішнього дня.

Шеста притча.

Отсе перший раз уродила ся дитина! Мати себе не тямилла в радости, тай батько глядів на неї зо щирою любовю.

— Але-ж геніє, скажи мені, чи воно все лишить ся таке маленьке? — питала мати і додала: — Сама не знаю, чи маю бажати сего! Шевно, я рада-б бачити його великим чоловіком, але в другого боку шкода-б мені було, як би воно змінило ся і я не могла-б його більше носити і кормити своїми грудьми.

— Твоє дитя виросте і буде чоловіком, — мовив геній. — Воно не буде все кормити ся твоїми грудьми. Прийде час, і ти не будеш уже носити його.

— О геніє, — скрикнула перелякана мати, — то моє дитя піде геть від мене? Коли воно навчить ся бігати, то побіжить геть від мене! Що мені робити, щоб моє дитя не побігло геть від мене, коли навчить ся бігати?

— Люби своє дитя, — мовив геній, — то воно не побіжить від тебе.

Так і стало ся. І так було якійсь час. Але потім понароджувало ся багато дітей. І не одним родичам було за прикро любити всіх дітей. І вони видумали заповідь, яка мала заступати місце любови, так як і многі заповіді. Бо лекше дати заповідь, ніж любов.

„Чти вітця свого і матір свою“.

Діти покидали родичів, скоро тільки навчили ся бігати. І до заповіді додано обіцянку:

„Щоб тобі було добре на землі“.

Потім деякі діти лишали ся при своїх родичах. Але лишали ся не таким способом, як думала собі мати говорячи генієви: „Що мені робити, щоб моє дитя не побігло геть від мене, коли навчить ся бігати?“ І так воно лишило ся аж до нинішнього дня.

Осьма притча.

Тігатер*) доїла коров свого батька, і доїла добре, бо молоко, яке вона приносила до дому, давало більше масла, ніж молоко, яке приносили до дому її брати. Скажу тобі, як се діялось, а ти вважай, щоб знав... коли буває часом і ти підеш доїти. Та не на се кажу тобі, щоб ти доїв як Тігатер, а тільки щоб подати тобі

*) По грецьки значить дочка, а по санскритськи дівчина від досня коров.

звірець у її братах, бо вони доячи гірше — робили ліпше. Бодай розумнійше.

Коли молоді селяне і селянки вийдуть на пасовиско, ба ні, ще геть раніше перед тим часом, стоять корови коло воріт і ждуть, щоб увільнено їх від того надміру молока, яке вони властиво припрятали для своїх телят. Але люди поз'їдали телят, „бо чують себе до сего здібними“, і тому в вимю збираєть ся за багато молока.

І щож дієть ся, коли корови з тупими лобами ждуть коло воріт? Поки вони стоять тихо, найлекша часть молока — сметана, товщ, масло підходить у гору і знаходить ся найдалі від дійки. Хто доїть терпливо аж до останка, той приносить до дому товсте молоко. А хто поспішає, той лишає сметану. Уважай же: Тігатер не поспішала, а її брати поспішали. Бо вони твердили, що мають право до чогось иньшого, ніж доєне батьківських коров. А вона не думала ні про яке право.

— Мій батько навчив мене стріляти луком і стрілою, — мовив один брат. — Я можу жити польованем. Я хочу блукати по сьвітї і працювати сам для себе.

— Мене навчив ловити рибу, — мовив другий. — Чи то я дурень раз-у-раз доїти для когось иньшого!

— Мені показав, як майструвати човен! — скрикнув третій. — Зрубаю дерево і повезусь на ньому по воді. Хочу знати, які там невидальця на тім березі озера!

— Я маю охоту жити разом з золотокою Гіне,*) — заявив четвертий, — і мати свою власну хату і своїх власних Тігатерів у ній, щоб доїли для мене.

І так кожний брат мав якесь бажанє, якусь уподобу, якусь волю. І ті вподоби так заповнювали їх душу, що їм ніколи було додоюватись аж до сметани, так що корови сумуючи мусіли носити її в вимю без пожитку ні для кого. А Тігатер видоювала до останньої краплі.

— Тату, — скрикнули нарешті брати, — ми підемо геть.

— А хтож буде доїти? — запитав батько.

— А, Тігатер.

— А щож буде, як і вона набере охоти їздити, ловити рибу, полювати та бачити сьвіт? Що буде, коли й її прийде охота жити в купі в яким смаглявим або русявим і мати свій власний дім і все, що належить до него? Без вас я обійду ся, але без

*) По грецьки жінка.

неї ні... бо молоко, яке вона приносить до дому, таке густе. — Тоді сини, подумавши троха, сказали:

— Тату, не вчи її нічому! Тоді вона буде вірно доїти аж до кінця своїх днів. Не показуй їй, як напята струна стягаючись викидає стрілу, — то її не знесе охота до полювання. Укрий перед нею вдачу риб, що прожирють гачок покритий шматочком стерва, то вона не подумає закидати вудки ані сіти. Не вчи її вижолоблювати дерево і плисти на ньому на другий бік озера, то їй і не забагнеться бачити той другий бік. І нехай вона ніколи не довідається, як можна в русявим або смаглявим розжити ся на власний дім і на все, що належить до него! Нехай вона нічого сего ніколи не знає, тату, тоді вона лишиться у тебе і молоко твоїх коров буде все густе. А нас... пусти в світ, кожного туди, куди йому бажається!

Так мовили сини. Але батько — обережний чоловік — відповів:

— Гай, гай, а хтож заборонить їй, щоб вона не довідалася того, чого я не навчу її? А що буде, коли вона побачить, як коромесниця пливе на відірваній гиллячці? А що, як натягнена нитка її пражі збігнеться до попередньої довготи і стягаючись прудко відкине випадково цівку її ткацького варстата? А що, коли вона на краю потоку придивиться, як риба хапає скрученого червячка, та з захланности попаде не туди і зачепить ся на остру очеретяну шпичку? І що нарешті, коли вона знайде гніздечко, яке в маю будують собі жайворонки в конюшині?

Сини знов подумали хвилю і сказали:

— Вона з сего нічого не навчить ся, тату! Вона занадто дурна, щоб із знання дійти до пожадання. І ми не були-б ні до чого додумались, як би ти не сказав нам.

Але батько відповів: — Ні, вона не дурна. Боюсь, що вона сама в себе дорозуміється того, чого ви не були-б дійшли без мене. Тігатер не дурна!

Тоді сини подумали ще раз — сим разом глибше — і промовили:

— Тату, скажи їй, що знати, розуміти, бажати — гріх дівчині! — Сим разом дуже обережний батько заспокоїв ся. Він відпустив своїх синів — на рибу, на полюванє, в світ, у свати... куди хто хотів. Але Тігатері він заборонив знанє, розумінє і бажанє. І в простоті свого духа вона лишила ся при батькови і доїла його коров аж до кінця свого життя. І так воно лишило ся аж до нинішнього дня.

Переклав М.

Із славянських поетів.

Переклади Мавла Грба.

Петро Славейков.

Ми прощались, розставались,
Ми були собі смутні,
В купі злити поривались
Всі болівня потайні.

Своє личко ти закрила,
Що палало все в огні;
Коло тебе, сизокрила,
Я стояв у тумані.

Серце в грудях билось важко,
Текли сльози без кінця;
Я прохав: остань ся, пташко,
Ще промов хоч пів слівця!

Ти благала поратунку,
Ти дивилась як сьвята...
Жар солодкий поцілунку
Все пече мені уста.

Чинтулов.

Вставай, юначе! Всіх з Балкана
Від сну до бійки розбуди,
На людожерного Османа
Дружини сміливі веди!

Панують всюди здирці хижі,
Немає правдоньки ніде;
Народ, змордований в коршві,
Ратунку з неба марно жде.

Не вік знущатись силам вражим,
От-от ударить наглий час:
Побем ми їх, або поляжем,
Щоб і не чули більш про нас.

Коли-ж ми втисникам відплатим,
І забалакають німі?

Чи довго гнутись перед катом,
Покірно ходячи в ярмі?

Чи довго нам схилити шию,
В неволі гинути живцем?
Зметім ганьбу! Гадюці-змию
Одріжмо голову з вінцем!

До зброї враз! За кров, пожари
Віддяч, юначе, бийсь, вмирай!
Хай криють сонце чорні хмари —
Повеселіша рідний край.

Повстаньмо швидче в імя права,
Розвіймо людськості стяги!
Борцям за волю тричі слава!
Загиньте, люті вороги!

Раковський.

Де буть ся Болгарин з лихим супостатом,
Там треба нам бути усім,
Там брат безутішний єднаєть ся з братом
Віддячити крукам гидким.

Не знавши кайданів, могутний соколе,
Живеш ти з орлами в горах;
Там ти пробуваєш, улюблена воле,
В міцних, неприступних скалах!

Туди, де ліс криє високі вершини,
А дихати легко, туди
Направ, Боже, швидче завзяті дружини,
На бійку смертельну веди!

Чого нам ще жлати, на що уповати, —
Чи спати і дальш, як спимо?
За нами не буде ніхто жалкувати,
Самі бо пхнемо ся в ярмо.

Туди наші думи, туди наші зори!
Країна нас кличе, зове
В ліси непроглядні, в захищені гори:
Там рідна свобода живе.

Зросте нове племя, за люд свій повстане,
Рушниці до рук побере, —
Здобуде вінка, що по вік не завяне,
І слави, що вік не умре.

Вячеслав Стах.

Музо, на ласку панів не зважаймо,
Збором поганих запродавців зграю,
Мові коханій питомого краю
Згинуть не даймо!

Зрадникам місця немає між нами, —
Сором їх візьме! Не хочу й не буду
Знати ся в тим, хто став ворогом люду.
Се — наші плями!

Син забуває, що є в його мати,
Батьківське слово вважає за сьміття,
Щоб роздобути якого лахміття,
Німця вблагати.

Музо, злочинні думки його викрий,
Під ноги сьміливо кинь їх на посьміх, —
Хай всяк гидує: се — раб, ниций послух,
Гнути ся звиклий.

А як почне розпускати він славу,
Лазючи долі, як дметь ся він в гору!
Всім покажи сю несьвіцьку потвору,
Крука — не паву.

Музо, заграй же по рідному з-тиха,
Хай на все добре навчають ся діти;
Грай їм, як треба країну любити, —
З тебе нам — втіха!

Вячеслав Ганка.

I.

Тихо — ні гуку,
Ніч залягла...
Де ти, голубко,
Чом не прийшла?

Місяць відбив ся
В хвилях ясних...
Ти — одна в серці,
В думах сумних.

Жду-дожидуюсь
Тебе в журбі...

Грає бандура,
Грає тобі.

Не завдавай же
Дуже жалю...
Палко до лона
Я притулю.

В мене одна ти...
Скажи-ж мені,
Моя пташино,
Прійдеш, чи ні?

II.

Породила мене мати
На зорі на весняній,
У зеленому садочку,
Серед квітів, в день ясний.

Породила тай казала:
„Сину мій! коли-б знаття,
Що зростеш ти щирим Чехом,
Робить будеш до пуття,

„То у рожі запахуці
Тебе-б зараз повила,

Усю-б душу тобі на вік,
Милий сину, віддала.

„А коли-б зарані знала,
Отсим серцем почуткам,
Що зростеш на сором краю,
Станеш зрадником гидким:

„Віддуралась тебе-б змалку,
Ганчірками повила,
І в густий колючий терен,
Щоб не бачить, однесла“.

Іван Коляр.

Не лийте сліз гірких з таким одчаєм
 Над нашим темним, недорослим краєм;
 Настане час: прокинемось і ми,
 З гнилих мерців поробимось людьми.

Тим самим плугом, тим самим звичаєм,
 Як всюди, ниви заорати маєм;
 Той дух, що скрізь, розбудить нам уми
 І виведе на сьвітлий шлях зі тьми.

Нум враз до праці! Годі спати, годі!
 За иньшими рушаймо лиш слідом,
 Щоб стати людям і собі в пригоді,
 Щоб батьківщину вславити трудом.
 Облоги рідні рала ждуть кругом;
 Ясна зоря вже занялась на сході.

Осип Хмеленський.

Перейшла гроза степами,
 Мов нічого й не було;
 Небо вкрилось зіроньками,
 Сьвітлом землю облило.

Виплив місяць, подмухає
 Вітерець, роса ляга;
 Пахнуть квіти... Затихає
 На душі важка нудьга.

Скільки раз шпурляли хвилі
 Скрізь мене — шкода шпурлять;
 Стане темно як в могилі
 Тай розвиднить ся упять.

Сам не знаю, не згадаю,
 Як не згинув десь на дні...
 Тихо вік свій доживаю
 У легенькому човні.

Іван Коубек.

Скільки вас, Славяне! Важко й полічити.
 Сьмілі з вас завзятці, добрі орачі;
 Вмієте як треба братись за мечі...
 По виду так неньки однієї діти,
 Хоч батьків і ріжних... Так чого-ж про те
 Розбрат межі вами більш і більш росте?
 Чому не ймете пак ви до себе віри,
 Один на другого дивитесь мов звіри?
 Прокляте безладдя, свари повсякчас
 Здавна порізлили та згубили вас!
 Чи воно-б не краще згуртувати сили,
 Скласти як складають у сагайдак стріли,
 Витись буйним хмелем на однім тину,
 Вмісті поділити долю і недолю,
 В куші похожати по одному полю,
 А не підіймати колот та війну?

Гей, коли-б життя ви почали братерне;
Коли-б се бажання не було химерне, —
Що то-б з вас за люди! Тільки от біда:
Всяк у-ростіч тягне, на бік погляда.

Віляні.

Хмари криють душу хвору. Де ти, сонечко ясне? Все здійсмаю погляд в гору: Обігрій хоч раз мене!	Ні братерства, ні дружини; Так нема кого й обнять. Гаї темні та долини... ..м хйба мене спинять?
Мамо, мамо! Всім благаю: Прости сина — не карай, Що від тебе утікаю, Покидаю милий край.	Рідна пісне, рідна мово! Вже мені вас не почуть... На устах німіє слово, Сльози річкою течуть.

Вікентій Фурх.

Тихий сон стулив всім очи, Мла долини криє; Все замовкло проти ночі, Тільки вітер віє.	„Чи люд встане з домовини, Чи уже не здужа?“ Я спитав; тиї-ж години Відгукнулось: „здужа!“
Та луна десь віддаєть ся Жартовливим сьміхом... Серце радістю забеть ся, Стурбуєть ся лихом.	„Невже Бог сьвятий судив нам Голод, тьму, нещастя?“ Затремтів я; гуком рівним Віддало ся: „щастя!“
„Чи нам жлати щастя-долі, Чи вже більш не буде?“ Прислухаюсь — з гір поволі Загриміло: „буде!“	„Невже скрізь нам до могили Сором та неслава?“ З усієї мочи-сили Відгукнулось: „слава!“

Вячеслав Небеський.

Я довідався, чоґо Соловейко гай-гай Від гніздечка свого Одлітає у гай: Поживеш — з усього Болить серце у-край.	Без жалю за людьми Я-б подав ся туди, Де бескетги самі, Від лихої біди, — Збути думи німі, Мук пекельних сліди.
---	--

Андрій Сладкович.

Покохаймо рідну землю, Брате-Славянине! Не поляже її слава, Не вмре — не загине.	Не зрікай ся її, брате, В щасті і в пригоді; Не даваймо на поталу! Враг мордує — годі!
---	---

Роздилась славянська пісня,
По світу гриміла,
Та скувала уста доля —
Пісня заніміла.

Не на віки, не на довго,
Бо скінчать ся муки —
І поллють ся знов струмочком
Чарівничі гуки.

Осип Гурбан.

Ой, гляну я, подивлю ся,
Як Ваг котить хвилі...
Знов завзяття виростає,
Збулжуючи сили.
Знову бєть ся серце хворе
Та палає жаром...
Все всьміхаєть ся навколо,
Лєть ся в душу чаром.

Все всьміхаєть ся навколо,
Все красою надить...
Гірко жити, а що діять,
Що собі порадить?
Глянь круг себе... Добре, до-
Що очи не бачуть: [бре,

Там ще гірше живуть люди,
У кайданах плачуть.
Там ще гірше носять ярма,
Тягнуть злу недолю,
Бо згубили на вік-віки
І славу і волю.

Все згубили, що поклали
Батьки в заповіті...
Тяжко-важко пропадати
На білому світі.

Ой, гляну я, подивлю ся,
Як Ваг котить воду...
Хто на тебе хоч раз глянув —
Не забуде в роду.

Андрій Зайлер.

Чи знаєш ти мою країну милу,
Чи бачив ти її красу та силу?
Нема ні злота в неї, ні срібла,
Не волять ся розкішні померанці;
Як божий сад, як промінь сонця в ранці,
Отак вона і сяла і цвіла.

Чи знаєш ти мої зелені гори?
Ми не розбіглись широко в простори,
Бо не точили нищечком ножів,
Не проливали задаремно крові,
А пробували в згоді та любові,
Без гордовитих лицарів-князів.

Чи знаєш ти країну сю кохану?
По вік її любить не перестану.
Славянства галузь, — Серби тут живуть...
Ні з чим її на світі не зрівняю;
Щоб на Німеччину? О, ні, не проміняю...
Куточок сей Лужицями зовуть.

Мій батьківський, ріднісінський мій краю!
Куди піду з твого сьвятого раю,
Де світ я бачив, виріс і кохав?...
Моя весна в тобі колись розквітла...
Пишай, красуй ся в яркім сьвітлі,
Дітей своїх повагою прослав!

Із „Фантазий реаліста“,

*Лінкея (проф. Й. Поппера).**

1. Тамерлян і Гафіс.

Тамерлян здобув Фарс і відпочивав. Та ось прийшов один із його дорадників.

— Великий хане, ти справедливо вважаєш себе найбільшим; але тут живе годжа Могамед Шемс-еддін, на прозвище Гафіс, простий собі поет, і сей уважає себе більшим від тебе; бо в одній із своїх поезій мовить:

Як би гарний шіраський хлопчина,
Взяв у руку серденько моє,
Я-б за одну його бородавку
Самарканд і Бухару віддав.

— Покличте сюди Гафіса!

— Я здобув блискучим мечем найбільшу часть світа і покорив тисячі країв на те тільки, щоб звеличити понад усі иньші міста Самарканд і Бухару, обі столиці моєї вітчизни, а ти сьмієш віддавати їх за бородавку свого любчика?

*) Phantasien eines Realisten von Lynkeus, Dresden und Leipzig. Під таким заголовком вийшла в осени 1900 року книжка, яку сьміло можна назвати одною з найвизначніших появ німецької літератури того року. При дивно простім, яенім та ляконічнім стилі книжка визначаєть ся великим богатством образів, глибиною та шириною філософічного погляду і тою внутрішньою гармонією, яка так рідко стрічаєть ся в новочасній літературі. Подаємо з сеї книжки в перекладі декілька образків, жалкуючи хіба, що не можемо подати саме найкращих і найцікавійших. — *І. Ф.*

— Пане світа, глянь лише на того, хто віддає, і ти зараз пробачиш йому.

— Се було вірне слово, Гафісе! Зажди і скажи мені ще ось що: По чім пізнати правливого поета? Сарурі, мій дворянин, твердить, що він поет, бо вміє оповісти мені віршами про мої діла. Я не хотів би зробити йому кривди; що думаєш ти про се?

— Великий хане, чи хтось поет, се можна пізнати тільки в його поезії, так як розум чоловіка в його лиця; більше годі що сказати про се.

— Але-ж Суді написав велику кригу про правила, яких ви поети повинні держати ся? Ти сьмієш ся?

— Се лиш хлопцям на пострах!

— Коли-б мої надворні поети і вчені почули тебе, в тобою було-б погано. А все таки ти, здаєть ся, розумієш се діло ліпше від них. А тепер скажи мені ще одно: по чім пізнати, чи хтось вірний мені, чи ні?

— Вельможний пане, твій слуга стоїть перед тобою в найбільшій невідомости. Давно забута думка виринаючи нараз у душі, один позирк жінки, один подув вітру — може твого приятеля зробити байдужим, байдужого ворогом, ба навіть приятеля ворогом. Оттим то скажу тобі лиш се: вірь і будь обережний!

— Гафісе, ти не тільки поет, але також досвідний і мудрий муж. Жадай від мене, чого хочеш, я рад сповнити се тобі.

— Пусти мене, пане, і дай мені, як кажуть люде, займати ся своїм дармованєм.

— Ласкаво вволяю твою волю.

2. Битва в думках.

Два чоловіки йшли гостинцем.

Усе мовчки.

Їх кроки були широкі і сильні, вони розтирали пісок під своїми ногами.

Се були два брати; вони йшли ділити ся спадщиною.

І кождий пильнував, щоб другий ані на цаль не випередив його і щоб сам він ані на цаль не лишив ся по заду.

Вони йшли прудко, простягаючи ноги; і все мовчки.

3. Старе й нове сьвітло.

Було вже дуже пізно в ночі, коли один старий чоловік вертаючи з гостини наблизився до дверей свого дому. На вулицях було зовсім тихо і тільки декуди з вікон блимало ще сьвітло; майже все спало. Старий вивів тремтючою рукою ключ із кишені і тїшачись близьким спочинком і сном устромив його в замок, обернув уважно і почав звільна відчиняти двері.

В тій хвилі надсунула з горішнього кінця вулиці криклива купа хлопців, а кождий держав у руці надзвичайно ярко блискуче сьвітло настромлене на довгій жердці.

Гукаючи та викрикаючи бігали вони безладно один довкола одного, поглядали при тім раз-за-разом на свої блискучі сьвітла і кричали пенастанно: „Ось вам нове сьвітло! Нове сьвітло! Ми роздобули нове сьвітло“. Потім бігали довкола вуличної лямпи, що супроти яєних сьвітел горїла якось мляво, піднимали мов на наругу свої сьвітла аж до неї, а потім бігали по вулиці мов одурівши.

Старему зробило ся дуже маркітно.

— Чи бачив хто таких грубіянів! — воркотїв він сам собі. — Серед тихої ночі такий галас, що будить сонних і пуджає спокійних; і по що?... Доси жили ми при старім сьвітлі, і нічого собі; по що нараз нове? І яке воно ярке! — При тім він заслонив собі очі долонею. — Аж очі болять від него!

— Гей ви, урвители! — крикнув він до хлопців, — а не будете ви тихо? Чи тепер час галасувати по вулицях? Чи ви показали ся?

— Але поглянь же, старий, — кликнув йому один хлопець і підбігши зі своїм сьвітлом зовсім близько до лямпи наставив його обік неї для порівняня, — що скажеш про нове сьвітло?

— Геть мені з очей, безсоромні гульвіси! — крикнув старий. — Не махайте мені поперед очі своїми крикливими сьвітилами, бо мене очі болять. Геть відси, пустяки!

І він погрозив хлопцям піднесеною паличкою.

— Іди спати, старе сьвітло! — закричали на него хлопці і пробігаючи поуз него в найшвидшій гальоні махали своїми сьвітлами, вививали ними млинком і гукаючи та викрикаючи повалили на найблизшу вулицю.

— Здичїла молодїж!... У тих людей нема вдячності... Скромність пропала зо сьвіта! — мовив старий стаючи край дверей

і позираючи в слід за буйними хлопцями, що вже зникли на розі вулиці. — А я піду до своєї тихої хати і ляжу спочивати.

І він увійшов до сіней, замкнув двері, витягнув ключ і воркотячи почав з трудом піднимати ся горі сходами.

4. Гафіс у шинку.

Одного дня, коли Гафіс сидів у винарні, ввійшов якийсь чужий подорожний, сів на килимку і попросив холодного напою.

Гафіс оглядав зразу гостя дуже уважно, потім розпочав із ним розмову і довго розмовляв із ним про його пригоди і бажання.

При тім чужинець оповідав таке, що звичайно оповідають тисячі людей, бо його пригоди були зовсім буденні; при тім був се чоловік зовсім невчений і на Гафісові питання давав усе дуже глупі відповіді.

Та про те велів Гафіс подавати йому найліпші вина і найліпші страви, а потім, коли гість рушав далі, попрощав ся з ним, немов би прожив із ним усю молодість. Хозяїн шинку запитав його: — І що ти, Гафісе, знайшов таке в тім подорожнім?

— Чи не пригадуєш собі Абу Гаруна? — запитав Гафіс, а коли хозяїн відповів, що ні, мовив далі: — Абу Гарун був одним із моїх найвірнійших приятелів. Кілька літ тому він розстав ся зо мною і пустив ся на мандрівку по світі і від тоді я не маю про него звістки. Не знаю, де він тепер, не знаю, чи добре йому ведеть ся. Ну, отсей чужинець такий подібний до Абу Гаруна, що в першій хвилі я подумав, що се він сам. Правда, розуму і вчености у сего мандрівця нема, а у Абу Гаруна їх дуже багато. Та хоч і як засмутила мене неприсутність мого приятеля при виді сего чужинця, то все таки сам вид його зверхньої подібности був мені великою потіхою. Сам вид подоби Абу Гарунової був для мене таким щастем, що в подяку за се я велів сему чужинцеві подати страви і напою.

5. Поет Абу Гарун оповідає про Гафісову смерть.

Халіф мовив до Абу Гаруна:

— Отсе ми чули прегарні Гафісові пісні і вони розрадували наші душі. А тепер оповідж нам, як зблідли його цукрові уста.

Адже-ж ти був приятелем сего божого чоловіка і стояв при його смертній постелі.

І тут похилили ся всі двораки, а навіть танечниці і співачки заслухались на Абу Гарунові слова, а сей почав ось як :

— Коли Гафіс лежав на смертній постелі, то ми, його приятелі, стояли довкола його ліжка і з болю ледви могли встоятись. Було нас може двадцять чоловіка, старших і молодших; наймолодший його приятель — і не найгірший — мав ледво дванадцять літ.

Коли отак я бачив Гафіса на постелі і велике число його приятелів довкола него, пригадало ся мені нараз те, що сей великий муж сказав мені, коли ще ми молоді й здорові сиділи раз у винарні. „Слухай, — мовив він, — деякі люде говорять, що не можна мати більше правдивих приятелів, як одного. Не вірь сим словам! Ті люде не розуміють значіння правдивої приязни. Приязнь не така тісна, як любов, що віддає себе одному чоловікови, а всіх иньших і цілий сьвіт має за байдуже. Вір Гафісови, він знає любов не згірш усякого иньшого, а приязнь ліпше, ніж усякий иньший. Ми приятелі зносимо взаємно свої блуди і тішимо ся своїми добрими прикметами; свої дрібні суперечки ми забуваємо, а пригадуємо собі свої спільні втіхи; ми запомагаємо і боронимо один одного і розкошуємо ся у щасливім огляданю веселощів життя, любовощів жінок і краси поезії. Нас може бути стілько, як звізд на небі, і ніхто з нас при тім не стратив би нічого“.

Сі слова воскресли в моїй памяти, і тут я знов зирнув на Гафіса. Він був уже такий ослаблений, що не міг говорити, але підвів крихітку голову і пильно-пильно оглядав своїх приятелів одного за одним. Що кождий із нас промовляв до него в тій хвилі не порушивши навіть устами, се, володарю вірних, позволь мені промовчати; десять тисяч слів не висловило-б сего. Оглянувши нас усіх він хвильку лежав тихо і глядів просто перед себе, а потім у його очах показали ся сльози і він почав плакати і хлипати як дитина. Ми не могли витримати, позакривали очі долонями, а сльози лили ся по наших щоках. Коли-ж ми повідіймали руки від очей і глянули на Гафіса, він уже війшов був у рай Всемогучого.

Се оповідане Абу Гарунове так зворушило халіфа і дворян і навіть танечниць і співачок, що вони мало не помліли. По хвилі король підняв ся зі свого трону і кликнув :

— Тісно мені, що маю власть над вами. Невольники й невольницї, хто з вас хоче бути вільним, тому даю волю!

Але ніхто не захотїв покинути його.

6. Смерть Абу Гаруна.

Абу Гарун звик був говорити: від чоловіка, що любить чужих жінок, не приймай запросин на обід, бо ніколи не можеш знати, чи ти йому не на заваді.

От якось Абдаллах, дуже поважний і багатий купець, що недавно прибув у те місто, почув про сю примівку Абу Гарунову. Він післав до него післанця і велїв просити його до свого помешканя, бо має порадитись у него в дуже важній справі, а судячи по тій примівці, яку він чув, мусить уважати його дуже мудрим чоловіком.

Абу Гарун прийняв Абдаллахові запросини; а коли оба з'їли коштовний обід і почали пити, мовив купець:

— Доси я не мав того щастя товаришувати з вами. Але поети і мудреці такі як ви — самою природою сотворені на дорадників усіх людей. От тим то я маю таке довіре втаємничити вас у свої найважнійші справи і просити вашої поради, немов би ви були моїм приятелем від молодости.

Абу Гарун запитав, що се за справа така, і Абдаллах мовив далі:

— Отсе вісім день тому, як я прибув сюди, щоб накупити товарів для мого рідного міста. Одного вечера, коли я скінчив свої діла і йшов вулицею, здивав я жінку таку гарну, що мало не зійшов з розуму. Я пішов за нею, намовив її, та вчора, зазнавши вже кілька разів приємности її товариства, я довідався від неї, що вона замужна. Зараз я пригадав собі вашу примівку і велїв просити вас до себе, і отсе запитую вас: чи могли-б ви кинути каменем на любовника такої гарної, замужної жінки, коли-б він наставляв на жите її мужа?

Абу Гарун відповів:

— Каменем на него не кину, бо його понихає пристрасть, але кожного я остеріг би, щоб не попадав ся йому в руки.

Тоді Абдаллах живо схопив ся зі свого сидження і мовив в наругою:

— В такім разі, їй Богу, ви ліпше-б були зробили, як би не були йшли сюди. Бо знайте: жінка, яку я кохаю, се ваша жінка, а вино, яке я дав вам пити з отсеї фляшки, було затроєне!

7. Приятельки.

Одна гарна пані попала в невилічиму недугу і по довгій хворобі чула, що надходить її кінець.

Вона веліла покликати своїх приятельок, щоб попрощати ся з ними. Ось вони всі позасідали довкола її ліжка, але — недужа, хоч при повній свідомості, не могла пізнати ані одної з них!

Адже-ж ціле житє вона ніколи не заглядала своїм приятелькам у лице, але спустивши зір у низ усе тільки придивляла ся їх сукням і осуджувала їх убори. Тож тепер, коли пані, сидячи коло її ліжка, обертала ся до неї лице в лице, не могла бідвенька похопити ся і перемішувала одну з одною.

8. Година ськону.

В шпиталевій залі сидів молодий лікар покликаний до нічної служби, бо декілька хорих було близьких смерти.

Було вже пізно в ночі; тільки де-де горіли лампки і скупо освітлювали широку і високу шпиталеву залю, що, бачилось, простягала ся в безконечну темряву. Дозорчині сиділи на кріслах на пів дрімаючи; дехто з хорих на ліжках перевертав ся то на сей бік, то на той; від часу до часу чути було оханє та стогнанє, потім знов залягала тиша, і таким способом у тій домівці посувала ся ніч звільна далі й далі.

Лікар не сьмів спати; він опер ся ліктем о маленький столик, підпер голову правою долонею і блудив очима по довгим ряді ліжок. Не вважаючи на отупінє наслідком привички і щоденного пробуваня в залах він сььогодні, перший раз відбуваючи нічну службу, дав себе опанувати важкому, понурому настроєви.

— Ось тут — думав він — бачу головну частину горя людськості. Там по вулиці люди ходять і їздять у всіх напрямх, куди кому треба, і не думають про те — не мають коли думати — що дієть ся тут, що й на них прийде черга... Чую, як віз заїжджає перед браму шпиталю; дзвонять, відчиняють, глухо гуркочучи віз в'їжджає на подвірє. Що стало ся тому бідоласі, якого власне

тепер привезли сюди?... Чи сей вид ось тут не гірший, як вид кладовища? Там біль не має вже ніякої подоби; тут у него тисяча лиць, і яких страшних! Які гримаси! Скільки Медузинних голов вишкваряєть ся до тебе! Одна страшнійша від другої!

Один із безвихідно хорих заворушив ся. Лікарь схопив ся швидко і підійшов до него на пальцях; хорий пробубонів скілька незрозумілих слів і затих знов.

Якийсь час потім підняв ся його сусід, на якого також страчено вже надію, підвів троха голову, повернув її звільна сюди й туди, немов шукаючи когось, пробелькотів щось мов крізь сон і знов упав на подушку. Лікарь вернув ся до свого стола, встав знов і зупинив ся потім насеред залі, не зводячи очей із обох безнадійно хорих. Знов ворухнув ся перший і зітхнув глибоко, почав буркотіти, немов лагодив ся говорити щось; лікарь підійшов до него і запитав:

— Чого зітхаєте так дуже?

— Я нещасний! — відповів хорий уриваними словами. — Адже-ж мій кінець близько!

А помовчавши додав:

— Та ні, не того я зітхаю.

— Болить вас що? Чого вам хибує? Може могу зробити вам пільгу?

— Так, мене болить дуже; але ви і вся ваша штука не в силі допомогти мені! І знаєте, чого я зітхаю?...

Потім поворушив ся хорий сюди й туди, і говорив далі:

— Бо мені... бо мені все говорили і все клептіли: „Жий так, щоб усе готов був умирати...“ і я, нещасний... послухав сего!

Лікарь витріщив очі і не міг прийти до себе з дива.

— Чого-ж вам треба тепер? Успокойте ся і старайте ся заснути! — промовив він стиха до хорого і погладив мов утихомирюючи його покривало.

— А ось тепер я лежу тут — говорив далі хорий — і за кілька годин буде по всьому! Хто віддасть мені всі радощі, яких я позбавив себе? Хто всі нагоди до щастя, які я лишив невизисканими? — І він почав голосно плакати. — Що я тепер? Чим був я все своє жите? Нерозумнійшим від звіря, глупійшим від каменя. Горе мені, по що я народив на сьвіт? По що жив я на сьвіті? По що я постарів ся? По що я мучив ся і чим турбував ся?

Плачучи і стогнучи понав він назад у своє попереднє отупінє, воркотїв іще якийсь час незрозумілі слова і, бачилось, за-пав у сон. І знов залягла тиша в залі. По хвилі підняв ся його сусід на своїм ліжку.

— Горе! Горе! — крикнув він у найбільшій переляку і випручав руки немов боронячись перед чимось.

— Що таке? Що вам таке? — скрикнув лікарь підбігаючи що духу.

— Горе мені бідному грішникови! — відповів хорий. — Все жите своє бігав я за всякими розривками і ніколи не думав про конець. Що буде во мною по смерти?... Усе я тільки заживав роскоші, про вічність не думав ніколи!... Коли буде по мні, думав я, то й усьому буде конець; я їв і пив і кохав і насисав ся всіх радощів жита не дбаючи, що прийде потому. А тепер воно надходить — тепер наближаєть ся! Ратуйте мене! Поможіть мені!

І при тім він заверещав так страшно, що всі хорі попростидали ся і повставали на своїх ліжках.

Лікарь покропив його холодною водою, дав йому понюхати опту, і зараз потім зробило ся в залі знов тихо. Над раном оба ті хорі померли. А молодого лікаря зворушила ся ніч до глибини душі. Він ледво міг діждати ся, поки над раном прийшов його зверхник. Сей, старий, мудрий лікарь і яко такий — чоловік з немалим характером, був для всіх у домі, для хорих і для лікарів, як батько, з яким усі про все могли говорити отверто і засягати поради.

— Як вам здаєть ся? — запитав його молодий лікарь. — По мойому обі сї сцени страшенні. Та суперечність не дає мені спокою. Жадному з тих обох не вмів я відповісти, бо кожний із них може мати рацію. А в такім разі нас людей по просту береть ся розпука.

Старий лікарь відповів:

— Ви занадто трагічно приймаєте ті суперечности, бо й загалом занадто трагічно приймаєте цілу ту сцену. Останні хвилі не значать більше, але певно далеко менше, ніж які небудь иньші хвилі в нашім істнованю. Навіть конанє серед мук не таке болюче, як богато иньших болючих хвиль у житю. Адже-ж ся хвиля, се тільки гола гранична точка, кінцевий пунктик — і нічого більше! Стережіть ся підсувати їй висше значіє, вмовляти в неї само-

вільну метафізику! Ціле життя — ось що важне, його нехай кождий уладить собі так, як йому найліпше до вподоби. Ми живемо для життя, а зовсім не для години скону.

9. Від чого посивів Ляо-цзе.

Лугами понад Синьою рікою йшов молодий Ляо-цзе, ведучи за руку хлопчика Чуанг-цзе. Хлопчик утішався зеленими листочками і різнобарвними квітками і мовив до Ляо-цзе:

— Коли земля вже зверху така прегарна, то яка-ж вона мусить бути в середині!

Тоді Ляо-цзе копнув ногою чорну скибу: — Ось поглянь у середину!

Хлопець заплакав, а молодий учений мовив до него:

— Коли будеш мати більше знання, не будеш дивувати ся тому, а коли проживеш більше літ, не буде се смутити тебе.

Коли ото Ляо-цзе в сумерках прийшов до дому і ввійшов до своєї кімнати, сиділа на його кріслі дівчина з таким блискучим лицем, що Ляо-цзе овімілий зупинився при дверех і не міг відвести очей від неї.

Дівчина похилила личко, всміхнула ся і мовила:

— Чому не велиш мені з мужеської кімнати йти до західного павільйону? Дівчатам не місце в домівці мудрця; чому не велиш мені йти до західного павільйону?

Ляо-цзе приложив праву руку до серця і поклонив ся.

— Чому не питаєш мене, що я за одна?

Ляо-цзе махнув рукою на знак, що се йому байдуже.

Тоді вона всміхнула ся до него так чарівно, що його проняла найвисша розкіш і він скрикнув:

— Всевишній дух Тао проблискує в тебе; через твої очі перепливає могутня струя на світ. Відчини своє нутро і позволь мені пізнати великого Тао.

Дівчина вхопила правою рукою своє лице, здерла нараз із него всміхнену шкіру і держачи її мов чудову маску обік своєї голови промовила:

— Ось поглянь у середину!

Ляо-цзе скрикнув голосно і вся кров застигла в його жилах. Його ліве око бачило блискучу шкіру, принадні обриси і щок

білі як вишневий цвіт; його праве око бачило жили, м'ясні і кроваве м'ясо. Потім дівчина знов притулила свою тіляну маску, так що в розриву не лишилось ані сліду; всьміхаючись вона притиснула її знов до себе і її очи блискотіли так як і вперед.

Тоді промовив Ляо-цзе: — По що здерла ти свою шкіру на такі погані фалди?

Але дівчина не відповіла йому, її лице робилося чим раз більше поважним, потім вона підняла ся в крісла; блиск у кімнаті погас і Ляо-цзе стояв сам один у темній темряві; його чорне волосся до останнього волосочка побіліло як сніг на Кіен-Ліні.

10. Що ж ти таке?

Коли в Візантії найстрашніше лютувала боротьба між Синіми і Зеленими, жив там учений, далекий від усяких теологічних і політичних суперечок, виключно зайнятий своїми улюбленими науками: філософією, граматикою і правознавством.

Відчужений від людей і заглушений у абстрактні наукові питання він не надіявся на ніякої перешкоди, ніякого нападу на свою власність, ніякої небезпеки для свого здоров'я або навіть життя.

Одного дня вибухла знов боротьба партій на вулиці. Розлютована куна Синіх вдерла ся на вулицю, де жив учений, і шукала в кождім домі чи то прихильників, чи противників. Вони вломали ся до його покою. Осяяний високими ідеями і любов'ю до правди він став перед ними.

— Може ти Зелений?

— Ні.

Вони вже були певні, що він їх прихильник.

— Значить, ти Синій?

— Також ні.

— А коли ти ні се ні те, то згниє!

І вони вбили його зараз на місці.

11. Вдячний міхоноша.

Із усіх міхонош на великім базарі в Дамаску найгірше поводи́ло ся молодому парубкови на імя Мустафі.

Не мав він дару звернути на себе увагу, так що купці майже вовсім не бачили його. Він був малий, без бороди, не вмів у від-

повідній хвилі натрутити ся зі своєю послугою, так що роботу він одержував тільки тоді, коли всі иньші міхоноші навантажені пакунками вже порозходили ся.

Задля його непоказної постави і незграбности у всякій роботі, до якої брав ся, навіть иньші міхоноші так само маловажили його, як і купці. І коли вони, не маючи роботи, звичайно балакали проміж себе про всякі події в Дамаску, про халіфа і його двір, про жінок і свої семейні справи, то при тім ані одним словом не обертали ся до Мустафи, але лишали його самого на боці.

Маленький дохід, що ледво вистарчав на необхідні потреби життя, і поведжене иньших міхоношів сплодили таку сумовитість у Мустафиній душі, що він рад був, коли міг вечером покинути своє місце перед базаром і подати ся до дому, щоб там без перепину віддавати ся своєму смуткови.

Він жив у дуже бідної вдови, якої хлопчик ходив іще до школи; отож Мустафа сидів звичайно годинами на невеличкій скринці, де містило ся його вбоге майно, і при тім або глядів недвижно перед себе, або пробував вести з удовою яку коротку розмову, а ніколи бувало й так — і се тішило його найбільше — що хлопчик хоч на кілька коротких хвиль звертав на него свою увагу.

Мустафа був зовсім невчений; от тим то його зацікавлювало найбільше, коли хлопчик робив задачі, і він завсїгди прислухував ся дуже уважно, коли сей пробував читати із шкільної читанки.

Раз сидів міхоноша знов сумний на своїй скринці, коли хлопчик узяв ся за книжку і силкував ся голосно відчитувати з неї поодинокі реченя. Та що він ледво ще вмів слезбевувати, то стоїло се йому не малої праці відчитати щось плавно; завсїгди треба було досить довгого часу, заким він здужав виговорити голосно в звязку ціле реченє. Ось і тепер по довгих зусиллях хлопчик нарешті зложив отсе реченє, яке й виголосив потім плавно і голосно:

„Недавно ще було твоє серце пригноблене, а тепер холодний напій осьвіжує твоє пригноблене серце“.

Мустафа, чуючи зразу поодинокі слова, поки хлопчик повторяв їх без наголосу, не звертав на них ніякої уваги; але тепер, коли ціле реченє виступило в цілій своїй красоті, його опанувало якесь незвичайно радісне почутє, якого він доси не зазнав ще в цілім житю.

— Прочитай но ще раз те реченє! — мовив він до хлопчика. Але сей відповів:

— Я вмю вже досить добре читати його, то по що повторювати? Радше вивчу тепер друге реченє.

Міхонша попросив хлопця ще раз, щоб промовив те реченє гарненько, голосно і виразно; а коли хлопець не хотів згодити ся, а Мустафа сам не вмів читати, отже був зданий на його добру волю, то хотів пообіцяти хлопчині якийсь дарунок, коли повторить реченє. Та тут він пригадав собі, що сам ледво має з чого жити, отже не міг би додержати своєї обіцянки. От тим то він устав зі скриньки, пішов до хлопцевої матери і попросив її, щоб звеліла хлопчикови прочитати голосно те реченє ще раз, бо він хотів би навчити ся його на память, а почувши його всего лиш раз не міг його похопити.

Вдова вволила його волю дуже радо, і хлопець мусів повторити реченє. „Голосно, виразно і дуже помалу!“ — остерігав його швидко Мустафа, і хлопець прочитав іще раз: „Недавно ще було твоє серце пригноблене, а тепер холодний напій осьвіжує твоє пригноблене серце“.

Міхонші зробило ся ще радіснійше ніж уперед, коли у-перве почув був те реченє. В него вступила надія і якась певність, що йому трафить ся щось дуже приємне, хоч він і не знав: чому? і не міг уявити собі: відки? Якийсь час він був так затоплений у тім радіснім почутю, що не завважував зовсім, що діялось довкола него і не чув також, як хлопчик уже мучив ся над новим реченєм. А сей прочитав незабаром гарненько і плавно зі своєї читанки, тішачись, що зліпив нове реченє, хоч і не розуміючи його ані крихітки, голосно і виразно:

„Коли честь чоловіка не заплямлена, то гарна кожда одежа, в яку він одягаєть ся“.

Мустафа прокинув ся від сих слів мов во сну і скочив зворушений зі свого сидження. „Живенько прочитай іще раз!“ — мовив він хлопчині і заглядав у його книжку, немов би таким робом міг ліпше чути або розуміти, і хлопчик прочитав реченє у-друге.

Міхонша сів знов на свою скринку, затулив лице руками і розплакав ся.

І знов він прокинув ся зі своєї слезавої радості, коли хлопчик у гарнім звязку прочитав нове реченє:

„Я йшов дорогою і здибав дівчину, що жувала листки. „Чи се твоя страва?“ запитав я її. „Ні, — відповіла дівчина, — се листки рослини Каат; вони не страва, бо не годують, але роблять серце щасливим“.

Мустафа не міг здержати себе в роскоші; він приступив до хлопчика і вицілував його так сердечно, немов він сам уложив те реченє; а коли дитина при тих поцілуях не знала, що таке з нею дієть ся і почала голосно плакати, прийшла затрівожена мати до покою, веліла міхоноші вяснити все, що стало ся, і успокоївши хлопчика мовила до Мустафи:

— Що з тобою сьогодні? Яке щастє спіткало тебе? Може який багатий купець обіцяв тобі завтра дати поплатну роботу? Чи може тебе зробили великим везиром?

— Ні, люба господине, — відповів міхоноша, — ніщо таке не стало ся, та я й не можу вяснити вам сего. Одно тільки можу сказати: моє серце зробило ся щасливим.

Вдова не зрозуміла значіня сих слів і пішла знов до своєї праці на подвірє; хлопчик вивчивши сим разом усю лекцію, з великою радістю згернув читанку, а Мустафа сів на свою скринку, потонув у мріях і весь вечір не проговорив ані слова. Усю ніч він не міг заснути і годнву за годиною роздумував усє тільки про те, хто властиво зложив ті гарні реченя, що справили йому так багато приємности... „В усякім разі се мусить бути дуже дивний і добрий чоловік“, мовив він сам до себе. „Хочу пізнати того, хто заподіяв мені таке велике добродійство; розпитаю, де він живе, відвідаю його і подякую йому, бо так воно годить ся“.

А коли рано хлопець ішов до школи, попросив його Мустафа, щоб узяв його з собою, бо він хотів би ще перед шкільною годиною поговорити з його учителем про одно дуже важне діло.

Міхоноша і хлопець прийшли швидко перед учителів дім, а коли хлопець зараз хотів віддалити ся, щоб побігти до своїх товаришів і побавити ся з ними ще перед початком лекції, попросив його Мустафа, щоб уперед іще прочитав йому голосно напис, що виднів ся над учителявими дверима. І хлопчик прочитав ось яку приказку:

„Не збуджуй сонного, бо відбереш йому спокій, а може позбавиш його найщаслившої хвилі його життя“.

„Не перебивай задуманому, бо відбираєши йому найліпшу роскоші, а позбавлюєши світ його найвисшого добра“.

Коли Мустафа почув се, не мав відваги вийти де середини. Хлопчик побіг геть, а міхоноша добру хвилю ходив нерішучо поперед двері. Вже хотів завернути ся, коли се прийшла йому думка: „Як я тепер відійду геть, то ніколи не довідаюсь, хто зложив ті гарні приказки і не зможу подякувати йому, а в таких разі невдячність затроїть мені все жите“. Ся думка додала йому стілько відваги, що він швидко вхонив за клямку і ввійшов до вчительової кімнати.

В ній сидів старий-престарий дідусь з білою по пояс бородою; довкола скрізь по під стінами стояло повно книжок. Дідусь глядів у велику книгу розложену перед ним, зовсім заглиблений у читаню, і його очі сьяли дивним блиском. Звернув свій зір на Мустафу і запитав:

— Чого хочеш від мене?

— Я Мустафа, міхоноша з великого базару, — відповів сей, — і приходжу сюди, щоб розпитати у вас, хто зложив ті гарні приказки, які я чув учора, бо я дуже хотів би подякувати йому.

І коли Мустафа на дідусеве питанє виголосив йому три реченя з хлопчикової читанки, відповів учений:

— Ті приказки справді гарні, а зложив їх Шаманель.

— А де живе той Шаманель?

— Шаманель умер уже шість сот літ тому назад, мир духови його!

Почувши се міхоноша дуже засумував ся і мовив:

— В таких разі я не можу подякувати йому! І се буде гризти мене весь вік, бо щож доброго зробив я Шаманелеви, який причинив мені так багато щастя?

— Шаманель і подібні йому — відповів учений — не жадають ніякої иншої подяки понад ту, щоб ми втішали ся їх дарами. Правдивий поет ніколи не жадає більше.

— Поет? Поет? — скрикнув Мустафа. — Що се значить поет? Про таких людей я ще не чував ніколи.

Дідусь помовчав хвилю і глядів на малого міхоношу з ласкавою усьмішкою, а потім промовив:

— Так як ти, Мустафо, служиш людям розносячи купцям товари по місті і своєю силою і зручністю, яка є у тебе, приносиш користь сьвітови, так служать і поети людям, видумуючи приказки і пишучи книжки, що радують серце читачеве. Радувати

людей своїми писаннями, отсе зручність і покликанє поетів. Таким був і Шаманель, і за свої добрі прикмети живе він певно блаженно в раю.

— В такім разі нехай благословить Всемогучий усіх поетів! — скликнув міхоноша. — Бути поетом, се найкраще занятє, яке тільки може вибрати собі чоловік.

— А ти вмієш читати? — запитав толї вчений.

— Не вмю. Один хлопчик відчитував мені ті приказки зі своєї читанки.

— То стань у мене на службу, будеш мені дуже придатний, — мовив учений. — Будеш держати в порядку мої книжки, будеш подавати мені ті, яких запотребую, і ставити иньші назад на їх місце, бо мені вже се занадто тяжко, бо я старий і слабосилий. А поперед усього я навчу тебе читати й писати, а тоді ти й сам повишукуєш собі найкращі приказки і зможеш повиписувати їх собі і вложити до купи для свого вжитку. Тоді не будеш потребувати хлопця, щоб відчитував тобі, але зможеш усе гарне читати сам і перечитувати, скільки разів тобі сподобаєть ся.

12. Знаки сили.

Один король одержавши славу побіду вертав до дому і їхав на чолі армії вулицями своєї столиці. Перед військом вигравала музика огнисті мельодії, великі барабани торохтіли до такту, очи вояків блищали, народ радував ся і йшов обік війська в тім самім такті, в яким грала музика. Навіть королівський кінь не міг оперти ся силі ритму і ступав по землі ногами відповідно до його правил. Се зацікавило короля; він обернув ся і побачив, що вся величезна купа народа йде одним кроком, немов один чоловік. Се здивувало його ще більше і ріжні думки почали миготіти в його голові. Та ось серед юрби він побачив одного чоловіка, що робив зовсім иньші кроки, ніж усі иньші і все більше та більше лишав ся з заду. Врадувало се короля і він послав свого офіцера, щоб дав знати сему чоловікови, що король ждати-ме на него завтра в палаті. Сей відповів офіцерови:

— Коли такий королівський наказ, то вже-ж мушу прийти. Але я сам не маю до короля ніякої потреби. А коли король має щось сказати мені, то по справедливости повинен би сам відвідати мене.

Найблизшого дня сидів король у покою того чоловіка і мовив :

— Я ще ніколи не стрічав чоловіка сильнішого від тебе. Я бачив тебе вчора, як ти не дбаючи про мене, про моє військо і про могутнє слово музики йшов собі своєю дорогою і своєю власною холою, коли тимчасом десятки тисяч бігли за мною як стадо. Я шукаю такого чоловіка. Як зробив ти се?

Чоловік відповів: — Я думав, і думанє дало мені таку силу. Але я ще ніщо супроти иньшого чоловіка, якого я знав. У його душі ані дощ ані погода не робили найменшої зміни, і коли той чоловік глядів на природу, то для него сонце було тільки сонцем, місяць місяцем, мряка мрякою, гора горою; і всі вони не сьміли промовляти нічого до його душі, коли він того не хотів.

— Приведи мені його!

— Він обдав себе високим муром.

Король задумав ся, а по хвиливі мовчанці вчений заговорив далі:

— Але й сей не дійшов іще до найвисшої сили; він не міг іще бути однакво ласкавим для людей без огляду на те, чи вони гарні в лица, чи погані. А се, без помочи жадної хоробливости, осягнув доси тільки один-одніський чоловік.

— Хто се такий? І що стало ся в ним?

-- Ген за пустинею Гобі жив колись Кунґ-фу-цзе. Він давав князям наймудріші ради, але вони не хотіли слухати його; він поривав ся направити, ущасливити людей, але йому закинули, що дбає тільки про власну користь. І Кунґ-фу-цзе постарів ся і вмер у нужді.

Король кинув ся на диван і заплакав.

12. Знак своацтва.

Один подорожний зайшов до шинку в гірському селі і за їдою та питєм придивляв ся кретинови, з яким декілька присутних селян, мов із забавкою, виробляли найріжнійші псоті. Один торгав його, не зраджуючись, то за одно, то за друге вухо, а коли кретин обернув ся і витріщав на него очи, приймав зовсім байдужий і спокійний вираз лица. Иньший затулював йому очи, третій кричав на него і лаяв страшенно, немов на правду дуже розсерджений на него. І на все те глипів дурник так дивно і белькотів такими нелюдськими голосами, що селяне реготали ся не вгаваючи.

Літерат.-Наук. Вістник І.

8

Надививши ся на се добру хвилю і приглянувши ся фізномії, голові та цілому поведженю кретина, подорожний запитав сам себе, чи справді годить ся таке сотворіне зачислити ще до людського роду? При такім браку розуму і всіх висших дарів культури, при такім тілеснім каліцтві чейже годі буде признати його ще сво-яком людей.

За такими думками подорожний придивляв ся ще хвилю жартам, потім покликав господаря, заплатив свій рахунок і почав не без труду надягати на себе тяжку зимову подорожню шубу. В тій хвилі прибіг живенько кретин — ніким не кликаний — допоміг йому надіти шубу, і коли се стало ся, глянув з таким добродушним усміхом і з такою очевидною радістю з оказаної помочи чужинцеви в очи, що сей в тій одній хвилі забув усе попереднє і не бачив перед собою ані глуного лиця, ані дурацького сьміху, ані дивовижної будови тіла; йому здавало ся, що мало коли в своїм житю він бачив таке блискуче людське лице, таку добродушну, таку рідну його душі людину.

13. Сила хвилі.

Один чоловік, ось уже звиш 60-літній, був усе принципіальним противником подружя. І не те що сам жив нежонатий, але надто так багато думав про сю справу і начитав ся у старих і нових письменників, що міг кождому, хто з ним говорив про женячку або питав у него поради в тій справі, вияснити свої погляди дуже основно. А що про сю тему від найстаршої старовини аж до найновішого часу без кінця говорено і ще й доси говорить ся за і против, а рішучого, загально прийнятого слова не можна було сказати, то сей чоловік через свою начитаність і запал, з яким збирав усі докази одної сторони, здобув собі таку диялектичну перевагу над кождим иньшим, що потрафив його справді звичайно відговорити від женячки — розумієть ся, з виємком дійсно закоханих і тих, що вже наперед у душі мали сильну постанову ожени-ти ся.

Одного разу мав сей старий пан удати ся в подорож до якогось великого, вовсім йому незнайомого міста.

Щоб у як найкоротшім часі поробити як найбільше орудок і як найшвидше вертати знов до дому, наняв там повіз і їздив вулицями раз сюди, раз туди, де власне мав залагодити яке діло,

а їдучи завсїгди укладав собі пляни будущих переговорів. Коли прийшлося йому переїздити на півперек головну артерію містового руху, через що багато людей мусїло зупинити ся, побачив він даму, що також мусїла ждати, поки він проїде; вона власне витала ся з кимось і зробила легенький і незвичайно граціозний рух головою.

Повіз проїжджав зовсїм близько неї і старий пан, не можучи побороти вражїня любости всїх рухів її тїла, почув нараз острах, що вся ота поява за хвилину пропаде для него на віки, вихилив ся з отвертого повоза до дами і запросив її, щоб сїдала обїк него.

Повіз зупинив ся на хвилю. Дама кинула оком на чужинця, відразу розгадала і оцінила його і сїла до повоза зовсїм резolutely і в такую поставою, немов усе се натуральнісїньке дїло. Пан, чисто опьяїлий від чемности сеї гарної незнайомої, що видалась йому немов зісланою з самого неба, наговорив їй зараз найнишїйших компліментів, натякнув злегка на свої блискучі маєткові відносини і предложив їй заручити ся з ним. Вона радо згодила ся на все і за кілька день відбув ся їх шлюб.

14. По шлюбї.

Вони побрали ся, а підчас вінчання обміняли ся обручками. Вона вложила йому обручку на його палець. Се було зроблено в одній хвилї і відбуло ся по просту і гладко. Він вложив їй обручку на її палець, та при тїм стало ся щось надзвичайне.

Коли він наблизив ся з обручкою, її вїї були ще скромно спущені, а її палець, гарний, кругленький палець, що звільна і делїкатно заострював ся, був трошечка скривлений і держав ся мов у м'якій податливости.

Та ось жених наблизив ся з обручкою до кінчика пальця, так що доторкнув ся його. Її вїї піднесли ся трошка і вона гляділа з під них лише стїлько, що бачила обручку. Її палець тимчасом випростував ся, а коли по ньому обручка посувала ся все далї й далї, вона знов помаленьку опускала вїї, саме стїлько, скїлько було треба, щоб її вір міг слїдити за обручкою в рїжних її положеннях і неначе стверджувати її присутність, поки в кінці обручка не зупинила ся при насадї її пальця.

В тїй хвилї вона нараз піднесла очи, всміхнула ся і глянула щасливо женихови в лице. Її палець держав ся й далї випростуваний, а його кінчик досягав аж до грудей мужа; він не швидше

спостеріг се, поки не почув його легкого дотику. А коли муж принадково відійшов троха далі, то йому здавало ся, що все ще чує палець на своїй груді. І справді палець продовжував ся і то в такій мірі, що все ще міг по троха втискати ся в його груді; при тім був він тепер напружений сильно і непохитно.

Чуте, якого дізнавав муж у грудях від того пальця, не було зовсім болюче, але все таки робило ся чим раз прикрійшим; се було щось немов неприємне лоскотанє. Тим то він хотів відсторонити палець; але куди тобі! Палець був мов зелізний, випростуваний і непорушній. І куди-б не віддалив ся муж від своєї жінки, то палець завсїгди продовжував ся аж до него, простягав ся просто і енергічно і держав ся на своїм місці, мов вилитий із міді; і обручка на ньому самохїть посувала ся завсїгди о стілько наперед, що муж мусїв раз-у-раз мати її виразно перед очима. Палець був тепер його власністю, мов член його тіла. Він втискав ся йому раз-у-раз у груді, показував йому ненастанно обручку і скорочував ся або продовжував ся в міру того, чи муж находив ся близько своєї жінки, чи був далеко віддалений від неї.

15. Сьвітло філософа Мі-цзе.

З вершка високої гори заблисло нараз велике сьвітло. Людність долини не могла вияснити собі сего сьвітла, та ось сказав один селянин:

— Я бачив недавно, що Мі-цзе йшов на сю гору.

Всі почали глядіти на гору, а вдививши ся добре побачили справді, як філософ устав із каменя, на якому сидїв на вершку гори, і почав зїходити в низ; і в тій самій хвилині погасло сьвітло. Коли Мі-цзе проходив по-при людей, виступив із куни старенький дїдусь і запитав його:

— Чи велике сьвітло виходило з твого лица? Які щасливі почутя наповняли твою величність?

— Богато лїт тому один приятель виткав менї мої блуди, — мовив Мі-цзе, — і се я пригадав собі сидячи там на горі.

З німецького переклав

Г. Ф.

Вік нашої землі.

Коли станемо на широкім полі і поглянемо кругом себе, то здавати ся нам буде, що вся земля, на якій стоїмо, то якась величезна безмежна плита, що простягає ся ген там аж до неба, а довкола сеї плити кружляє сонце, місяць і звізди, а на ній поля управні людською рукою, міста і села здвигнені і замешкані людьми, та гори, ліси і моря, заграбані також їх загібущими руками. І почуємо в собі таку надземну силу і велич, і здавати ся нам буде, що все те, що живе на сій земській плиті, всі рослини і звірі, ба навіть сонце, місяць і звізди сотворені для нас, для нас людей, панів усеї земної тварі, всеї вселенної.

Таке розумінє устрою цілої природи називаємо антропоцентричним, — і на ній стояли всі некультурні народи аж до новійших часів. Треба було ждати тисячі літ, заки з'явилися такі генії як Копернік, Галілеї, Ньютон і Кеплер, котрі доказали, що земля, се куля, як і всі иньші звізди, і обертаючись довкола себе раз на 24 години кружляє по лінії еліптичній разом із иньшими такими як вона кулями довкола сонця, а з ним разом довкола ще більшої, могутнійшої кулі. Так злетіла земля з осередка вселенної до ряду найменших звізд і піддалась всемогучим фізичним законам, що кермують усею природою — а з нею повалив ся і чоловік із свого царського педесталю і став звичайним сотворінєм природи, цінним для неї не більше, як і найменша комашка або невидима бактерія. За тими епохальними відкриттями ідуть відкриття численних иньших соняшних систем та пильні розсліди будови і устрою поодиноких звізд і цілих систем, а увінчанєм тих розслідів була знана нам усім гіпотеза Канта і Ляпласа. Ціла вселенна після

сеї гіпотези була колись виповнена однородною матерією зложеною в незвичайно дрібних однородних частинок — атомів. Посеред тої однородної маси атомів потворились в часом численні ядра, коло котрих почали чим раз то більше згущуватись атоми; так повстали у всесвітньому просторі велитенські газові маси, з яких* кожда з осібно занимала далеко більший простір, як пр. нинішня наша соняшна система. Ті газові маси почали незвичайно скоро обертати ся довкола свого осередка, а посеред них потворились знов нові ядра, довкола котрих почала газова маса ще більше згущуватись і обертатись. Тим способом потворились менші газові кулі, що крутячись довкола свого осередка обертали ся дальше довкола первісного газового свого ядра. Одно із тих численних ядер, се наше сонце, а третя в ряду газова куля коло него, се наша земля.

Ся газова куля густіла дальше, зробила ся илином, а вкінці ствердла в цїнке тіло і остигла звільна до тої температури, яку маємо нині. Нині гладке колись її лице поморщилось, пообкидувалось струпами і бородавками — горами і долинами, а на тирхавій, збутвілій поверхні її тіла гніздять ся мільярди рослин і звіврів висисаючи з неї животворні соки.

А вона зціпеніла і закаменіла із старости, глуха на весь біль і сльози своїх сотворінь, німа на всю їх радість і журбу, байдужна на всі їх ідеали і підлоту котить ся автоматично мов заклята по раз зачеркненій дорозі і остигає звільна дальше. Коли підняти питанє про вік нашої землі, то мусимо висловитись докладнійше і означити виразно, який вік маємо на думці: чи питаємо, кілька літ минуло вже від тої хвилі, коли її атоми буяли ще свобідно посеред одностайної всесвітньої матерії, чи від тої хвилі, коли вона була газовою або илинною кулею, чи може питаємо про те, як давно вже вона сціпеніла на своїй поверхні?

Бажаю тут представити проби розвязки сего остатнього питання: як давно вже, від коли сціпеніла поверхня нашої землі і остигла до тої степені, що з горячої ще по нашому розуміню, а пересиченої вохкістю атмосфери злились на землю перші безмірні дощеві струї, а в утворених сим робом, перших теплих іще праокеанах почали витворюватись перші сліди органічного життя? Відповіді на се питанє, звязане тісно в проблемом повстаня землі, шукають люди, можна сказати, від перших починів думаня, а вразом сього були численні народні оповіданя і легенди та казки

космогонічні всіх народів. Але ті перші наївні пояснення не мають нічого спільного з наукою, проте мусимо над ними перейти до дневного порядку.

Коли схочемо науково відповісти на питання про довговічність нашої землі, то не сьміємо оглядати ся на ніякі космогонічні легенди некультурних народів, ані числити ся з казками записаними людьми, що не мали понятя про геологію — хоч би вони були усьвячені тисячлітною традицією. Так само не вільно нам дати себе пірвати поезії самого problemu і мріючи фантазійні мрії питати про те чарівних зір і гір небосяглих та синіх — тих безперечних свідків минушини нашої землі — бо вони мовчать мов закляті і ніколи не зрадять повіреної їм тайни. Нам лишаєть ся лиш одно: узброїть ся усім материялом, який подає нам нинішня наука і розсліджувати пильно саму жертву земську кору і те, що знаходимо в ній і на ній, і з сього доходити до певних висновків.

Першим, що таким науковим шляхом пробував розв'язати сю віковичну загадку, був Готтон (Hutton, 1788) основатель новійшої геології¹⁾. Його погляди, оперті на геологічних дослідах, можна звести до ось яких спостережень. Коли потворились праокеани, то від сеї хвилі ріки, вливаючи ся до них, наносять ненастанно wraz зі своїми водами незміримі маси намулу, піску, ріни і осаджують на дні моря. Через те дно моря мусить чим раз більше підвишуватись, а вода океанів мусить переливати ся, чи радше пересувати ся на иньше місце. Тим способом пересувають ся океани раз-у-раз і до тепер, так що нема майже одної пяди землі, що колись бодай раз у своїому істнованю не лежала би на дні океану. Доказом сього численні скаменілости морських звірів, що знаходимо майже на кождім місці нашої землі. Такі осади на колишніх днах океанів тверднуть під напором своїх власних мас і під впливом внутрішнього тепла землі заміняють ся в тверді скали, що вигинаючись і заломлюючись під напором свого власного тягару і ціпенія, то раз підношені в верх, то знов обнижувані в діл вулканічними силами, творять безмежні доли та могутні гори — на те, щоб дощева і річна вода знов змила їх та зрівнала, приготовляючи тим терен на дно будучого глибокого океана. Се основний факт новійшої геології, потверджений безчисленними доказами. Але се явище відбуває ся так звільна, що

¹⁾ Див. про него Naumayr, Erdgeschichte.

по цілих століттях навіть і не слідно майже на поверхні землі ніякої зміни. Щоби проте обличчє нашої землі могло прийняти таку подобу, яку має тепер, треба на то не тисяч, не мільонів, але такого ряду літ, що на нього в нас людей нема ні числа, ні назви ні навіть думки. Дуже доброю ілюстрацією сего величезного протягу часу можна вважати славний приклад Ніягари.

Як звісно, велика ріка, що лучить зі собою два озера Еріє і Онтаріо, творить коло Niagara Falls і Clifton величавий водопад, де з висоти 50 метрів спадає в діл що секунди 30.000 тон води. Така велитенська маса води бе о камінне своє ложище, кришить і розбиває його і мов пила врізує ся в нього, хоч звільна, та всеж без упину і з рівномірною скорістю. Через те і водопад мусить постійно йти в зад приближаючись чим раз більше до озера Еріє, із якого випливає сама Ніягара. І справді від водопаду аж до Куінстауну, тоб-то через 12 km пливе Ніягара провалом глибоким около 60 м., вирізаним очевидно звільна самим водопадом. Жерела історичні подають нам навіть зовсім докладно, що давнійше водопад був значно низше, — а з сього дасть ся обчислити, що рік-у-рік посуває ся водопад о 33 стопи в зад, — значить, при Куінстауні був він 36.000 літ сьому. Понад старими силурьськими верствами в яких пливе Ніягара, лежать верстви найновішого віку, а проте приклад Ніягари, простудіований безсторонним геологом Ляйелем, вказує нам, що теперішня доба, чи радше хвилина віку нашої землі треває вже коло 36.000 наших людських літ.

Або ось другий факт. Нинішні геологи розрізняють 12 головних епох (т. зв. формацій) віку нашої вже сціленілої землі. В одній із них т. зв. формації Юрайській розрізняє Наушауг 30 періодів (фаз), а з них кожний, як доказує Пенк, трівав що найменше пів мільона літ. Нинішні науки природничі відзначають ся змаганєм до висловлення всіх явищ, відносин і величин в природі математичними взірцями і числами. Проте таке необмежене поданє віку нашої землі не могло припасти до вподоби теперішнім ученим. І ось цілий ряд їх займаєть ся розвязкою сього завдання. На першім місці мусимо тут згадати про геніяльні помисли великого Уїлліяма Томсона, нобілітованого за свої заслуги в науці льорда Кельвіна¹⁾.

¹⁾ Див. найновійшу його працю: Lord Kelvin, *Philosophical Magazine*. 1899. Ser. 5. Vol. XLVII. p. 66.

Звісна річ, що наслідком сили притягання сонця і місяця рухлива маса води океанів переливає ся в сторону, звернену до сонця і місяця, а утворена тим способом могутня хвиля наслідком обороту землі посуває ся вперед, творячи знане явище припливу і відпливу моря. Але повстанє і поступовий рух тої хвилі припливу океанів викликає величезне тріне, що з свого боку немов гальма при колесі спиняє оборотовий рух землі, а через те сей рух стає справді чим раз повільнішим. Опізненє се таке велике, що 7.200 мільонів літ тому в зад скорість обороту землі довкола осі мусіла-б бути два рази більша, а через те сила відосередна на рівнику 4 рази більша як тепер. Коли-б проте наша земля як-раз тоді зціпеніла, то наслідком тої незвичайно великої сили відосередної мусіла би на обох бігунах сплющитись далеко більше, як се бачимо в дійсности. Колиж проте се сплющенє землі виносить ледви 22 km., то се значить, що перед 7.200 мільонами літ земля мусіла бути ще тілом плинним або навіть газовим, і зціпеніла доперва далеко пізнійше. Се могло статись, як обчисляє лорд Кельвін, приймаючи в рахунок усі можливі обставини, імовірно не швидше, як 1.000 мільонів літ сьому. Щоби сю границю віку нашої землі означити ще ближше, старав ся лорд Кельвін роз'яснити се питанє ще з иншого боку. Звісна річ, що коли ми внесемо до холодної комнати якесь горяче тіло, то воно холоде, тратить своє тепло доти, аж доки температура його не зрівняєть ся з температурою нашої комнати. Земля наша має в собі ще дуже значні засоби тепла, а перебігаючи по безмежних, абсолютно зимних все-світних просторах мусить тратити те своє тепло — температура землі справді обнижуєть ся раз-у-раз, аж доки не дійде до абсолютного зимна. На основі дуже цікавих прояв внутрішнього тепла землі дасть ся обчислити скорість і скількість того обниження температури, а про те і скількість щорічного утраченого тепла. Опираючись на тих основах доходить лорд Кельвін до заключеня, що коли земля тратила і давнійше стілько-ж тепла як тепер, то 40.000 мільонів літ тому взад температура землі мусіла виносити 10.000° C, значить, земля хіба мусіла бути тоді ще масою газовою, а що найменше плинною, а зціпеніти могла аж яких 100—200 мільонів літ тому в зад.

Основу дослідів лорда Кельвіна можна в коротці представити ось як. Всякому звісно, що наша земля в нутрі теплійша як на поверхні. Температура її зверхньої верстви виносить пересічно

15° С., але поступаючи від поверхні землі до нутра, помітимо, що при кожних 30 м. в глѳб збільшає ся температура о 1° С. Значить, в глѳбині одного кілометра маєть ся постійна температура 48° С. Се явище пояснюють фізики тим, що земля по сцїпєнїю чим раз більше остигає. Очевидно, що ся рїжниця внутрішнього тепла нашої землі і температури її поверхні чим раз зменьшуєть ся, а колись вона була неввичайно велика: поверхня землі була вже доволі холодна, а зараз під поверхнею температура була ще неввичайно висока. Дослїди Барі (Barus) над утратою тепла у стопленого диябазу, а Робертса Остена (Roberts-Austen) над температурою топлення деяких скал, як іранїту і базальту, доказали, що брили тих скал огрїті до температури 4000° С і нагло остужені до 15° С остигають так звільна, що по трех днях (25.920 сек.) в глѳбині 1 см. під поверхнею температура виносить іще 48° С. Прояви остивання землі мало можуть рїзнитись від проявів остивання згаданих скал; і земля так само, аби остигнула до того степеня (щоби в глѳбині 1 см. від поверхні температура виносила 48° С) потребувала на се по сцїпленю 3 днів часу. Нинї вона остигла вже так, що температуру 48° С має аж у глѳбині 1 km (100.000 см), значить у віддаленю 100.000 раз більшим, а проте і часу потребувала на се 100.000² разів більше (длятого, бо мірою провідництва термометричного є см² сек.). Отже 100.000² сек = 316·888 лїт, а проте вік землі виносить 259.200 × 316·888, теб-то коло 100 мїлїонів лїт; та узгляднїючи всякі неточности Кельвін обнижує се число до 20 мїлїонів. Докладність того обрахования стверджують дослїди Гельмгольца, який на основі механїчної теорїї тепла і контракції мраковинної маси соняшного систему доказав, що вік сонця яко тіла розсїваючого сьвітло і тепло не переходить числа 20 мїлїонів лїт.

Зовсїм иньшого способу уживали в цїлі обчисленя віку землі учені Пенк¹⁾ і Ляппаран. Як уже повисше згадано, ріки змиваючи землю наносять до моря багато намулу, піску і ріни, але очевидно, що сей річний намул не розсипаєть ся по цілому днї всїх океанів. Він осаджує ся дуже близько берегів так, що той осад творить рїд пояса, який мов широкі рами обнимає береги всїх континентів і островів. Грубість того пояса збільшаєть ся в кождою хвилику, але

¹⁾ Penck, Das Alter der Erde в тижневнику Aulc 1895 № 14, 15.

ширина остає незмінною, а поверхня його по дослідям Меррея і Ренара вносить 80 мільонів квадратних кілометрів.

Всі осадові верстви на землі походять із того осадового пояса; знаючи проте 1) скількість материялу осадового, що його наносять до моря щорічно всі ріки або і самі морські хвилі (коло 10 куб. кілош.), 2) пересічну висоту нинішніх континентів (се є 730 m), 3) грубість усіх верств осадових усіх формацій (се є 50 klm), обчислюють Пенк і Ляппаран час, якого потребували ріки і морські хвилі, щоб осадити так великі верстви осадові т. є. вік нашої землі на 150,000.000 літ. Здавалось би, що дух людський уже зовсім вичерпав ся на тім полі і не знайде нового способу розвязки нашого питання. Але ось з початком минулого року виступив др. Евген Ромер¹⁾, один із наймолодших польських учених, з новою методою обчислення віку землі. Щоби зрозуміти вагу тої методи, мусимо задати собі вперед питання, звідки взялись моря і ріки, та чому море солоне? Коли атмосфера і поверхня первісної землі остигла вже до тої міри, що водяна пара, яка доти уносила ся в атмосфері, могла вже замінитись на плин, полились на землю великанські струї хемічно чистої води. Води сі зібрались в найнижше положених місцях творячи праокеани, яких вода нічим не ріжнилась від струй первісних рік. Та від тої пори обставини змінились. Моря парують. Та пара скроплює ся в виді дощу на землю, а просякаючи крізь найверхнійшу верству землі збирає ся в струї, що злучують ся в ріки і вливають ся до моря. Протікаючи крізь ті верстви розпускає і забирає з собою вода багато мінеральних частий, а передовсім соли, якої багато находить ся на всій землі. Сі мінеральні части входять з річною водою до моря, а коли морська вода парує, вони лишають ся, а через те кожда нова струя річної води, впливаючи до моря, збільшає скількість мінеральних частий, а тим самим і соли в морській воді. Коли візьмемо на увагу, що о скілько меньше випарує води з моря, о стілько меньше буде хмар і о стілько меньше впаде дощу на землю, а через те відповідно зменшить ся й скількість води в ріках, і навпаки, то прийдемо до переконання, що скількість води в океанах і в ріках не може ані збільшити ся ані зменшити ся; натомісь збільшує ся раз-у-раз скількість соли в морській воді. Знаючи докладно скількість води в океанах і скількість тої води,

¹⁾ Dr. Eug. Romer, O wieku ziemi, Kosmos. 1900. I. p. 35.

що ненастанно бере участь у згаданій висше циркуляції, можемо дуже легко обчислити, кільки треба часу на те, аби вся маса води в океанах відновилась. Крїмшель і Меррей обчислили, що се дїє ся що 52.217 лїт. А що, як доказав Бішоф, один літр води морської тепер має пересїчно 27 грамів соли, а 1 л. води річної 0.009 гр., проте скількість соли в морі 3.000 разів більша як в річній воді, значить, стількож разів мусїли відновитись води океанів. Проте вік землі вносить $52.217 \times 3.000 = 158.000.000$ лїт. Отсе погляди сьогочасних учених на довговічність землі. Послугувались вони в своїх дослїдах найдобірнїйшим матерьялом, який лише могла подати нинїшня наука і тою найбільшою силою мізку, на яку міг здобутись сучасний чоловік. З усіх тих дослїдів виходить, що від хвилі, коли наша земля сталась можливою на житло рослині і звїрів, минуло вже коло 100 мільонів лїт, а ся поражаюча згідність у результатах дослїдів ведених найрїжнїйшими методами вказує нам, що се обчисленє віку землі мабуть дуже зближує ся до правди. Та всеж таки всі ті обчислюваня опирають ся на даних (премісах) певних тїлько в приближеню і тому богатом ученим вони не промовляють до переконаня. Ось недавно славний геолог сер Арчібольд Гейкі (Geikie)¹⁾ виступив із рішучим протестом против такого передчасного обмежуваня віку нашої землі. Передовсім звертає ся він против поглядів льорда Кельвіна, які мають найбільше прихильників і розголосу. Сер Гейкі виказує довільність і неточности в обчисленях Кельвіна і викоує з забутя погляди Готтона, попираючи їх усіми доказами, якими розпоряджає новїтна геологія і які стверджують повільність повставаня осадів і геологічних перемін. Та Гейкі не зважив ся заперечити зовсім здобуткам дослїдів Кельвіна. „О скілько я міг виробити собі погляд на сю справу, — каже він, — то 100 мільонів лїт вистарчає на сю часть історїї землі, яка записана в уверствованих скалах земної кори. Але коли палеонтольоги знаходять, що такий протяг часу за тїсний для їх вимогів, то я зі становища геолога не можу бачити жадної причини, для чого-б не було їм вільно сю границу розширити так, як се вони вважають конечним для розвою органічного єства на землі“. Поміж доказами довговічности нашої землі згадав сер Гейкі мимоходом один момент, на який до тепер ніхто ще не звернув достаточної

¹⁾ Nature, 1899. Vol. LX. p. 496.

уваги. А що нам ся справа видаєть ся незвичайно важною, тому на закінчене застановимось іще хоч коротко й над нею. Се — розвязка питання довговічності землі зі становища біології.

Житем рослин і звірів у природі займаєть ся осібна наука, т. зв. біологія. Ся наука вчить, що всі нинішні роди рослин і звірів не істнували від першого дня істнованя нашої землі, а лише розвинулись звільна із родів меньше досконалих, а ті з іще меньше досконалих, так, що всі нинішні роди рослин і звірів походять від одного роду первісних рослин і звірів дуже простої і незложеної будови і дуже зближених до себе, або може й зовсім ідентичних. Як усї нинішні так і ріжні від себе раси псів виплекали люди із одної первісної породи диких псів, а всі так ріжнородні відміни рожі із одного роду полевої рожі, так само всі рослини походять від одного роду прарослин, а всі звірі від одного роду празвірів. Доказом сього — ембріологічний розвій звірів і рослин, а також численні скаменїлости рослин і звірів і вкінці той факт, що чим старші геологічні верстви, тим меньше досконали звірі і рослини, яких скаменїлі останки знаходимо в них. Безперечний факт, що сей розвій відбуває ся ще нинї, що ще й тепер ненастанно видосконалюють ся звірі і рослини; певне також і те, що обставини, в яких живуть нинішні рослини і звірі, далеко иньші як в первісних добах істнованя нашої землі, — та про те ми не маємо найменшого права думати, що сей розвій колись відбував ся далеко скорійшим темпом, як відбуває ся тепер. А тепер він відбуває ся незвичайно помалу, так що нам до тепер не звисно, щоб за час історичної доби істнованя людського роду виплекала природа, або й сам чоловік (через домашнє плеканє) якийсь новий осібний для себе рід звірів або рослин. Щоби проте рослини і звірі могли дійти вже до такого ступня досконалости, на якому находять ся тепер, мусїла наша земля істнувати може троха довше, як 100 мїлїонів лїт. Коли-ж однак хтось надто цікавий на лїта жіночого роду спитає нас доконче, кїлько лїт має наша земля, то можемо йому відповісти в чистим сумлїнем: „Наша матуся земляця мають уже нївроку 100,000.000 лїт, бо так сказали панове льорд Кельвін, Пенк і Ромер“, і можемо бути певні, що й сього невеличкого числа лїт не потрафить оцїнити достаточнo його людський мозок.

Іван Заковський.

Спомини про Федьковича.

Зібрав

Соман Заклинський.

ПЕРЕДНЄ СЛОВО.

Щоби роздобути матеріали до біографії Федьковича, удавав ся я устно та листовно до многих мужів, що бували в особистих зносинах з Юрієм, запрошуючи їх узяти участь в розсьвітленю ще мало званої житєписи сего найбільшого буковинського поета. Мої заходи віднесли малий успіх, бо лише кілька мужів подало мені свої спомини.

Се нові матеріали до житєписи і до характеристики Юрія. Вони складають ся з трох частий: 1) Дві візити у Федьковича. 2) Історія букваря і співанняка Федьковичевого та згадка про фотографії Юрія. 3) Спомини д. Семанюка.

I.

Візита о. Олекси Слюсарчука у Федьковича р. 1866.

Ключів великий 25. V. 97.

Високоповажаний Пане!

Я дуже радо вволяю Вашу волю, переказану мені достойним письмом з 20. с. м., — але гадаю, що від мене не довідаєте ся нічого, чого вже з иньшої сторони не знали би.

Доки Федькович був ще в війську, то переписував ся з ним із семінаристів лише мій шкільний товариш Данило Танячкевич, а я хіба деколи дописував ся, бо Данило був в письмі такий продуктивний, що кому другому не було що в тій самій справі писати. Змісту тих листів не пригадую собі нині, хіба лиш тільки, що Юрій дуже тужив за своїми горами, та нарікав на стан військовий. Тую переписку Ви певно маєте від Танячкевича.

Аж в 1866 році весною, перебуваючи в Ферескулі, в горах, у тестя, вибрав ся я верхом на буковинський бік Черемоша, до Сторонця, щоб пізнати з лица Федьковича.

Я застав його в городі коло робітників. Город був досить великий, хата на помості, звичайна, але досить вигідна. Обстава хатна — селянська; попід стіни — лавки і кілька ослонів та скринь „писаних“ на „лудине“ (одежу). В більшій комнаті стояв довжезний стіл від порога аж до противної стіни. Стіл застелений звичайною грубою скатертю, котру запевно хіба раз на місяць здойmano до прання. На столі лежали три кружки з студеною — може вчорашною ще — „мамалігою“, а на лаві в куті дві барилки з горівкою.

Коли господар почув моє прізвище, то, виділо ся, врадував ся, але коли відтак я сказав, що приходжу, щоб особисто пізнати нашого поета, відповів дуже холодно, що його в тій самій цілі багато людей „з панства“ навідує, а з голосу і виразу лица пізначно було, що він тому зовсім не рад, та що в його гадках і я вже до того „панства“ зачислений. Наступила прикра мовчанка, тим прикрійша, що ми оба сиділи один напроти другого і дивили ся на себе! Зразу я не міг розстати ся з тою гадкою, що загостив до чоловіка високо інтелігентного, то й розпочинав розговор ба відси ба відти, а все про висші ідеї, але мій господар кліпнув на те хіба оком, або докинув одно два слова, і бесіда все уривала ся. Його ціле поведене неначе говорило: „Я простий Гуцул, мене ті справи не обходять, ані я їх не розумію!“ Мене брала ся розпука: тут вечеріє, а до дому чотири милі і то городами та стежками, про які хіба по днині мож розвідатись, а ночувати у такого непривітливого господаря!?...

На моє щасте був мій господар під той час „двірником“ (начальником громадським), і заявив мені, що завтра сесія, та що окрестні двірники вже нині вечером посходять ся. І справді незабавки зачали вони сходити ся. Позасідали коло довгого стола;

почало ся „честóване“ горівкою, а за тим і вечеря. Вислужений вояк, єдиний слуга і „кухарь“ Федьковича, спрятав давню „мамалигу“, а зготовив кілька кружків сьвіжої, подав бриндзі і кілька мисчин яєчниці — тай уже.

До тепер був я чужим, — приблудою в товаристві. Тому то, щоб дати про себе иньше понятє, я сам запросив ся до стола і дав себе честувати. Що більше: коли я — перший раз на віку — запримітив, що на Буковині селяни, витаючи ся або приймаючи, чи подаючи собі „порцію“, рівночасно один другого цілує в руку, — чинив так само. За першим разом мій господар ніби супротивив ся тому, але воно таки йому сподобало ся, бо недовго тревало, а він почав мене обнимати та цілувати, називаючи мене „рідним братчиком“.

По відході гостей мовчазливий та недовірливий доси Юрій став бесідливим та щирим як дитина, торкав ся в розговорі питань філософічних, а мав і малу бібліотечку таких творів в язиці німецькім та французькім. Радив ся мене, в яким виді має написати „Довбуша“: чи яко епос, чи яко драму, і т. ин., а коли я уложив ся спати, він сів з гітарою в руках коло мене, та співав своїм милим голосом одну пісню за другою.

Другої днини переждав я, доки не скінчила ся сесия з двірниками в уряді тодішнього начальника повіту (Bezirksvorsteher) Губріха, а відтак завів він мене до дому того урядника, де ми побули з годину. Федькович уділяв дочкам Губріха науку французького язика, тож бував у него, як у себе дома, а всеж таки, коли був тоді зо мною, сів собі на остатнє крісло недалеко порога, і — звичайно як би мужик — в розговорі обзивав ся зрідка і дуже скромним тоном.

Я міг аж третьої днини від'їхати домів, тож було досить часу не про одно поговорити. Зміж иньших пригадую собі деякі його вислови, з котрих одні ціхували його чоловіком справді розумним, а иньші доказували (на мою гадку), що він не почував себе післанником божим для свого народу, та рад би був скорше мати лиш користь зі свого таланту. І так: 1) Я питав його, чому він на вступі прийняв мене так холодно? На се відповів мені: „До мене навідує ся отте ваше панство лише з простої цікавості, та щоб витрібувати, що я знаю. Тож най знають, що я лиш простий Гуцул, котрий їх не потребує, і не дасть себе обзирати, як якого

дивогляда! Один панотець з „ляцького боку“¹⁾ обзирає мене навіть таки оттут у хаті. Прийшов так, як ви отсе, і став мене на пробу брати. Я собі, звичайно, з ученими (?!) не міряю ся; тож він на відході з досади заму, ~~с~~гів! „Das ist ja ein Narr!“ Тай будь-же з такими щирій!“²⁾. Ну, на се і я цілком годжу ся. 2) Я в дуже чемний спосіб висловив свій жаль, що він так мало пише. Тоді почув я слова, які мене дуже болюче вразили: „Мені слава байдуже, а хісна з мого писаня я не маю. Я не писав би таки зовсім нічого, коби не тота смутча³⁾ моя натура. А то прийде на мене часом така година, що хоч, чи не хоч, а мусиш писати!“ Ми перечили ся довго на сю тему: я вказував на добро загалу, на післанництво поета і т. д., він же в своїх поглядах виявляв ся щораз більше материялістом⁴⁾.

В кілька неділь опісля переніс ся я на иньшу посаду, та не мав уже нагоди зійти ся коли з Федьковичем.

Знаю, що мої дані не дуже збогатять Ваш материял до біографії, але написав, що знаю.

Засилаю низький поклін п. дру Бучинському, бажаю найкрасших успіхів у Ваших патріотичних заходах, і остаю з правдивим поважанем — Слюсарчук.

II.

Візита д. Бучинського р. 1867.

В моїй праці про Федьковича, що вийшла з друку під надписею „Чи можна Федьковича Косованом звати?“ дав я примітку адресовану до дра Мелитона Бучинського, в котрій просив його, щоби описав свою гостину у Федьковича. — Остаточно стало на тім, що др. М. Б. прирік оповісти мені все. Ось його спомини списані мною з його уст:

¹⁾ »Ляцький бік« Черемоша — се Галичина, а »волоський бік« — Буковина. — *Прим. Ол. С.*

²⁾ Я довідав ся опісля, що тим гостем у него був пок. о. Нечай, парох із Завадки. Він під той час приладив був до друку кумедну собі розправу про »трираменний хрест«. Не без того, щоби в часі своєї гостини не морочив сею справою і Федьковича. Добре вибрав ся!... — *Прим. Ол. С.*

³⁾ Смутча значить проклятуша — *Прим. Ол. С.*

⁴⁾ Др. Бучинський заявляє, знаючи вдачу Федьковича, що Юрий все те без сумніву говорив лише на перекір. Се потверджує також д. В. Волянський. *Р. З.*

Прибувши на 1. рік прав у жовтню 1866 до Львова, належав я до тамошньої українсько-руської громади, а тим самим і до редакції „Правди“, котру поручила громада наша своему товаришеви Лонгинови Лукашевичови, яко перел нею одвічальному редактору. До тої громади належали тоді: Андрій Січинський, Володимир Ганкевич, Володимир Навроцький, Олександр Барвінський, Осип Барвінський, Корнило Сушкевич, Олександр Борковський, Тит Заячківський, Николай Лепкий, Олександр Огоновський, Адольф Гладиловч, Кропедра М., Титко Ревакович, Володимир Ясеницький, Максим Михаляк, Володимир Шашкевич, Касия Куницький і інші.

З причини, що межі Федьковичем а редакцією „Правди“ настали непорозуміння, бо редакция не квапила ся друкувати його творів, а він за те заповів, що зриває всякі зносини з редакцією, — то загадав я в часі вакацій р. 1867, вибираючи ся в гори задля записування тамошньої живої словесности, — його відвідати в Сторонци путилівськїм, познайомити ся з ним і назад його для редакції „Правди“ приєднати.

Отже в липню р. 1867 вибрав ся я з Станіслава зелізницею до Коломиї, звідтам пішки через Яблонів до Лючі, до товариша, покійного вже Антона Слюсарчука гесте Краснопольського¹⁾, станіславського громадянина, а братанича о. Олекси Слюсарчука. З причини, що він аж по кількох днях прибув зі Станіслава до Лючі, то через той час виручав я його батька, дякоучителя, в школі, а вечерами записував при ватрі на церковнім цвинтарі, гарні, в великій часті історичні пісні і перекази про Олексу Довбуша — від майстрів Гуцулів, котрі направляли дзвіницю. Разом з Антоном Слюсарчуком, без провідників, а тільки з мапою в дзьобенці, пустили ся ми в глибину гір, куди красше. Перейшли через гуцульські села Березів і Ослави Чорні, відтак верхом Гортану, стежками до Микуличина, звідтам дальше до Татарова, на нічліг до Юрія Дедерчука. Був се ідеальний тип Гуцула, і коли ми йому читали Новобранця Федьковичевого в рукописи (того поета, до котрого йдемо), то не знав він, як нас угостити. Тут газда ухопив на руки свого малого хлопчика і каже: „Будеш

¹⁾ Розказував мені пок. о. Ігнатий Цурковський, бувший гр. к. парох в Лючі, повіту коломиїського, що предки Слюсарчуків писали ся Краснопольські. — *Прим. Р. 3.*

сину вчити ся, аби так само знав переказати цілий біль руського народа!“ Відтак показав нам свої „скритки“, де переховував стародавню гуцульську зброю.

Статна загорода Дедерчука, як звичайно в горах, стояла осібною і творила нерозірваний тяг всякого рода галерійок та піддашків, а в однім із тих остатніх переховував він старосвітські пістолі і стрільби з кременями, щоби їх не доглянуло око скарбової сторожі і жандармів.

Дальше йшло ся гостинцем до Ворохти, а звідтам стежками через полонину Кознеско (де ми шлях змилили, бо йшли без провідника) пять годин до вівчарської стаї під Говерлею, найвисшим верхом Черногори. Дальше йшли ми попри самітний гріб Лукіяна Кобилиці, красно підмурований тоді і окружений штахетами.

Як у стаї на Рокиті, над Білим Ославом, так і на Говерлі, де ми задля вибуху крови Антона Слюсарчука провели три дні між вівчарями, найшов ся у мене спорий здобуток гуцульських рапсодій і то як-раз про угорську революцію і знесене панщини. З нашої сторони гостили ми вівчарів тютюном, вони нас кулешею, набілом і ягнятиною, до пізної ночі. З Говерлі розмоченими пляями (стежками) прийшли ми через полонину Кострич (пять миль) до Жабя долішного до о. Коржинського, перебули добу в гостиннім його домі і знов пустили ся між гори і між нарід стежками впоперек хребтів (грунів) до Криворівні. Там у Гуцула Ткача переночувавши, перейшли ми знов впоперек грунів через Чорний ґрунь до Брустур до мого племянина о. Долинського. З Брустур через Шешори, Пістивь, Косів до Кутів, де ночували ми в міщанськім домі вірменина Маркевича. Дальше з нічлягом у Тюдеві у дяка, свояка Слюсарчукового, пішли ми горі Черемошем (пять миль) до о. Павликевича в Ферескулі, тестя о. Олекси Слюсарчука. Там провели ми чотири дні, найшовши у осьвічених його доньок щире одушевленє для гір і для живої як і писаної словесности. Перебривши Черемош під Конятином, яко границу Буковини, дійшли ми в поперек хребтів стежками до Сторонця путилівського¹⁾.

¹⁾ Здовж річки Путили, що впадає до Черемоша, є місцевість Путилів, котрої центром єсть громада Усте Путили, (де відбували ся сесії двірників околичних), а дальше в горах лежать громади: Плоска путилівська, Дихтинці путилівські і Сторонець путилівський, де мешкав Федькович. — *Прим. М. Б.*

З гори показали нам Гуцули новий двір коло церкви „двірника Гординчука“ (війта Федьковича)¹⁾.

— Як представило ся Вам його обійсте? питаю.

— Воно свідчило про лад і достаток. Федькович займав новий великий двір, гуцульський, знаний з фотографії. Уряджене вказувало на заможність господаря. Гостинна комната обставлена була вдовж попід стіни софами, що були накриті волосистими килимами. На полицях видно було книжки і музичні інструменти, в роді гітари. В давній старій хаті (де пару літ перед тим померла його мати) містила ся кухня під доглядом бувшого військового слуги, (бурша офіцерського), а тоді в одній особі і кухаря і фірмана, бо Федькович держав до виїзду пару расових гуцульських коників при елегантнім угорським візку. В тійже старій хаті містилися також комори нашого господаря, де була посуда столова і кухонна та значні запаси кухонні і господарські. Звідтам являла ся на столі вуджена оленина, упольована самим господарем. Була то для нас нова страва, котра явила ся на столі до обіду при консервах овочевих. Словом, ціле обійсте вказувало на господаря заможного і запопадливого.

До Федьковича прибули ми над вечером і представили ся яко збирачі живої словесности, раді пізнати Буковину і його. Я член львівської громади, Слюсарчук станіславської.

Федькович прийняв нас чемно, та не щадив заходів, щоби нас також гостинно прийняти. Розгостили ся ми у него; почала ся бесіда на темат літератури. Ми стали розпитувати про нові його поезії, а він у відповідь на се відчитував нові свої твори і нарис драмату Довбуш, а пісні народні, ним самим уложені в ноти, відспівував ніжно баритоном при гітарі.

Того-ж вечера сиділи ми з ним по вечери на приспі перед хатою. Ми розпочали знов розмову на темат літератури, про від-

¹⁾ Перед тим Федькович перебував якийсь час у Ростоках і мешкав у першого брата свого Чернявського. Було се в тім часі, коли він старав ся о руку Павлини Волянської. Поріжнивши ся з Павлиною, Юрий пішов до легіону, коли вони танцювали, — гостив їх та komponував багато коломийок про Павлину і приспівував їм до танцю. Декотрі з тих співанок ще живють в устах тамошнього люду. Ось одна з таких:

Ой кувала зазуленька,
Тай сіла на сіно,
Чому ж ти ся не віддаеш
Тюдівська Павлино!

(Тюдівська = з Тюдева.) — *Прим. Василя Волянського.*

носини „Правди“, а поет при тім висловив свої жалі против її редакції. На то заявив я, що власне в рамени львівської громади прийшов я просити його, щоби праці свої переслав до „Правди“, котрої комітет редакційний, громадський, не допустить до ніякої самоволі редакторів.

— Як ви його застали? питаю.

— Федькович носив ся по народному; був маломовний і зарівно для всіх похмурий. Зараз першого дня побачили ми через вікно на вулиці місцевого греко-орієнтального сьвященника antiquae aedificationis у занедбанім одію, що вертав з К... до резиденції, обіч положеної. Федькович звернув нашу увагу на него і пояснив нам, що маючи шкоду від него в сїні, на леваді, загрозив йому, що перейде на унію, „бо се одна віра, однаково читають, а людям таких пакостей не роблять“. В Сторонци була тоді бідненька і маленька уніятська церква. Другого дня були ми сьвідками суду. В гарнім громадськім будинку засїв трибунал, зложений з двох присяжних і двірника Федьковича, яко презеса, котрий заняв місце по середині межі обома. Винуватців привели з арешту два „патрольніки“ (поліціянти). Покалічені обжаловували, винуватці дістали голос і боронили ся. Справа (перерубанє клуба аж до кости) належала перед суд кримінальний, але Федькович, порадивши ся з обома журатами, оголосив засуд:

З причини, що оголошено було з уряду громадського, що не вільно ходити до корчми на забаву з топірцями і взагалі зі зброєю, легіні не послушали, то покаліченому дадуть маржину, — десять злр. на церков, — а переступники мають 14 день сидіти в громадськім арешті межі блощицями“. Сей засуд прийняли без всякого протесту переступники і пошкодовані. Так розсудив він сю справу, яко автократ чистої крови, а при тім окружений найбільшою в очах народу повагою.

Що волоські назви, як „журати“ і т. п. ще р. 1867 серед руських Буковинців консервували ся, муїло з того піти, що праводавець, господар волоський Стефан Великий, був цивілізатором Буковини, і взагалі Волощини, на основі руської осьвіти (гл. Епітафії його і всіх господарів по руськи різьблені), а гомоном його пам'яті служить уступ у поемі Федьковича п. з. „Лукіян Кобилиця“, де мова про золотий вік Буковини:

Було колись в Буковині добре було жити,
Не знали ми, що то біда, та що то тужити.

При кобзині вийшла днина, при скрипонеці пічка;
 У батенька у Степана, в Волощини неньки
 Пробувала. Не спиняли; що багло серденько,
 Що хотіла, те й робила; гуляти гуляла,
 А хотіла рано встати, то рано вставала;
 А хотіла поіспати в шовкових перинах,
 То ненечка старенькая на пальцях ходила;
 Журила ся, молила ся, двері підливала!...¹⁾
 На острішку вють голуби - вона їх вмовляла:
 Не гудіте голубочки на побитій хаті,
 Не будіте мою дочку в тисовій кімнаті,
 Бо я знаю, коли маю донечку будити.

Та от занашащено той тихий рай на Буковині: батько помер, неньку вбили, а сироти - діти розібрали добрі люди ніби-то за своє²⁾. У вільних хвилях пішла наша розмова про наші видання літературні і ми дуже здивували ся, що Федькович був мало і хибно поінформований про літературний рух у Галичині, а іменно думав він, що редактори наші роблять золоті інтереси, визискуючи геніяльних авторів. Очевидно нашли ся якісь такі люди, що дали йому такі хибні інформації. Не знаю, чи дав віру нашому поясненню, що „Правда“ основана і піддержувана складками академіків, а за праці печатані в ній нікому нічого не платить, бо автори пишуть і присилають праці до печати лише з патризму. Взагалі слідно було на Федьковичу відокремлене від сьвіта, лектуру переважно ліричних німецьких поетів і велику охоту відзначити ся також яко німецький поет лірик.

Гості були в його домі майже безнастанно, найбільше пропрохожі, як ось: стражники фінансові, жандарми і т. п. Ті непрошені гості гостили ся у него цілими днями, забирали йому весь час, а для нас були вони дуже не вигідні, бо не було коли яку будь справу основнійше обговорити. Через три дни нашого побуту тревали такі гостини майже без перестанку, а гості того рода не жалували господаря, і тому не було кінця розношеню страв, наливков найострійших — до пізної ночі, бо господар мав формальну амбіцію в тім, щоби гостей славно нагодувати, а ще лучше напоїти, і при тім повеличати ся, що хоч приймав кожного гостя з знаменитими примівками прозою і віршами, то по нім не видко було ніколи ні найменшого сліду похміля.

¹⁾ Двері селянські підливають ся водою в бігунах, щоби не скрипіли. *Р. З.*

²⁾ О. М. Огоновський, *История литературы русской*. Львів 1889. II. 2. стор. 647—648.

Серед тих гостей не могли ми діждати ся продику, щоби супокійно розтолкувати Федьковичеви літературну ситуацію у Львові, але все таки довели ми до того, що прирік далше писати до „Правди“. По трьох днях на силу майже вибрав ся я від него, хоч товариш мій лишив ся і поїхав з ним на іменини до о. Кантемира до сусідного Путилова. Я вернув ся впоперек хребтів через Кути, Коломию і Отип'ю до Станіслава до дому, провівши в горах пять неділь“.

Як знаємо, д. Бучинський лишив був у Федьковича свого товариша Антона Слюсарчука, котрий сам повернув від него до Ферескулі і звідтам написав такий лист до д. Бучинського:

Ферескуля 22/8 1867.

Лишилисте мене самого у горах у тих то гуцульських, таки наших питомих, а я собі розкошую в них, мов та птиця, літаючи свобідно по повігрю. Як сказано було, я з Путилова аж у понеділок разом з нашим співаком п. Федьковичем повернув. Поки що, а я собі таки до Ферескулі зайшов тай сиджу, але чого, то й сам не знаю.

При вході моім в той дім¹⁾, за котрим ми заглядали ще й з остатного горбка²⁾, йдучи до Путилова, поспитали зараз таки: „А другий де?“ — Я відповів коротенько: „Утік, пішов“.

Щом Вам мав прислати, т. є. Федьковича кавалки, то не мож борше аж з Станіслава задля важних причин.

Так скінчила ся експедиция д. Бучинського і пок. Антона Слюсарчука. Видно, що Федькович споминав мило сю візиту та представителів літературного руху, коли від того часу остає в ближших зносинах з д. Бучинським, а про Антона Слюсарчука згадує добрим словом у листі до д. Остапа Терлецького: „Що діє п. Слюсарчук? Поклоніть ся, аби здоров був!“³⁾.

* * *

Минуло з того часу кілька літ, аж нараз видимо д. Бучинського знов гостем у Федьковича, — сим разом у Львові при

¹⁾ Т. є. в резиденцію ферескульську. — *Прим. М. Б.*

²⁾ З Коятина. — *Прим. М. Б.*

³⁾ Листи Федьковича див. »Житє і Слово«, 1894, стор. 119. Справді, мож було поважати і цінити того дотепного, широкого і сердечного чоловіка, котрий передчасно пішов у могилу. Звичайна се доля многих молодих Русинів, що могли були багато добра для Руси зробити. *Р. З.*

дуже зміненіх обставинах. Про сю другу свою візиту оповідає д. Б. ось так:

Коли Федьковича покликано до Львова на редактора книжочок Просвітних р. 1872, вступив він до мене в Станіславі. Якийсь час потім приїхав я до Львова на нараду із за заснованя товариства імени Шевченка, а заставши там Михайла Драгоманова, пішли ми в двійку відвідати Федьковича. Він мешкав тоді на Хорущині під горою при улиці Цитадельній коло Оссолінеум¹⁾ нр. 1. Видав ся мені ще більше апатичним як 1867 р. і хочай розпитував про львівські видавництва і товариства, то був скупий на слова і своїх поглядів не виявляв. Був він тоді маломовний, але прото радо відчитував уступи із зачатої епопеї про скандинавсько-руську старину, котра з виїмкою імен руських князів і героїв видалась мені наслідуюнєм мало звісної тоді в Галичині Тегнерової „Fritjoffsage“. Також читав він нам уступи з новопереробленої драми „Довбуш“, а наконєць показав нам перші уступи свого нового астрологічного твору під назвою „Планіта“, про віщованє судьби і будучини з рисунками констеляції.

Задав я собі багато дармої праці представити Драгоманову все тєє як хвиливі збоченя чоловіка, обдарованого надто буйною уявою, бо Драгоманов був формально здесперований і не дав ся збити в осуду, що „сеї чоловік стратив уже свідомість свого упадку“.

Д. Бучинський кінчить свої спомини ось сими словами: Про свою минувшість та семейні відносини Федькович сам не забирає голосу, а через те мені не дав нагоди щось ближшого в тім згляді від него довідати ся, а не уходило його в тім напрямі випитувати ся. Дотично гадки дра Колесси, що селяни завели ся на Федьковичу вибираючи його пленіпотентом своїм в справі посіданя лісів і пасовищ д. Бучинський висловлює переконанє, що коли би Федькович в чім небудь був завів довірє сільського народу в справах аграрних, то ніколи не був би місцевий люд оточував його в часі побуту мого р. 1867 тою любовю і повагою, яку констатував я на місці і в околиці на кождім кроці.

(Конець буде).

¹⁾ Тепер уже нема того дому. Була то старосвітська, маленька каменичка одноповерхова дивачно збудована. Перед 12 роками розібрано її і виставлено на тім місці величаву двоповерхову каменицю. — *Прим. Р. З.*

Дещо з сучасного російського життя.

(По Газетам і журналам).

Коли вийшла славна повість Толстого „Воскресеніє“, то проти неї з початку узброїли ся судовики, обороняючи честь і повагу суду. Тепер обізвали ся й лікарі, властиво один, якийсь д. Радаков. Не що давно він надрукував у журналі „Врачъ“ статю, де робить заяву, що гр. Толстой у своїому романі дав тенденційну картину побуту арештантів і „погрішив проти істини“; ті уступи його повісти, що малюють картини арештанського життя, „тільки цілком непотрібно і болізно бентежать моральне чутє соток тисяч його читачів“. Проти такої заяви лікаря Радакова на сторінках тієїж часописи („Врачъ“ ч. 43) виступив з заміткою другий лікар, за підписом „Сахалинскій врачъ“, котрий свідчить, що правда на стороні гр. Толстого. „Сахалинскій врачъ“ каже, що д. Радаков обдивляв ся в'язниці яко особа офіціяльна, обдивляв ся „нашвидку“ — в 2—3 години кілька тюрем, та ще до того й літом, коли тюремна адміністрація, знаючи зарані про ревізію, завітчувала навіть тюрми вітками пахучої хвої, через що д. Радаков і не міг бачити смердючих камер і коридорів, спання арештантів на долівці в сусідстві з смердючою „парашею“, взагалі всього того, що доводить ся що-дня бачити людям близьким до каторги. Дра Радакова, каже „Сахалинскій врачъ“ обурюють безпомічні злоги у вагоні, вигадані по його думці гр. Толстим. А що він скаже, як йому вказати на такі напр. факти, що нещодавно на Сахалині різками били вагітну жінку, або на звичай, яко кару за провину посилати вагітних жінок у самі далекі, найглухіші місця Сахалина, де й доріг не має, і де про яку-будь поміч при злогах і розмови не може бути?

Так-же само гр. Толстой „не грішить проти істини“ говорить про те, що божевільні живуть у загальних камерах до побоїв, то ся річ на Сахаліні так звичайна, що не дивує. Вже а ргіогі дивно перечити проти істновання побам, де річ ходить про безправних людей, коли в нас до цього часу звичай бити людей повноправних раз-у раз трапляся; коли побої, як свідчить генерал Драгомиров, не вивели с військовій службі. Нарешті „Сахал. врач“ покликає ся на іорп таких знавців каторжного житя, як А. Чеховъ, Дриль і инь що також дали немало подібних картин арештанського побуту“. Яку відповідь дав „Сахал. врач“ дру Радакову, що взяв в себе невдячну і сьмілу задачу оборони каторжного житя. О скі кож справді та задача сьміла, видно з одного вельми цікавого правозаданя пані фон-Кубе, директорки петербурського дамського добродійно-тюремного комітету. Пані Кубе з доручення комітету, як пишуть „Бирж. Вѣдомости“ (298 ч.), докладно познайомилась зо всіми петербурськими вязницями для арештованих на короткий час при мійських поліційних участках. Подаючи комітетови вислідки своїх розпитів, пані ф. Кубе знає обставини житя арештанток вельми тяжкими. Помешканє у всіх 12 участках Петербурга обчислено на коротке перебування арештованих, тим часом їм доводить ся відсиджувати там до 11 місяців. З 12 вязниць тільки в двох жіночі камери відділені від чоловічих. Арештантки знаходять ся під доглядом не жіночої прислуги, а сторожів-мушин, що без усякої контролі мають право входити до камер коли їх воля. Жінки одягають ся, роздягають ся, ходять до вітру і т. ин. на очах сторожів. Окрім двох згаданих вязниць, де арештантки перебувають в більш-меньш кращих умовах, в остатніх десяти вязницях жіночі камери малі, без вентиляції і обставлені вельми антигігієнічно і деморалізаційно. В маленьких камерах місгать ся жінки всякого віку, без розбору, сплять за покотом, без постелі. Відсиджуване в протязі кількох місяців у такій тяжкій атмосфері без роботи доводить до страшенної худоти, а залежність арештанток від мужеського догляду примушує їх вишукувати всякі способи, щоби полекшити свою долю; особливо до тих способів звертають ся проститутки. Взагалі-ж тісні зносини з професіональними проститутками жіноцтва, що випадково попало до вязниці, страшенно псуєть і деморалізують останнє. От у яких умовах, при страшенній тісноті, цілими тижнями без сьвіжого повітря, при повсяк-

часних і безпосередних зносинах з мужчинами-злочинцями і мужчинами - сторожами, брудні, запойдані, роздратовані, або цілком байлужі до всього, що робить ся навкруги, — проводять своє вязнене арештантки, просячи як ласки, швидше перевести їх до тюрми. „Там хоч зодягнуть тебе та обмиють чисто, хоч роботу яку дадуть, на ліжку виспиш ся; а тут вкинуть тебе як собаку, валяеш ся на дошках, або й на голій долівці; ні обмити ся самому, ні білизни помити, ні повітрям дихнути — немов не чоловік ти, а гірше скотини: тій хоч соломи підстелють, а тобі навіть вийти з камери без мужчини не можна — скрізь він іде слідком за тобою, всяку соромливість мусить жінка теряти“ — так говорили арештантки про своє жите нані фон Кубе. Додавати до сього справоздання нічого, хіба тільки те, що в таких умовах пробувають арештантки не на далекому Сахаліні, а в Петербурзі.

Один із аналогічних фактів дав привід нещодавно часописі „Право“ заявити, що поліцейний „сыскъ“ не тільки не відійшов у минулину, але трапляєть ся часто і в наші часи, і що найсумнійше, „факти свавольства, насилля та знущання над свобідними горожанами трапляють ся не тільки де-небудь у глухій провінції, а в самому осередку нашої осьвіти — в Петербурзі, де зосереджено цьвіт нашого чиновництва“. Свою заяву „Право“ ілюструє таким сьвіжим фактом, що скоїв ся в Петербурзі останніми днями. В петербурському суді розбирало ся діло селянки Жаркової, котру обвинувачувано в крадіжці грошей у сіямського посла. Коли крадіжка та виявила ся, то підозріне спочатку впало на дворецького посла; його арештували, він признав ся до крадіжки і відсидів у вязниці пять місяців. Потім виявилось, що в крадіжці він невинуватий. Коли його на суді допитували ся, вже яко сьвідка, а не злодія, навіть він на себе взяв вину, то дворецький за присягою відповів, що у „сыскному“ виділі його пять днів морили голодом, били кулаками по голові, так що він аж оглух і посивів. Він думав, що вже йому не доведеть ся жити і бажав одного — як би спекати ся того пекла якою-будь ціною. Отже через се взяв на себе ту вину, міркуючи, що його швидче переведуть з під арешта у вязницю, а там він якось виправдить ся. Але помилив ся: добившись від нього признання, поліція почала допитувати ся, де він сховав гроші; що тут уже йому роблено, він і виповісти не може. А як знайшов ся справжній злодій, то його продержавши ще три місяці у вязниці випустили“.

Знявши розмову про умови життя каторжників, а також про те, який вигляд мають в'язниці навіть у Петербурзі, думаємо, що до речі тут буде сказати кілька слів і про становище притулків та кольоній для недорослих злочинців, або т. зв. „исправительныхъ заведеній“. Для сього користуємося відомостями, що подають звісні наші учені: проф. Дриль та Духовскої у своїх статтях, надрукованих в „Журналѣ Министерства Юстиціи“. (Дриль Тюрьма и принудительное воспитаніе, 1900 р. кн. III.; Духовскої, Количество исправит. заведеній въ Россіи, 1900 р. кн. IX). До судової реформи 1864 р. в Росіі не було зовсім притулків та кольоній для недорослих злочинців. Перший закон про них видано 5 грудня 1866 р., але аж до 1884 р. отворенне тих закладів ішло дуже мляво, і тільки починаючи за 1884 р. скількість їх значно побільшується, дякуючи з'їздам заступників тих закладів. Переважна більшість кольоній заснована і існує або з приватної ініціативи, або добродійних товариств. Суспільство зацікавлено в тій справі діячами судовими та професорами. Найширшу участь у постачаню коштів для утримання тих закладів беруть уряди мійські та земські. За 34 роки існування закона про кольонії їх засновано всього 40 для 2.000 душ. Яка була замога грошми від державного скарбу, видно з цифер, що подає д. Дриль: за період від 1886—1897 рр., т. є за 12 літ заклади ті мали від казни 44% загальної цифри своїх доходів, що за весь час не досягає й 2 міл. руб. Як функціонували ті кольонії, можна бачити з цифер, що подає проф. Духовскої: в протязі років 1894—1896 випадало до поміщення по таких притулках 12.000 недорослих злочинців, але в них могли найти місце лише 1.854 чоловіка, т. є 15—16%. Цифри сї нагавають ще більший сум, коли завважимо, як поділяється кількість місць у кольоніях поміж районами поодиноких судових палат (судова інституція, що обіймає 3—4 губернії). В районі Харківської судової палати треба було замістити (1894—1896 рр.) 1158 недорослих злочинців, а в трьох кольоніях, що має район, місць було для 165 душ, т. є для 14%. В районі одеської палати — з 1387 ч. могло бути прийняти всього 140 ч., т. є 10%; в районі київської палати — з 1139 ч. кольонії могли прийняти лише 106 ч., теж тільки 10%; 14 губерній європейської Росії не мають жадної інституції такого роду!... Деж дівають ся ті тисячі дітей, недорослих злочинців?... Де знаходять для себе притулок і чи знайдуть його де швидко? Зви-

чайно, що знайдуть, підрісши трохи... у тюрмах, бо щоб засновати для такої сили недорослих злочинців відповідну скількість колоній, потрібно й силу коштів. А тимчасом їх не вистачає на задоволення пекучих потреб, що видно з того, що міністерство фінансів мало що побільшує бюджети інших міністерств, а де в чому просто урізує їх. Ми вже напр. мали нагоду зазначити факт, що улаштоване матеріялу, котрий дала народня перепись 1897 р. у Росії, й до сього часу не може дійти до кінця, бо міністерство фінансів не відкриває потрібного кредиту — 3 міл. — для тієї справи. Тепер „Рус. Вѣд.“ (301 ч.) подають звістку, що в 1901 р. навіть на церковно-парохіяльні школи не дадуть 3½ міл., що видавали раніш. В тому-ж числі „Рус. Вѣд.“ подибуємо другу звістку: на народню тверезість видатки в 1901 р. вносять-муть 3 міл., т. є 230 тис. більше, ніж в 1900 р., не вважаючи на те, що в 1 липня 1901 р. монополія заводить ся в 19 губерніях. Із тих 330 тис. на одну московську губ. призначено 190 тис., таким чином на 18 губ. припаде всього на всього 140 тис. Сподівати ся, щоб комітети тверезости розвинули свою діяльність на такі нікчемні кошти навряд чи можна.

Побільшеню бюджетів на освітньо-економічні цілі стоїть тепер на перешкодї війна з Китаєм. В додачу-ж до несподіваних видатків прилучив ся недорід хліба в самих родючих губерніях, як Херсонська та Подільська, що загрожує прямиїньким голодом. З подільської губ. йдуть вістки („Нов. Вр.“), що її всю спіткав великий недорід хліба; найхлібородніші повіти, що завжди вивозили хліб за границю, тепер мусять купувати його самі. Взагалі-ж докладних відомостей про розміри нужди на Поділю немає, бо ся губернія не має земства і піклувати ся про нужду селян там нема кому. Заздалегідь спохватило ся херсонське земство, котре на надзвичайному зібраню постановило звернути ся до уряду за допомогою з імперського капіталу в розмірі 1½ міл. руб. Не що давно, як пише „Югъ“, губернатор херсонської губ. відобрав звістку від міністерства внутрішніх справ, що з імперського капіталу призначено запомоги на губернію 500 тис. рубл. Цевно, і се гроші, але вони далеко не відповідають розмірам нужди, в дійсність котрої звичайно, не вірять тільки одні „Моск. Вѣд.“, що силкують ся без цифр і дат впевнити своїх читачів, що голод — то вигадки „злочащественныхъ лжелиберальныхъ газетъ“. Ми-б раді були, щоб то були й справді вигадки, дак „язик цифр“ говорить шось

иньше. Дописуватель „Бирж. Вѣд.“ (298 ч.) з Єлисаветградського повіту Херсон. губ. пише, що людність повіту насилу переживши недорід минулих років мусить знову терпіти страждання й муки дійсного голоду, бо неврожай сього року найбільший з чотирьох попередніх, що були за останнє десятирічє. Звичайне земське вібранє, чуючи про наближенє бідн, доручило земській управі через статистиків виміркувати розміри нужди і скликати надзвичайне вібранє, що управа й зробила. Зі справозданя управи вияснило ся, що пересічно річний збір хліба дає 32.870 тисяч пудів зерна, окрім картоплі; врожай же сього року дав лише 13.754 тисяч пудів зерна. Заявило про нужду 48.412 родин, в котрих 242.000 душ. Щоби задовольнити ту нужду, потрібно 1,403.700 пудів зерна, або як перевести се на гроші, лічучи по 90 коп. пуд зерна, 1,263.330 руб. Корму для скотини вистарчить не далі, як до 1 січня 1901 року; щоб задовольнити ще й сю потребу, треба не меньше як 435 тис. руб. З огляду на таку страшенну нужду народню можна ваздалегідь сказати, що 500 тис. державної субсидії потонуть в тім величезнім морі нужди, як потонули би й 1½ міл., котрих вимагало від уряду земство в запомогу, як і всякий паліятив, а не радикальне гоїнє хвороби. Хвороба-ж та — страшенна темнота народня, що обгортує наші села густою пеленою навкруги; а потім — бюрократичний жах перед усяким явищем живого життя, автономічних змагань, приватної ініціятиви.

Під час найширшого народницького руху в Росії, коли мало не кожний інтелігент уважав своїм обовязком „іти в народ“, нести туди сьвітло і всяку запомогу, досить жваво розвинули були свою діяльність усілякі заклади дрібного кредиту, як от: позичкові та щадничі каси, товариства, навіть банки. В ширеню таких закладів, в їх організації приймало також участь, цілком натурально, сільське духовенство. Але швидко наступили иньші часи, почали ся нові пісні. Каси та товариства почали підупадати, закривати ся. Духовенству духовний уряд (синод) заборонив брати в них участь. Сучасне становище тих закладів, як видко з відомостей міністерства фінансів, таке: 1 січня 1899 р. в імперії було щадничо-позичкових кас та товариств 634; позичкових товариств 11 і сільських банків — 300 (Рус. Вѣд.). Справозданнє міністерства про стан дрібного кредиту в селі викликало в пресі дебати. Між ин. „Нов. Вр.“ видрукувало статю п. з. „Сельское духовен-

ство и мелкій кредитъ“, автор котрої доводить, у якій би пригеді стало сільське духовенство в сім разі, як би не було відомої заборони синоду, що вийшла з початку 80-их років, і покликують ся на приклади діяльності сільського духовенства Німеччини, Франції та ин. країв з розвиненим фінансово-економічним житєм.

Ся статя „Нов. Вр.“ дала привід д. О. Крижановському видрукувати в 8870 ч. свою замітку, де він каже, що автор попередньої статі, покликуючись на діяльність духовенства по иньших країнах, не спішнув про ближчий приклад — діяльності духовенства в сім напрямку в Галичині. Ся, каже він, „бѣдная, темная, несчастная“, — як звикли її називати в нас, країна, може служити для нас прекрасним взірцем богато де в чому взагалі і віж ин. у тім, про що в нас отсе йде розмова. Галичина покрита сітю позичкових кас, а в розповсюдженю і насадженю їх найбільшу участь приймало там сільське уніятське духовенство. Нарешті д. Кр. описує одно з засідань такої позичкової каси, що відбувало ся у господі „панотця“, де був і він... Страшенна темнота народня в супрязі з бюрократичною опікою спричиняють ся тому, що сам люд ніяк не може дати собі поради що-разу, коли приходить якась лиха пригода.

Хотіло-б ся думати, що щось иньше віщує міра, про яку подибуємо звістку в „Новостях“, котрі повідомляють про обране при міністерстві внутрішніх справ окремої комісії, що невдовзі обмірковувати-ме питанє про обовязкове утворенє при всіх земських губерніяльних і повітових управах сільсько-господарських рад для висліджування і констатування „крестьянских нужд“ і придуманя засобів для їх задоволення. В сій звістці являєть ся незрозумілим тільки ось що: здавало ся-б, що про заснованє таких рад повинно піклувати ся міністерство хліборобства, котре існує вже сьомий рік, а не міністерство внутрішніх справ. Але хто-б там не піклував ся, байдуже, аби тільки те піклуванє довело до якогось skutku. Може до якого skutku доведуть і заходи міністерства фінансів, про які повідомляють „Рус. Вѣд.“ (309 ч.). Міністерство фінансів одрядило члена наукового комітету свого для висліджування економічного стану людности, а також і того, о скільки вона спроможна нести державні оплати. Член комітету об'їздивши губ. Вологодську, Естляндську, кілька губ. Царства Польського, нарешті губ. Херсонську, вернув ся до Петербурга, зібравши, як пишуть, силу цікавого матеріалу про економічний

стан людности, що також допоможе вияснити справжні причини підупаду „центру“ і процвітання „окраїн“. Хоч правду кажучи, сей вираз „процвітання окраїн“, пущений в оборот відомою частиною нашої преси, гуде сумною іронією. Ось напр. картина з життя „процвітаючої окраїни“ Сибіру, яку знаходимо в часописи „Сибир. Жизнь“. „В повітах Томської губ., каже часопись, ані лікарі, ні фершали, ні акушери не відбирають платні за свою службу; положення їх безвихідне, бо як чутно, нема й грошей, щоби задовольнити їх нужду. Не в красшім стані знаходять ся й народні вчителі. Між ними трудовниками є й такі, що не відбирали платні за цілий рік, а де-які за 20 і навіть за 33 місяці!“ Розповівши про се, „Сибир. Жизнь“ додає, що оголошені факти можна було би сяк так виправдити, коли-б вони трапляли ся випадково раз-другий; але вони являють ся „вопіючими“ через те, що „зробили ся звичайними, повторяють ся що року і про них свідчить як преса, так і офіціальні органи“.

Таким способом студенти та студентки, що голодували за часи свого вчення, виснаживши ся у-щерь, голодують і на посадах лікарів, акушерок, учителів і учительок. Страшне голодуване шкільної молодіжи признають і „Моск. Вѣд.“. В московській газеті „Курьеръ“ нещодавно надрукована була стаття про те, як страшенно бідують курсистки в Москві. Від картин того бідкування й справді волосе стає дубом. Але „Моск. Вѣд.“ передрукувавши ту статтю кажуть: „При перечисленю отих подробиць, що роздирають душу (картин нужди та голоду), вам мимохіть починає здаватись, що перед вами не нормальні істоти, котрі можуть ясно розуміти свої сили, цілі та обставини округ їх, а якісь нещасні жертви гіпнозу, силоміць вкинуті в чужу для них сферу, котрими кермує чужа чиясь воля, що висить над ними і підштовхує їх іти тим непевним шляхом, бо вони самі навіть не уявляють собі тай не можуть уявити і скласти правильного поняття про те, що таке наука“. Хто-ж ті злочинці, що чинять стільки шкоди бідним молодцям? „Старые и опытные либералы!“ Ось хто!... І коли, — навчають далі „Моск. Вѣд.“, — се бажане (вчить ся) можна об'яснити недосвідом, легкодумством і глупотою молодіжи, то навіщо-ж оті „старые и опытные либералы“ підтримують її в тому змаганю? і навіщо вони вимагають, „щоб наукою займали ся не ті тільки, хто має до того хист, а всі, без розбору, і щоб сама наука в Росії була по плечу всяким недотепам та ледарям?“ — „А се для того,

відповідає мудра часопись, — що їм ніякого діла до науки нема, їм важні не якість, а скількість студенства, котре мусить бути сильним і слухняним знярядом у їх руках“...

От до чого можуть договорити ся публіцисти „Москов. Вѣд.“ Їх обурюють намагання „либераловъ“ впусити всіх у храм науки, бо се-ж значить, на думку тих публіцистів, винести науку з храма на вулицю і зробити її приступною для дітей дяків, проскурниць (sic), писарів, куховарок і т. д. Читаючи ту статю можна було гадати, що вона вилилась з під пера як не князя або графа, то бодай якогось питомого дідича, котрий боїть ся, щоби його син або дочка не сиділи в школі поруч з куховарчинними дітьми. Коли-ж ні: статя підписана прізвисьом далеко не аристократичним, а чисто попівським — „Знаменській“. Чи не острах перед можливістю „винесеня науки з храма на вулицю“ спричинив ся й тому, що Київ і Кияне тільки обмежили ся балачкою про відкрите жіночого медичного інституту в себе? „Кіевское Сл.“ зазначаючи факт відкриття такого інституту в Москві, згадує про ту балачку, що була зняла ся в Києві перед трьома роками і нарешті нічим не скінчила ся. З приводу сього сумного факту навіть „Нов. Вр.“, котрому процвітання окраїн не дає спати, каже: „Безперечно, відкрите жіночого медичного інституту в Києві не тільки бажане і потрібне, але й цілком можливе, бо свій місцевий інститут, що задовольняє свої власні потреби, завжди зустрічає більше співчуття і піддержки, ніж єдиний столичний, куди провінціялки навіть не попадають, а хоч і попадають, то здебільшого на провінцію вже не вертають ся. Отже через се провінція має повне право байдужно дивити ся на існування десь далеко наукового закладу, що не приносить їй ніякої користі“. Зробивши таку цілком справедливу увагу, і висловивши далі надію, що в коштах недостатку не буде (їх і тепер трохи є, та лежать уже більше десятка літ — до речі сказати), „Нов. Вр.“ вказує на дійсну причину невідкриття інституту — на брак енергії в Українців, через що й вийшло, що „пока Кієвляне думали, Москвичи сдѣляли“.

Що Українцям бракує енергії, се безперечний факт, але о скільки пригадуємо та не помиляємо ся, Кияне в тій справі робили якусь пробу, та вона розбила ся об міцний мур бюрократичного механізму, що може встояти проти натиску найжвавішої енергії, а не такої млявої, яку виявили Кияне. Раніш ми згадували вже про безвідрадне положенє трудовників Томської губ.:

народніх лікарів, фершалів, учителів та вчительок. Можна гадати, що існування їх уявляється там зовсім непотрібним, зайвим, коли ніхто не піклується про те, щоб їхня праця надгороджувала ся хоч би так, щоб ті люде мали за віщо купити собі шматок хліба, аби не вмерти з голоду. Та й справді, навіть здали ся там ті народні вчителі, коли користна книжка для народу уявляється зайвою! „Восточное Обозр.“ оголосило недавно такий факт. У цьвітні 1900 р. товариство „попеченія о начальномъ образованіи“ у Барнаулі Томськ. губ. прохало губернатора дати дозвіл відкрити при бібліотеці товариства торгівлю всіми книжками, що видаються в Росії з дозволу загальної цензури, а не тільки лише тими, що заведені до вельми короткого реєстра міністерства освіти та синоду. Губернатор дав відповідь товариству, що такого дозволу дати він не може, бо „главное управление по дѣламъ печати“ дозволило відкрити торгівлю книжками під умовою, щоб книгарня торгувала лише книжками ухваленими комітетом міністерства освіти. „Наблюдатель“ в приводу сього факту каже, що „книжка для Сибіряка являється таким чином навіть не люксом, а забороненим плодом“ і додає, що „пора, мов, зняти нарешті з книжки ярмо прокляну, пора їй дати вільний доступ у народню масу“.

Для всякого сучасного порядного чоловіка являється аксіомою той факт, що найкрасшим способом лічення т. зв. „суспільних ран“, всякого надужитя — єсть спосіб найширшої явности і віддачі відомих фактів чи подій на суд громадської опінії. Отже „Моск. Вѣд.“ лишають ся і в сьому питаню при „особом мнѣніи“. „А — а! І на що те робити?“ — каже московський „охранительний“ орган що-разу, коли оголошується той чи иньший факт надужитя урядових агентів. Особливо-ж до надзвичайного обурення його доводять „циркуляри“ та „прикази“ висших урядовців до нижчих в приводу замічених непорядків або фактів нахабного надужитя. „Невже-ж того „внушенія“ не можна на самоті там зробити? Ні, треба писати „циркуляри!“ На Бога! Се-ж прямиєїньке дискредитоване власти! І на віщо те робить ся, спитаєте? Для придбання дешевої популярности у лібералів!“ — міркує мудра газета. Про се шавкане московської газети довело ся згадати в приводу кількох „циркулярів“, про які ми мали нагоду писати раніш, особливо-ж в приводу одного з остатніх циркулярів київського генерал-губернатора, видрукуваного в „Кіев. Губерн. Вѣдом.“ Ідучи з Ковля до Владимира Волинського на освящене відно-

веного Мстиславового храму, ген. Драгомиров зустрічав по дорозі селян. Розпитуючись, чого вони тут, д. Драгомиров довідав ся від них, що їх зігнано сюди за 30—40 верстов для лагодження шляху на случай проїзду начальства, і що їх держать тут уже два тижні. Сей факт дав привід д. Драгомирову видрукувати циркуляра, де він між иньшим пише, що надалі він не стерпить тому, хто буде так свавільно обтяжати селян роботою при проїздах начальства, бо вони і без того обтяжені т. зв. дорожною повинністю. Ген. Драгомиров також постеріг, що з приказу поліції дорогу було обтикано кілками зрубаної сосни. „Селян треба навчати — пише з приводу сього генерал-губернатор — берегти деревину, а не привчати нищити її“.

Ф. Майхун.

Наукові листки.

Під таким заголовком бажаємо від тепер подавати хоч в ряди-годи, коли годі буде в кожній книжці Л. Н. В., коротенькі рзвідочки, реферати та звістки про нові здобутки людського знання на різних полях, чи то оригінальні, чи перекладані. Обік того будемо тут містити також коротші критичні та полемічні уваги на наукові теми, які доси містили ми в „Хроніці і бібліографії“. Рух на полі науки по за обсягом рідної історії та літератури у нас доси такий малий, що поле перед нами дуже широке. Наші сили і засоби при тім за малі, щоб ми могли навіть подумати про якесь систематичне трактуванє бодай тільки природничих та суспільно-економічних наук. От тим то ми мусимо на разі обмежити ся отсеими „листками“. Коли подавані тут звістки зацікавляють хоч декого з нашої громади, особливо в молодіжі, до докладнійших студій або хоч спонукають його купити і прочитати таку чи иньшу наукову книжку, то й тоді скромна мета отсеї рубрики буде досягнена. *Ред.*

I. Граматичний рід у аріо - європейських язиках. У Петербурзі при тамошнім університеті вже кільканацять літ існує товариство для студій над фільольогією новійших язиків, т. зв. „Неофилологическое общество“. В лінгвістичній секції того товариства д. 15 марта 1900 читав проф. Ян Бодуен де Куртене дуже цікавий реферат „Про звязок граматичного рода во сьвітоглядом і настроєм людей, які говорять язиками, що розріжнюють рід“. Зміст сего реферата надруковано аж у жовтневій книжці „Журнала Министерства нар. просвѣщенія“, і ми користуємось тим витягом, щоб познайомити й наших читачів з выводами шан. професора, який справедливо вважає ся нині одним із чільних сьвіточів славістики і загалом лінгвістичної науки.

„Велика більшіна язиків на земній кулі — пише проф. Бодуен де Куртене — зовсім не розрізняє родів. Властиве прим. руській мові розріжнюванє родів мужеського, женського і середнього (або хоч би тільки мужеського і женського) знаходимо тільки в язиках аріо-європейських (індо-європейських). Правда, є й інші язики, що будім то розріжняють рід, але основи сего розріжнюваня з ґрунту ріжнять ся від основ наших язиків. Так прим. у говорах Готтентотів іменники, зчеплені з понятями неживих річей, зовсім не мають родових признаков; натомісь при іменниках зчеплених з понятями живих істот, завсїди являють ся показники або експоненти трьох родів: мужеського (половий признак самця), женського (половий признак самиці) і спільного (*genus commune*, коли йде річ про чоловіка або звіря якогось ґатунку загалом, без ріжницї пола). Се відповідає дійсности і зовсім не попишає уяви до своєрідного оживленя всего сьвіта з половою закраскою.

В так названих хамітсько-семітських язиках сьвіт самців супротиставить ся цілій решті сьвіта, отже сьвітови самиць і неживих річей. Таким робом одержуємо два роди: мужеський або діяльний (*genus agens*) і женсько-нїякий або страдальний (*genus recipiens*). Слова першого рода мають форми первісні, а слова друга другого рода — форми походні, утворені з первісних при помочи окремих показників. Таке розріжнене, хоча „несправедливе“ і оперте на прибїльшеню ваги признаков, усе-ж таки зовсім льогічне. І тут нема навіть мови про розбудженє через саму мову уяви в половім напрямі. Коли що небудь зміцняєть ся тут під впливом язика, так се хйба почуте супротилежности — з одного боку первісности і посїданя, а з другого боку походження і підвладности. В усякім разї се дуже сильно ріжнить ся від припадкової і хаотичної сексуалїзації цілого сьвіта в язиках аріо-європейських. Само собою насуває ся зближене сеї прикмети хамітсько-семітських язиків з властивими тим народам мітамі, в їх своєрідною метафізикою в обсягу космогонїї, антропольогїї, психольогїї, зі своєрідним розвоєм у них юридичних понять і т. п.

Як уже сказано, привичне для нас розріжнене родів при всїх іменниках знаходить ся тільки в аріо-європейських язиках, з виємком вірменського. Сексуалїзация цілого річевого сьвіта — отсе основний признак сего розріжненя. При тім бачимо велику ріжнородність, хиткість і хаотичність. Раз являють ся окремі по-

казники родових рiжниць (та також не виключно родових, але разом з тим i числових i вiдмiнкових), або-ж понятє цiлого iменника зчiплює ся в своїй нероздiльности з понятєм пола. Родовi показники злучують ся з основою слова то на кiнцi, то на початку слова, або iх нема в самiм iменнику, а треба шукати iх у заiменниках, прикметниках i т. н., що пояснюють даний iменник. Загалом у арiо-европейських язиках можна знайти найрiжнiйшi вiдмiни i комбiнацiї прояв язикового рода чи то язикової сексуальности — i в порядку одночасности i рiвносильности з поглядом на хронологiю, i так само в порядку хронологiчного чергованя.

Первiснi три роди замiнено в деяких арiо-европейських язиках на два роди, при чiм рiд середнiй переважно зливаєть ся з мужеським. При перенесеню в описових висловах форм iменника в сферу дiєслова проявляєть ся розрiжненє родiв i в дiєсловi; натомiсь при децентралiзацiї первiсних дiєсловних форм, коли приходить ся раз-у-раз злучувати iх з особовим заiменником, родове розрiжненє прилипає й до тих первiсних дiєсловних форм. Нарештi прим. у англiйськiм язикi рiжниця родiв у обсягу iменникiв щезає i лишає ся тiльки в заiменнику 3-ої особи i в звязку з тим у дiєсловах.

В усякiм разi нема сумнiву, що чоловiк говорячи одним iз арiо-европейських язикiв, пригадує собі родовi рiжницi раз-у-раз, на явi i в снi. Коли-ж звернемо увагу на замiтний у всiх сферах природи i житя могутнiй вплив дрiбних, „безконечно малих“, але раз-по-разу, постiйно i неестанно дiяльних чинникiв, то нам вияснять ся наслiдки сего вiчного memento sexus! Мозок прозякає сексуальнiстю i вже й собi-ж скрiплює сю по голодi наймогутнiйшу пружину людських дiлань. Довершуєть ся з одного боку сексуалiзацiя мiзку i „обмiзкованє“ пологового наклону, а з другого боку надмiрний вплив уяви на сей наклiн.

У чоловiка з родовими або сексуальними iдеями в сферi язика бiльше причин до анiмiзму, до оживленя сьвiта, до його „очоловiченя“ i „озьвiреня“, нiж у чоловiка без такої язикової закраски. Відси пішов окремий напрям мiтольоґiчних образiв i розвiй етимольоґiчних мiтiв з сексуальною персонiфiкацiєю явищ природи. Взаємини персонiфiкованих сонця i мiсяця у рiжних арiо-европейських народiв приймають рiжнi форми вiдповiдно до рода сего i другого небесного тiла. В мiтольоґiї Арiо-европейцiв загалом переважає персонiфiкацiя з усіма її наслiдками, поперед усього з лю-

бовними пригодами сексуальних богів, із їх втіленнями. Бог семітський прим. вплив із зовсім иньшого світогляду, ніж боги аріо-європейські.

Богатий розвій плястичних штук, малярства і різьбарства у Аріо-європейців явив ся без сумніву в звязку з розвитком родових ріжниць у їх языках. Годі також заперечити, що і в словесности Аріо-європейців і в їх літературі взагалі панує еротичний елемент далеко сильнійше, ніж у літературних плодах иньших племен і народів.

Те саме виявляє ся і в тім, як Аріо-європейці розуміють просто-зміслові витвори иньших племен, додаючи їм ідеально-erotичне толкованє. Легкість, з якою при помочи языка повстає половий настрій, надає окремі риси містичі аріо-європейських народів. Мізковий еротизм виявляєть ся також у європейським і загалом у аріо-європейським лицарстві. У лицарів і містиків — дами серця, іноді з дуже високих сфер (Мати Божа — і навпаки, у такої сьв. Тереси — Ісус-любвник). Сей сам мізковий еротизм виявляє себе і в складі життя, в інституціях, у законодавстві Аріо-європейців. Те, що у иньших племен виявляєть ся тільки в грубій формі, у Аріо-європейців набирає тонких рисів ідеалізації.

Признаючи тісний звязок між появою в язиці полового граматичного рода і вказаними тут напрямми в мітології, в штуці, в літературі і т. д., не треба про те впадати в помилку і вважати само істнованє родових розріжнень тзв. „причиною“ тих иньших появ. Розріжненє родів у язиці, се не причина тих появ, але воно піддержує їх і стоїть з ними в тіснім звязку взаємної залежности.

Зводячи до купи все сказане доси можна сказати, що істнованє полового, сексуального граматичного рода з одного боку зміцнює естетичну і наукову творчість визначних талантів — і се мусить дуже корисно впливати на розвій штуки, наук, винаходів і т. и.; та з другого боку воно причинює ся до витворюваня еротичних настроїв, до появи ріжних маніяків, безумців і божевільних на еротичнім тлі. Занадто горяча фантазія власне в тім напрямі, се сила і разом з тим „прокляте“ языкової аріо-європейської сім'ї.

Ян Бодуен де Куртене.

II. Остання праця Макса Міллера. Великий дослідник языків і релігій викінчив недовго перед своєю смертю цілий ряд наукових і дуже цінних, хоч популярно написаних студій про „Релігії в Китаю“. Остання з тих студій „Буддизм і християнство“ по-

явила ся як-раз у тиждень по похороні М. Міллера в „The Nineteenth Century“ і містить так багато цікавого, що заслугує вповні, аби з нею хоч загально познайомити ся. По вступі про розширенє буддизму в Китаю говорить автор про розширенє християнства. Найбільше впадає в очи дійсна симпатія, яка виявила ся зараз по приході перших християнських місіонарів між ними і буддистами. Правда, що християнська релігія не була ніколи в Китаю державною релігією, але були часи, в яких вона тішила ся підпорою цісаря і цісарського двора. Правительство дивило ся на місіонарів, як на позиточних учителів, доки вони не стали вмшувати ся в політичні справи.. Іще більше впадає в очи, що китайські володарі вже дуже давно відкрили певну згідність між християнством і буддизмом.. Християнські, головно несториянські місіонарі розвивали свою діяльність у Китаю вже від половини VIII віку, як вказує на те кам'яний помяник, виставлений Несториянами в Гсеян-Фу, званім також Сеґан-Фу, в 781 році. В монастирі в Тацзіні жили приязно буддисти і християни, а про „жовту небезпеку“, про яку тепер так часто чути, не було тоді навіть мови. Перший несториянський місіонар Олопун прийшов до Китаю в р. 635; він був прийтий цісарем і отримав дозвіл не тільки виконувати свою релігію побіч трьох, які там уже існували: Конфуція, Ляоцзе і Фо або Будди — але й ширити її. Ті три релігії означені на несториянськім памятнику як „наука“ (конфуціянізм), „дорога“ (таоїзм) і „закон“ (буддизм), а християнська по просту „славна наука“... Християнство ширило ся дуже швидко, сего можна здогадуватись по числі монастирів, які побудовано в сотках гóродів... Ми бачимо також, що в останніх віках стояли отвором дороги до духових, а особливо релігійних зносин між Індією, Бактрією, Перзією, Китаєм і заходом, та що всі релігії трактовано з однаковою поблажливістю, без ніякої зависти і ненависти... Але як зразу християнство і буддизм розвивали ся спільно, так опісля мусіли покутувати. Коли починали ся в Китаю переслідуваня буддистів — а їх було багато і то страшних — тоді й християни мусіли поділяти з ними недолю, з тою одначе ріжницею, що буддисти відживали в коротці знов, а християни, яких прирієт допливав із далекої вітчизни, гинули зовсім... Римська столиця, дальше Домінікани, Франціскани, а особливо Бзуїти по реформації не покидали ніколи думки — здобути в Китаю панованє утраченє католицькою церквою в Европі... Особливо важна місія Бзуїтів

прибула до Китаю 1581 р. під прововом Річчі. Вона була для своєї роботи далеко ліпше підготована, ніж її попередниці. Місіонарі студіювали краєву мову і звичаї та носили одяг буддистських монахів, аби тільки знайти прихильне прийняття. Цісарь і учені мандарини приймали місію дуже радо. Особливо велику пропаганду ширив Річчі своїми годинниками, при чім не занедбував і місійної діяльності, хоч трудно сказати, чи він сам навернув ся до конфуціанізму, чи Китайці до християнства... Єзуїти пережили навіть велику революцію в 1644 р., яка привела до керми державою нинішню династію Манхо, а один із них, патер Шаль, був іменований дійсним гувернером наслідника трону. Вдова цісаря і її син веліли навіть охрестити себе 1630 року... Вскорі одначе настала знов реакція. Деякі місіонари, не-Єзуїти, почули в собі сумніви і обернули ся до папи. Сей заявив, що неналежить дозволувати на китайські назви Бога: Тієн і Шанг-Ті, а признав лише такий спосіб читання: Тієн-Чшу, то значить: пан неба. Він заявив дальше, що китайська філософія противна християнським постановам, що культ предків у конфуціанізмі — єресь, та забронив місіонарям послугувати ся в школах китайськими книжками, бо в них містило ся багато забобонного та атеїстичного. Се підкопало в корени християнську пропаганду в Китаю. Місіонарі бороли ся ще якийсь час, але побачили себе опущеними, коли китайський цісарь та їх попередні приятелі і оборонці почули ся обидженими тим, що папа посьмів видавати едикт у їх власній державі... Наступили переслідування християн у роках 1747, 1805, 1815 і 1832, з яких видно ясно, що Китайці не ненавиділи науки Христа, але чужинців, які прийшли до Китаю ширити прозелітизм... Так було і так буде знов у Китаю, коли чужим державам не вдасть ся нагнати народи страху та поважання. Місії реформованих церков почали свою діяльність у Китаю з початком нашого віку під опікою європейських держав. Уповаючи одначе на ту опіку вони зневажали національні почуття Китайців і тим способом підбурювали їх, особливо при навертанню туземців, до тих страшних учинків, яких і недавно ми були свідками... Здасть ся, що реформовані місіонарі викликали своєю незручністю більше невдоволення, ніж їм здавало ся. От хочби один приклад: Європейські місіонарі висилали до Китаю все не тільки замужних, але й незамужних жінок, хоч могли довідати ся від знавців краю, що Китаєць признає в публичнім житю лише два роди жінок: замужних

і незамужних злої слави. Яких же наслідків могли сподівати ся місії від місійної праці таких осіб, якими Китайці погорджували? Великою хобою було також те, що європейські держави домагали ся для китайських християн окремих привілеїв, бо кожда така проба — піднести суспільне становище тих навернених, мусіла викликати в китайській суспільности зависть і ненависть. З останніх наших досвідів видно ясно, що належить добре застановити ся, чи висилати християнських місіонарів до таких країв, яких правительства протестують проти того! "... Отсі слова великого вченого не потребують ніякого коментаря.

B.

III. Рукописи Генриха Гайне. Знаний географ, проф. Ганс Маєр, шеф бібліографічного інститута в Липську, закупив недавно велике число рукописів і листів, що лишили ся по поеті Генриху Гайне. Найцінніший у тій збірці найстарший рукопис „Атта Троля“ з численними поправками поета; він обнімає 200 записаних сторін. Далше йдуть відривки з „Rabbi von Bacharach“, „Geständnisse“, „Harzreise“, „Faust“, „Romantische Schule“, „Lutetia“ і иньші вірші, писані рукою самого Гайне (разом коло 1500 ст.), та вірші, писані рукою переписувача, але поправлявані рукою поета (разом коло 1000 ст.). Дуже багато причників до біографії Гайне є в листах, писаних до поета, яких набере ся до тисячки. Між ними подибують ся дуже цікаві листи від Дінгельштедта, Варнгагена, Роб. Шумана, Маєрбера, графа Ауерсперга, матери, сестри, братів і дальшої рідні поета і ин. Багато між ними такого, що не надасть ся до друку, але багато й таких листів, що подають не тільки поясненє особистих відносин поета, але кидають ярке світло на його характер. Усі ті папери передав Ганс Маєр для з'житкованя своїому приятелеви, професорови Ернестови Ельстерови, який заходить ся власне тепер коло нового критичного виданя творів Гайне, що наслідком сего відкритя очевидно буде значно збільшене супроти першого, докованого Ельстером перед 10 роками.

B.

IV. Новий грецький роман. Из богатої старинної греко-римської літератури дійшло до нас розмірно дуже мало творів, і то не тільки з доби клясичної, але і з пізнійшої, тзв. доби упадку. Отже звісно, що одною з характерних появ сеї пізньої доби був роман — повість про любовні пригоди закоханої пари. До нас дійшло лиш кілька творів сеї категорії; про них і про їх генезу можна довідати ся в дуже гарної і цінної книжки німецького вченого Ервіна

Роде (E. Rohde, Der griechische Roman), яка минулого року вийшла другим виданєм. Що тих повістей у пізній грецькій літературі було далеко більше, про се свідчить між иньшим велика і незвичайно цінна збірка папірусів і пергамінів, яку зібрав був у Єгипті проф. Ульріх Вількен для Королівського музею в Берліні. На жаль ся збірка згоріла недавно. В тій збірці було також між иньшим шість пергамінових карток, т. зв. палімпсестів¹⁾. Під коптійським письмом рукопису виділи останки грецького тексту. Як показуєть ся зі статі проф. Вількена, надрукованої в „Archiv für Papyrussforschung“ і з виїмків пороблених ним іще перед пожежою його збірки, належали ті картки до якоїсь більшої книги, що складала ся найменше із двох романів один, „Хайреас і Калліроє“ був написаний Харітоном, другий, „Історія Хіони“, невідомим автором. Із Харітона дійшло до нас дещо і без того, за те про другий роман, який загинув безповоротно, як сотки иньших подібних, не знали ми доси нічого. Він складаєть ся із трьох відривків. У першім оповідаєть ся про нараду, яка відбувала ся між мужами, що держали в своїй руці керму краю. О руку Хіони, одинокої доньки короля, старало ся багато молодців. Рада ухвалила, що хто візьме Хіону, тому дістанєть ся також королівський скипетр. З другого відривка дізнаємо ся про радієть людности міста при звістці, що тим щасливим, на якого упали голоси ради, є Мегамедес, та про невдоволенє тих, яким доля не судила доступи того самого щастя. В третьому відривку приходить уже драматичний епізод. Хіона розмовляє зі своїм любком, але він не хоче брати ся за віщо рішуче, бо й сам цінить високо Мегамедеса. Вкінці постановляє разом із любкою вмерти, не добачуючи ніякого вьшого виходу з прикрого становища. На розмові, в якій коханці нараджують ся над способом смерти, кінчить ся відривок. Як показуєть ся з того, картки палімпсеста походять із початку роману. В них подана тільки експозиція; може ще при дальших пошукуваннях удаєть ся віднайти решту того самого палімпсеста, а тоді буде можна відтворити собі докладнійше змієт роману. В.

V. „За что старика обидѣли?“ — мимоволі хочєть ся запитати читаючи в „Галичанинѣ“ (ч. 216—218) фелєтон д. Свистуна під гумористичним наголовком: „Кто большій: г. М. Грушевскій или

¹⁾ Палімпсестом називаєть ся такий пергаміновий рукопис, на якому затерто первісний текст, а поверхи написано иньший.

о. А. Петрушевичъ?“ Д. Свистун узяв ся боронити о. Петрушевича перед закидами, які підніс проф. Грушевський против остатніх „вслѣдованій“ о. Петрушевича в своїй рецензії в „Записках“. Розуміть ся, що головним закидом був брак методи в працях о. Петр., такий брак, що зводить на нінащо всю бистроумність і начитаність автора. Щож на се каже д. Свистун? З претенціональністю, яка характеризує хиба повну наївність в обсягу історичної дисципліни, він говорить про емпіричну методу, про Беконів *Novum organon* і зараз перескакує до о. Петрушевича, виславляючи яко головну його заслугу збиранє матеріялів для історії галицької Руси. Він, мовляв, „собравъ хорошую коллекцію археологическихъ находокъ, монетъ, медалей, рукописей и другихъ памятниковъ старины. Все собранное находится частью въ музеумѣ „Народного Дома“, частью же у о. Петрушевича дома и г. Грушевский, живущій постоянно во Львовѣ, легко могъ бы все то оглянути. О. Петрушевичъ тщательно собиралъ различні замѣчанія на поляхъ церковныхъ книгъ и открылъ много памятниковъ апокрифической литературы Прикарпатской Руси изъ XVI—XVIII в., которыми пользуется теперь г. Франко въ своихъ научныхъ изслѣдованіяхъ“. Загалом д. Свистун стоїть на тім, що „научная дѣятельность о. Петрушевича лежитъ главнымъ образомъ въ собираніи матеріала“. Д. Свистун очевидно й сам не підозриває, яку кривду заподіяв він о. Петрушевичу таким осудом. Він поставив його яко ученого на рівні з такими збирачами матеріялів, якими в Росії були купець Царский або кївський археолог Кибальчич або иньші аматори, що збирали старинні предмети. Збиранє не дає кваліфікації на вченого, і деградує о. Петрушевича на чистого збирача д. Свистун ставить його далеко нижше, ніж поставив його проф. Грушевський у своїй рецензії. А треба додати, що яко збирач о. Петрушевич не стоїть на рівні навіть з такими збирачами, як російські купці Царский або Каратаєв (сей другий лишив бодай прекрасну бібліографію найстарших кирильських друків, працю з погляду на методичність і критичність без порівняня кращу від усього, що в тім напрямі зробив о. Петрушевич). Коли д. Свистун думає, що хтось живучи у Львові міг коли будь оглянути коллекції о. Петрушевича, то дуже помиляє ся. Ті коллекції були доси і певно й до смерті о. Петр. будуть мертвим капіталом, недоступним ні для кого. Ще 1874 р. проф. Калужняцкий по адресу о. Петрушевича пустив був їдкѣ

слово про „нашихъ бібліомановъ, весьма неинтересный классъ людей недоученыхъ и недоступныхъ“ (Труды III археологическаго съѣзда, т. II. Кіевъ 1878, стор. 271). І коли д. Свистун говорить, що о. Петрушевич зібрав багато апокріфів, якими користується ся д. Франко, то очевидно не знає ані збірок о. Петрушевича, ані видань д. Франка, який для своїх видань не покористував ся ані одним рядком із рукописних колекцій о. Петрушевича. Д. Свистун признає й сам, що в „матеріалахъ о. Петр. нѣтъ методическаго распредѣленія“ — отже навіть матеріалів не вміє о. Петр. розложити методично, — знов комплімент, за який о. Петр. не дуже потребує дякувати д. Свистуну. Та найзабавнійше те, що каже д. Свистун при кінці. „Оцѣняя дѣятельность о. Петрушевича надобно принять въ расчетъ, що онъ автодидактъ и священникъ, обремененный обязанностями своего званія... и що его жалованіе было всегда скудное“. Отже се не брак методичного думаня заставляє о. Петрушевича мішати в своїх писанях горох з капустою, а те, що він автодидакт! А про те Добровський, батько славянської фільольогії і один із найметодичніших славянських умів, був також автодидакт і навіть також канонік! І коли о. Петрушевич пише свої „ислѣдованія“ чудернацькою „праруською“ мішаниною і вважає „исковерканными“ не тільки сучасні укр. руські писаня, але навіть старі пам'ятники, що не підходять до його теорій, — то причина сего — не брак справді наукового погляду на розвій языка і на розвій письменства і не дика погорда до своєї рідної мови, але може... його „священническое званіе“. І коли о. Петрушевич у своїй Сводній літописи під роком 1779 кидає громи на наших „галицкихъ украинomanовъ“, що, мовляв, хочуть „чудовищный украинорусский языкъ сдѣлать общерусскимъ языкомъ“; коли під р. 1790 злить ся на те, що „нынѣшняя опольщенная молодая Русь, козачествуя, называетъ свой гуртъ — Украинною-Русью“, а під р. 1778 кидає громи на „импортованное изъ запада такъ званное просвѣщеніе, подобное нынѣшнему изъ востока занесеной украинско-радикальной „Просвѣтъ“, для которой первымъ идеаломъ и представителемъ есть несчастный Тарасъ Григорьевичъ Шевченко“ (стор. 107) — то се не для того, що у него не тільки неметодичний, а ще й рабський, антигуманний та ретроградний дух, але для того, що у него „скудное жалованіе“.

I. Ф.

VI. Тезей „Нов. Время“ і його похід проти Мінотавра — „окраїн“. „Окраинны“ давно вже не дають спокійно жити „Новому Времени“. Час від часу воно, щоб захистити „центр“ від сього ненажерливого страховиська Мінотавра висилає проти нього борців — Тезеїв. Один із сих Тезеїв — Николаєв — нещодавно видрукував ряд статей в „Нов. Врем.“ п. в. „Финансовые причины оскудѣнія центра“. „Центръ оскудѣваетъ!“ кричить пробі Николаєв з двох причин: людність „центра“ несе податки в кілько разів більші, ніж людність „окраїн“, (на окраїнах на душу припадає 3—4 р., а у центрі 8—9 р. податків), а друге — видатки урядові на потреби „центра“ в кілько разів менші, ніж на потреби „окраїн“ (у „центрі“ на душу припадає напр. 2 р. 31 коп., а на „окраїнах“ — 6 р. 53 к.). Запроваджуючи таку податкову систему, міністерство фінансів помиляло ся, каже Николаєв, коли думало, що така система сприятиме сполученню „окраїн“ з „центром“ або „обрусенію“; навпаки, з його, Николаєва, погляду, котрий він сам називає „більш широкиим“, така система вельми утрудняє діло „обрусенія“. Яко людина цілком освічена, що стоїть на ґрунті „більш широких“ поглядів на сутність обрусительної політики, нововременський Тезей не надає великої ваги „ни палочному, ни вивѣсочному обрусительству“, і гадає, що єдине справжнє обрусительство єсть обрусительство національно-культурне. Тільки таке обрусительство єсть завдання, що може бути виконане, а разом достойне освіченої нації. Отже нехай пануюча нація утворить у себе високу культуру — тоді обрусення піде жваво само по собі“. Але пустивши несподівано певно для самого себе такий блискучий фаєрверк, нововременський Тезей швидко схаменув ся і спостеріг, що борцєви, який готуєть ся вийти у бій з ненажерливим страховиськом Мінотавром — „окраїнамп“, зовсім не личить одягати ся в таку невідповідну зброю, як вища культура, освіта і т. ин. Його навіть аж острах пройняв від таких божевільних думок і він жахливо запитує сам себе: „Але що, як сими малокористними засобами обєдинення ми будемо систематично підтинати економічні сили пануючої нації, то чи підніметь ся вона коли-будь на той ступінь культурного розвою, який потрібен для достойного первенства посеред десятків націй?“ Поміркувавши, д. Николаєв дійшов певно до справедливої думки, що пануюча нація „не втне“ сього досягнути і пропонує збирати податки на „окраїнах“ або на спеціальному роз-

кладі, або крім загально-державних податків завести на „окраїни“ податки місцеві. Подавши таку думку, д. Н—єв зачитує читачів: „скажіть, на милість, невже теперішнє відчуження окраїн від центра від того побільшало би?“ Ні, навпаки, відповідає д. Н—єв, такий порядок додавав би нової сили впливови Росії на „окраїни“, а разом з тим дав би пануючій народности можливість вибудувати таку культуру, перед якою добровільно схилили би свої голови всі иньші нації. І для виконання сього пляну треба дуже мало — одного „почерка пера“. Звичайно, що тепер, коли „окраїни“ звикли жити на пайку у коренної Росії, їм не до вподоби буде така новина, але на те нічого вважати, бо тільки таким способом можна з одного боку зупинити зріст „окраїн“, а з другого — з’убожити „центра“.

З приводу статей д. Н—єва „Сѣв. Курьєрь“ (325 ч.) каже: „Заздрість до чужородців, до їх культурної, економічної, або иньшої якої сили, малодушність, що не здолає побідити заведених традицій, ворожнеча виплекана нещастям або надією на ту чи иньшу вигоду — ось та бридка підстава, на якій істніє й пишається російський агресивний націоналізм. У Росії, з погляду таких націоналістів, нема місця ні для кого, окрім тих, що мають прізвище на о в та належать до православної віри; вся-ж решта людности у Росії повинні бути изгоями. Яке злидення нерозуміння державних принципів і живих соціяльних сил! Коли центр убожіє, то треба ширити освіту, підіймати самодіяльність суспільства, провадити широкі економічні реформи, а не обдирати неповинних ні в чому окраїн на його користь“.

Подавши в ч. 326 тільки невеличку репліку з приводу централістичних наскоків „Нов. Врем.“ „Сѣв. Кур.“ в ч. 329 присвячує цілу статтю справі обопільних відносин „центра“ та „окраїн“.

„Часто звертаючись до питання про відносини „центра“ та „окраїн“, російська преса, каже „Сѣв. Кур.“, почуває велику вагу сього питання для будучини Росії, в якій під тоненькою покрівлю зверхньої нівеляції, живе велика сила оригінальних, самобутніх, більш-менш культурних народів. Щоб там не говорили про міць та численну перевагу велико-російського племені, а нам усе-ж здається, що близька будучність Росії багато де в чому аналогічна Австрії, і коли з одного боку — на стороні велико-російського племені стоїть його численна перевага, то з другого —

що до культурности се племя знаходить ся далеко не в такому корисному становищі, яке займають у Австрії Німці у відносинах до своїх супротивників — Славян“. Вказавши на факт нахабних наскоків представників централістичного напрямку на окраїни, на різні способи „укрощенія“ та „усмиренія“ їх, а з другого боку — на скарги представників окраїн про утиски в правах громадських, особистих, релігії, мови та иньч., „С'вв. Кур.“ каже, що у публіцистів обох ворожих таборів часто бракує серйозних (?) даних в справі національних питань та потрібного об'єктивізму. Звідси виникає завдання для публіциста — чесно, заховуючи щире зичливість до людини і цілковиту справедливість до народу, розплутати сі заплутані взаємні відносини. Політика „обрусенія“ гайнуючи духові та матеріальні сили російського народу, до сього часу не дала тай не може дати йому жадного цінного придбання, жадного серйозного успіху. Будучність російського народу в його культурному зрості і в утвореню розумних умовин спільного життя з иньшими племенами на міцних підставах справедливости та толерантности, віддаючи кожному те, що йому належить по праву. Часи Римської держави з її неповноправними „провінціями“ не повинні повторяти ся. Ми переконані, що при певних умовах нормальне і справедливе розв'язанне заплутаного питання спільного життя численних націй, що входять в склад російської держави, цілком можливе“.

Навіть така газета, як „Россія“ в ч. 530 в статі п. з. „Высосанный (висмоктаний) центр и прлекательная Манджурія“ глузує з „прославленных“ патріотів, що проливають сльози над висмоктаним центром, а тим часом задрісно дивлять ся на нову окраїну — Манджурію.

Ф. М.

VII. Мукденські рукописи. В льондонській часописи „Daily News“ появилась недавно коротка звістка з Петербурга, що в інтересованих кругах викликала незвичайне вражінє. Звістка та подавала, що при занятю Мукдена, столиці трьох полудневих манджурських провінцій, нашли Росіяне велике число незвичайно цінних орієнтальних рукописів. На приказ російського правительства вислано ті рукописи до Петербурга, аби фахові люди могли їх оцінити. Догадують ся, що у збірці багато рукописів старинної грецької та староруської літератури, які за монгольських нападів у 13 віці зрбовано в західній Європі. В тій справі появилась у 274 ч. „Beil. z. Allg. Zeitung“ така допись Е. М. Келера: „Хоч та звістка звучить так красно, то все таки

я не вірю, аби знахідка мала більше значінє. Я пробував у Мукдені довший час і пізнав особисто тамошні відносини. Через те й насувають ся мені в сій справі дуже поважні сумніви. На самий перед може тут бути мова лише про далеко пізнійший перевіз рукописів чи книжок до Мукдена. Місто Мукден не існувало взагалі в 13 віці. Його повстанє припадає заледви на початок 15 віку, коли за панованя могучих тоді народньо-китайських цісарів Мінг Мукден почав населювати ся китайськими поселенцями. До більшого-ж значіня прийшов Мукден аж в 1625 р, коли в ньому осїв начальник Манджурів Норгаху, предок і основатель володіючої в Китаю династії і зробив його своєю столицею. Мукден отже не має нічого спільного з монгольськими завойовниками 13 віку, котрі якийсь час були також панами Китаю (89 літ). Чи ті монгольські цісарі казали взагалі „зробовані в Європі рукописи“ перевозити до Пекіна, видаєть ся мені дуже неправдоподібним. Мені не хочеть ся також вірити, аби ті опришківські ватаги інтересували ся духовими скарбами заходу і уважали їх вартними брати з собою до такої далекої вітчизни. Всі їх змаганя і забаги звертали ся радше до металевих скарбів. Найдені Росіянами рукописи в цісарській палаті в Мукдені будуть певно копіями перекладів на манджурську мову, які казали робити цісарі Кангісі і Кієнкюнг — оба вчені і любителі літератури — з визначних китайських книг, аби через те спомогти молоду манджурську словесність. Може бути також, що побіч китайських віднайшли ся монгольські та тибетські книжки і рукописи, які на приказ цісарів були забрані з Пекінської бібліотеки як непотрібні дуплікати і перевезені до Мукдена в 18 віці. Ми знаємо, що такі переносини були, хоч не можна докладно означити, як часто. Мені оповідали нераз урядники в Мукдені, що бібліотека цісарської палати складаєть ся з багато тисяч томів. Але я сумніваю ся в правдивости сих слів, бо Китайці говорять так часто, не справдивши вперед самого факту. Вхід до палати був дозволений тільки Китайцям з відповідними порученнями, але ніколи Европійцям. Я маю підставу догадувати ся, що бібліотека не мала зовсім ані такого обєму, ані такого значіня, як звикли подавати Китайці. Не найшли певно Росіяне також таких запасів золота та срібла, які мали находити ся в палаті. По висловам Китайців та Манджурців був там окремиий будинок, в якому лежали мільйонові скарби золота та срібла, призначені для ужитку цісарської родини на випадок, колиб династії на смочім троні у Пекіні пішло що не по мысли. В.

ОЛЕКСАНДЕР ЯКОЛЕВИЧ КОНИСЬКИЙ.

18 серпня 1836 — 12 грудня 1900.

І знов сьвіжа могила, а в могилі один із ветеранів нашого письменства, один із тих, що весь вік стояли на виломі і на нью-муж полягли головами. Олександр Кониський умер у Києві д. 12 грудня 1900 року, проживши 64 роки і маючи за собою 40 літ невпинної, многосторонньої літературної праці. Його енергія, сила волі і невсипуща трудолюбність змушують до подиву навіть тих, хто не раз не згоджував ся на напрям його роботи. В хвилях тяжкого занепаду українського духа і українського слова він не раз бував майже самотнім незломним, бував „гласом вопіючим во пустині“. А в хвилях оживлення і розповсюдження українського руху він, усе стояв у першій лаві робітників. Справі рідного слова він присвятив своє перо; справі розбудження українського духа віддавав свої сили й свої помисли. Не було важнішого літературного чи національного українського підприємства — газети, журналу, альманаху, товариства, де би Кониський не був співробітником, помічником, членом, а то й ініціатором, де б не приложив своєї праці або й матеріальної жертви. Не було видійшого діяча в нашій літературній, суспільній чи науковій життю, з ким би Кониський не був особисто знайомий або не обмінював ся листами.

Імя Олександра Кониського тривко записане в історії нашої літератури. Як поет, новеліст, повістяр, драматург, біограф і популяризатор лишив він по собі довгий ряд праць гідних уваги і задля таланту їх автора й задля багатства житєвих обсервацій та чистоти української мови. Його плідність була дуже велика; те, що доси надруковано, то далеко не вся його літературна спадщина. З його автобіографічних нарисів ми знаємо про немало його праць позагублєваних або позабраних „нечистою силою“; в теках різних редакцій певно набереть ся ще не один том його надрукованих праць. Але й се ще далеко не все. Кониський був також невтомним публіцистом, що відгукував ся на всі важніші появи сучасного життя. Безліч його дописей та публіцистичних статей розсипана по різних російських, українсько-руських та польських часописах, найчастійше без його підпису або під одним із многих

його псевдонімів. Сумнівна річ, чи без його помочи зможе хто будь иньший повіднаходити всі ті писаня.

Але й на тім іще не кінчить ся обсяг його діяльности. Кониський був пильним і невтомним кореспондентом. Його листів, звичайно просторих, набралось би певно багато тисяч. А треба-ж тямити, що листи наших літературних діячів у тій добі, яку пережив Кониський, коли-б їх зібрати і зберегти від затрати, були-б колись першорядним жерелом для історії нашого духового життя. Без тих іскор ясного світла, яке паде з листів на події нашого духового життя прим. у 60 их роках, ті не так то ще далекі часи вже тепер через смерть многих і то найвиднійших тодішніх діячів являють ся нам у неясних обрисах. Тим більша тут вага листів Кониського, що обіймав думками і зносинами найдальші кінці України-Руси і в своїх листах промовляв звичайно щиро, без дипломатичної штуки; вони будуть дуже важним жерелом до нашої культурної історії.

Іще один характерний бік діяльности Кониського. Обік Куліша, Драгоманова й Нечуя - Левицького йому належить ся місце в купці тих мужів, що перші зрозуміли вагу духового поєднання України з Галичиною і силкували ся, кождий своїм робом, загатити ту прірву, яку викопали політичні відносини між частинами одного народа. У ту прірву Кониський вкинув найбільшу і найдійшну частину своєї праці. Найбільша часть його творів друкувалася у Галичині та в Буковині; тут у него було багато знайомих і кореспондентів; на галицькі й буковинські справи він звертав пильну увагу і ще до недавна діяльність його була в Галичині звісна далеко більше, ніж в Україні.

Специально наше Наукове Товариство імени Шевченка має багато завдячити Покійному. Він був одним із його основателів тай потім, по довгім вегетованю товариства, йому належить ся честь ініціятиви до його переімени на таку наукову інституцію, якою воно стало тепер. Він запомагав надто наше товариство своїми працями, прислав для бібліотеки цінні книжки і взагалі брав дуже до серця його потреби й пригоди. От тим то одержавши відомість про його смерть наше товариство поспішило переслати телеграфічно своє співчуте сім'ї Покійника і замовити вінець на його могилу з написом: „Наукове товариство імени Шевченка у Львові своєму основателеви, почесному і дійсному членови“.

Нехай-же память Олександра Кониського живе й не вмирає серед українсько-руського народа!

Людвік Якобовський.

Посмертна згадка.

Людвік Якобовський, один із найбільш талановитих молодих поетів Німеччини, помер 2 грудня 1900 у Берліні. Він родився 21 січня 1868 у Стрельні в Познанщині; рід його, як судити по прізвищу, був колись певно славянський. Учився в Берліні і вже в 20-ім році життя видав свій перший збірник поезій п. з. *Aus bewegten Stunden*. Небагом потім видав два нові збірники своїх молодечих поезій: *Funken* і *Aus Tag und Traum*. У них знати ще вплив Детлефа Лілієнкрона і аж поезії видані п. з. *Leuchtende Tage* показали його великий самостійний ліричний талант. Німецькі критики величають форму, мелодійність, природність, гадки і глибоке чуте в його поезіях. Крім поезій писав він також оповідання, повісті (н. пр. *Loki*) і драматичні штуки. З його оповідань друкувавсь цілий збірник п. з. „*Und der Satan lachte*“ у фейлетонах черновецької „Буковини“ (два оповідання з сего збірника були також друковані у Літ. Наук. Вістнику); в „Буковині“ друкувалося також його оповідане „Мудрий шейк“. Годитьсь ще вказати на одну дуже симпатичну черту в діяльності сего письменника. Він любив дуже свій простий народ, робітників і селян, і для них видавав дуже дешеву бібліотеку що найліпших поезій ріжних поетів. Сі книжечки розходилися тисячами. Загалом лишив по собі славу дуже талановитого лірика і оповідача та горячого народолюбця.

Ми, Українці, втратили через Якобовського доброго приятеля, що цікавився нашим письменством і помагав нам познайомити з ним Німців. В році 1898 з нагоди ювілею Котляревського помістив він у своїм вістнику „*Die Gesellschaft*“ довшу статтю О. Маковея про наше письменство і „Битву“ Кобилянської. „Ви ба-

чите з того — писав він до Кобилянської — що се в мене була справа серця дати місце в сім числі Gesellschaft українському письменству“. Потім 1899 надрукував у своїм вістнику „Лист“ В. Стефаника, котрий йому дуже вподобався. „Мені все буде мило — писав він Кобилянській 1 марта 1899 — коли ви будете мені прислати такі славні (famose) роботи. Мені здається, що у вашій укр. літературі повно предивних талантів, і я буду мати собі за честь, коли з ними помалу познайомлю німецьку публіку. Мушу вам ще сказати, що ваша новеля „Битва“ тут просто здивувала людей (hat direkt Aufsehen erregt), і я також уважаю її одною з найсильніших проб таланту, які мені доводилося стрічати останнього року“. Зацікавившись так нашою літературою, вдавав він до мене, щоб я вибрав кілька українських новель, щоб їх видати по німецьки разом.

Вибір був трудний о стільки, що мало хто з нас знає докладно смак німецької публіки, тай я не знаю його. У Німців, навіть визначних, дивні поняття про нас, як показалося н. пр. в їх оцінках новель ніби з нашого життя, що видав Hans Weber Lutkow н. з. Schlummernde Seelen. Після того, що Німці пізнали з російської літератури, багато з них рішило, що Русь, се дика країна з дикими людьми. А що в них Russen і Kleinrussen — се один народ, то і ми також „дикуни з краю медведів, з Азії“ і т. п. Лютков змалював таких дикунів, а Макс Буркгард у ч. 288 часописи „Die Zeit“ (1900 року) цілком наївно сказав ось що: „Нам західно-європейцям може звірська здичілість, описана в сих оповіданнях з Русі (Kleinrussland), здаватися дивною і противною (befremdend); але з російської літератури ми вже давно пізнали, що в азійській (?) частині Європи мабуть щоденним об'явом є се, що у нас є тільки виємком, бо ми переживаємо тільки перші стадії унаслідженої горівчаної зарази“. Що за думки про нас! Я навів сю оцінку Буркгарда тільки на доказ, що й інтелігентні Німці не знають про нас майже нічого. Писав про нас сямпатично у свій час Француз, наприклад у збірнику Vom Don zur Donau, але в німецькій літературній галасі що значить один голос неголосного письменника? Якововський збирався поїхати до Росії, щоб пізнати її краще. „Для нас, себ-то для Німців — писав він 18 жовтня 1899 — має се величезне тихе-мовчазливе царство. щось несамовите у собі, але мої приятелі, що бували в Росії, вертали ся звідтам дуже одушевленими. Мені здається,

що ступивши ногою на російську землю, треба нам відкинути цілу купу пересудів“. От і бачимо: в одних Німців Росія — се дика країна, а другі нею просто одушевлені, бо очевидно пізнали в ній тільки те, що красше. Нічого й казати, що коли Німці так думають про Росіян, а попри них і про нас, то треба би їм показати наше дійсне жите, хоч перекладами з нашої літератури. Українці такі, як їх змалював Лютков, можуть Німців тільки „дивувати“, як рідкі звірі в менажерії. Правда, що і в нас бажане розвитку і добра загалу подиктувало неодному письменникови дуже песимістичні гадки про наш наріс і такі самі образки з його жита, такі що вже туга бере читача за давніми Наузами Дротами та Марусями; все-ж таки можна наших людей в оповіданнях показати сьміло Німцям з пересьвідченєм, що се наші люди, а не якісь Готентоти з заспаними душами. От тому й придались би дуже німецькі переклади з нашої літератури. І французькі придались би, як би можна доступити до французьких журналів та понасти на смак Французам.

О. Кобилянська переклала по німецьки на першу збірку оповіданя Франка, Кобринської, Стефаника, Олени і Ларісси Косачів, Маковея, Мартовича і свої, лишаючи детальнійший вибір до волі Якобовському. А я додав передмову до збірки з самими звичайними вістками про нас. Про сю збірку писав Якобовский 28 квітня 1900: „Загалом збірка незвичайно интересна, і я певний, що вона викличе у німецької публіки глибоке і тривке зацікавленє“. Накладу приняв ся Е. Пірзон у Дрездені і збірка повинна би вийти, як було умовлено, з початком 1901 р.; але може бути, що із смерти Якобовского вийде яка шкода і для сего видавництва. Крім сего видавництва Якобовский старав ся ще видати новелі і „Царівну“ Кобилянської по німецьки. В літі 1899 познайомив ся він у Берліні також із Ларіссою Коссачівною, що жила там якийсь час, і писав потім, що багато дечого довідав ся від неї про наше жите. Як видко, Якобовский шукав нагоди і способів, пізнати Українців і познайомити з ними своїх земляків — і тому нам щиро жаль, що помер так перед часом. Тиф позбавив жита сего многонадійного письменника.

Осип Маковей.

ОСТАННІ ГОДИНИ ЖИТЯ, СМЕРТЬ І ПОХОРОН ОЛЕКСАНДРА КОНИСЬКОГО.

29 падолиста в вечері рознеслась по Київу сумна чутка: о другій годині в день не стало людини, що більш чотирьох десятків літ високо й непохитно держала рідний стяг, не випускаючи його з тремтячих рук навіть на смертному ліжку; не стало чесного і сміливого борця за національні права нашої занедбаної вітчизни; не стало енергічного ініціатора й живущого нерва многих інституцій українських; не стало великого громадянина і невиспущого трудовника на ниві народній — Олександра Кониського...

Небіжчик давно вже нездужав; стан здоровля його останніми роками раз-у-раз був коли не лихий, то в усякому разі не зовсім добрий, а надто в зимі. Тим то лікарі притьмом послали його до Криму, де тепло й живе море повітре підживляло хорий його організм; кілька останніх зим небіжчик перебував у Ялті. Сього року, не вважаючи на пересторогу, що дала йому кілька раз в осени простуда, не вважаючи на всі чамови та благання близьких людей — їхати завдалегідь до Криму, небіжчик не схотів ввіздити з Київа, одмагаючись тим, що „моральне становище громадської людини в Ялті нестерпуче важке через самотність та нудьгу“. Громадська жилка й тут виявилась: небіжчик волів перетерпіти хвороби й страждання, йти на видиму небезпеку, ніж жити самотою на чужині, хоч і в догідних умовах. Опріч того зачинало ся в Київі одно нове діло, яким вельми цікавив ся небіжчик і багато працював, щоб поставити його на ноги. Всі отсі обставини задержали його в Київі і стали ся одною з найближших причин наглої його смерти. Кажу — наглої, бо хоч небіжчик останніми часами часто хорував, та ніхто про те з близьких до

Його людей не сподівав ся на такий швидкий кінець : катастрофа стала ся справді нагло й несподівано. В четвер ще (23 падолиста) у небіжчика зібрав ся гурт добрих знайомих, розмовляли багато про те, як би поширити видання книжок на Україні, укладали широкі пляни праць, які конче треба пустити в сьвіт, — і ніхто з присутних не помітив нічого надзвичайного. О десятій годині, як звичайно, розійшли ся ; господарь був веселий, жартував, сьміяв ся і на відході промовив до одного з гостей : „Запишіть у літопись 23 падолиста, коли народила ся на сьвіт нова громада“. Три дні обставини не дали авторови сієї замітки навідатись до небіжчика, — тим більше, що ніхто не сподівав ся нічого лихого, — аж у понеділок (27 падолиста) над вечір почув він сумну новину, що Олександр Яковлевич тяжко занедужав. Хвороба виявила ся другого дня по зібранню, у п'ятницю 24 падолиста. Вже зранку температура підняла ся до 38.5° і лікарь сконстатував запаленне легких. Коли у вівторок (28 падолиста) автор замітки навідав ся до небіжчика, він лежав майже непритомний і не міг промовити й слова. Тяжко було бачити сю енергічну звичайно людину, що лежала тепер, не маючи сили підвести ся, ані поворохнути рукою. Оповідать, що в нестямі він багато говорив, бідкав ся, що він зараз нездатний до роботи і прохав дати йому „одпуск“ на місяць — спочити і тоді він своє діло зробить. Лікарь, що пильнував недужого, запевняв, що все гаразд діє ся, що за 2—3 дні жар зменшить ся, температура спаде і недужий почне одужувати. Була думка скликати консиліум, але лікарь доводив, що се цілком не потрібно.. Одначе 29 падолиста в ранці серце у хорого майже завмерло, живчика не стало чути; за кілька часу до смерти недужий намагав ся щось сказати, але не міг вимовити ані слова; попрохав очима олівця й паперу і непевною, тремтячою рукою став писати, але так невиразно, що розібрати нічого не можна було. Так з олівцем в руках застала його й смерть — і благородне серце великого борця за права українського народу на віки замовкло...

В вечері, коли рознесла ся про се чутка, на квартиру небіжчика зібрало ся чимало люду — прихильників помершого діяча на ниві народній. Небіжчик лежав на столі серед цілого ліса зелених квіток, що тужно посхиляли свої віти. Важкий сум огорнув усіх...

Похорон відбув ся 1 грудня о другій годині. Вранці дубову жовту труну з тілом небіжчика перенесено до благовіщенської церкви; у ногах поклали численні вінки — ознаку останнього привіту на вічну розлуку... Вінків було всіх 13: 1) великий з срібних листів з рожевими трояндами, з написом золотом по білому: „Незабутньому трудовникови на ниві народній — Українці-Кияне“. 2) великий з рожевих троянд з пожовклим листом, напис: „Товариство імени Шевченка своєму основателю, почесному і дійсному членові; 3) Чорний з троянд і білого бузку, напис: „Дорогому основателю і першому членові від Літературно-Видавничої Громади“; 4) металічний-лавровий, напис: „Щирою оборонцеви прав народних — студенти - Українці в Києві“; 5) „Щирою синові і робітникови України А. Я. Кониському від Одеських земляків“; 6) „Олександрови Кониському на вічну дорогу — Харківська академічна молодіж“; 7) „Черниговці щирою патріоту, дорогому робітникови на ниві народній“; 8) Роскішний срібний вінок з написом на червоних биндах: „М. Л. Кропивницький з товариством — А. Я. Кониському“; 9) „Дорогому, незабутньому другу від щиро-прихильних до його серцем матері і дітей Карачевських“; 10—13) чотири вінки з живих квіток без написів. На похорон прийшло також кілька телеграм з виразом щирого вболівання й жалю за небіжчиком; ось де-які з їх: 1) „Прийміть вираз щирого спочуття в вашій тяжкій утраті. За Товариство імени Шевченка Грушевський“; 2) „Невимовний жаль, щире спочування сем'ї і громаді по утраті великого патріота від громади народовців. Барвінський, Грушкевич, Ревакович, Заячківський“; 3) З Дорпату (Юрва): „Просим пожити за нас землі на могилу дорогого, незабвенного Александра Яковлевича“ (підписано 12 чоловіка); 4) З Харькова: „Харківська українська молодіж з великою тугою проважа у далеку дорогу вірного сина України. Най йому земля пером!“; 5) З Калуги: „Несподівана смерть незабутнього Александра Яковлевича ударила нас, як грім. Над тяжкою втратою вашою і України щиро вболіваю. Афанасєв“; 6) Зі Львова: „Просимо приймати вирази щирого жалю з поводу смерти многозаслуженого покійника. Титко Ревакович з родиною“; 7) З Полтави: „Полтавська молодь просе освідчити родині Кониського свій жаль по страті дорогого Україні чоловіка“ (підписи); 8) З Катеринодара: „Возложите в'янокъ Конисскому, — надпись роднымъ языкомъ: „Українському патріотові — Кубанці“; 9) З Вороніжа: „Возложите в'янокъ на

гробъ Кониссаго: „Щирому патріоті в житті і праці од земляків-Вороніжців. Вашкевич“; 10) З Чернигова: „Просимъ возложить вѣнокъ Конисскому: „Чернигівці щирому патріотові, дорогому робітникові на українській ниві. Шраг“; в де-яких близших до Київа міст прибули делегати.

О третій годині сумна процесія рушила з церкви до місця вічного спочинку — Байкового кладовища. Труну весь час несли на руках студенти та учні середніх шкіл; позаду йшло, не вважаючи на слоту й негоду, багато людей. Коли труну опущено в яму, почали ся промови. Микола Левітський з плачем промовляв про гірку долю нашого народа-сироти, що ховає кращих синів своїх, невсипущих працівників. Але нам, — закінчив бе-сідник, — потрібні й такі, як отся, славні могили: вони нагадують нам про ідеї, за які великі небіжчики наші бороли ся за життя. Микола Лисенко згадав про великі заслуги небіжчика перед Україною і з жалем сконстатував прикрий факт ворожих відносин до його від людей, що повинні-б тільки подяку до його почувати. Д. Степенко висловив гадку, що вагу нинішньої втрати і заслуги небіжчика оцінять тільки тоді, коли народ наш проки-несть ся до самосвідомого життя. Д. Руденко підкреслив вагу діяльності письменника, як осередка, кругом якого гуртували ся інші діячі. П. Старицька відчитала поезію Михайла Старицького, присвячену небіжчикові; поезією теж ушанував небіжчика один з молодих учнів. Кинувши по грудці землі на труну на знак останнього прощання, присутні почали розходити ся з кладовища з тяжким болем у серці.

Зараз над сьвіжою ще могилою не можна зміряти тієї втрати, яку завнала Україна, поховавши одного з найкращих синів своїх: вагу тієї втрати ми ще довго відчувати-мемо. Спочило на віки велике серце, що раз-у-раз боліло недолею рідного краю і народу і все віддало йому; але дух його — живий між нами і довго ще нагадувати-ме нам про наші обовязки — любити нашу вітчину і працювати, не покладаючи рук, для неї. Житє нашого славного небіжчика, повне праці й мук за рідний нарід, хай буде нам зразком і нехай не поменшає, а зростає й зростає гурт таких трудовників, яким був наш великий небіжчик. Рідна земля йому пером!

Сергій Сфремов.

Хроніка і бібліографія.

I. Літературні вісти і уваги.

Спогади про Т. Г. Шевченка. В Нижньому Новгороді до військового шпиталю прийшов лічити ся солдат Груновський, що служив разом з Т. Г. Шевченком у 1-му оренбурзькому лінійному баталіоні. Він дуже старий і хорий, але добре пам'ятає Т. Г.

— Я служив у крепости за писаря, оповідає він співробітнику «Волгаря» — і був півчим у церкві, коли до нас прибув Тар. Григор. Привели його під конвоєм і в бумазі значилось, що Шевченко «политическій сьльный», за котрим треба доглядати «в оба» і не дозволяти йому писати листів. Комендант був у нас людина добра, але ретний, до которого понав Тар. Григ., уважав ся за чоловіка «строгаго», який нікому не давав «поблажки». Шевченко терпів від нього дуже, надто в перші часи, коли доводилось «учитись» «ружейнымъ приемамъ и маршировкѣ». А Т. Григ. був чоловік незграбний, зовсім не стройовий і наука йому не давалась. Командир же ненавидів негарних солдат. А в тім, швидко Т. Григ. увільнили від служби і навіть не жив у казармах; там у нього була одна постіль.

— А де-ж він жив?

— У коменданта. Той узяв його до себе і не тільки увільнив від усіх «занятій», але навіть дозволив не ходити «в караул». Шевченко в нього малював картини, та читав всякі книжки і часописи.

— Кому-ж Шевченко продавав свої картини?

— Картини у нього купували в Астрахань, взагалі в Росию, і дорого

платили! 50—100 р. за картину, так що гроші у него не переводились. Тай чого йому нестало? Обідав у коменданта, як і всі офіцери, гуляв...

— Як се гуляв?

— Та просто вишивав. А то було збереть ся на охоту. В театрі грав. Щирий був чоловік.

— І добрий?

— І добрий. Було ні одного солдата не пропустить, щоб не пошуткувати з ним, не побалакати. Тільки під кінець він став начеб-то сторонитись.

«Волгарь»
«Сепаратизм» і природа. Брошури проф. Флоринського «Малорусский языкъ и «українсько-руський» літературний сепаратизм» та «Зарубежная Русь и ея горькая доля» знову найшли собі достойний осуд у російській пресі. В поважнім місячнику «Вѣстникъ Европы», кн. X за 1900 р. д. Т. між иньшим каже: Проф. Флоринський в дослід малоруського «літературного сепаратизму» вніє таку роздратованість, яка не личила-б людині науки і гідна перешкодити навіть його добрим бажанням що до Закардонної Русі. Спокійніший погляд на діло міг би показати, що особливий розвиток сепаратизму викликаний був природною любовю і звичкою до своєї мови та неповним розумінем руської (російської), а особливо вражінєм тих утисків, які вчинено у нас від 70-их рр. проти малоруської мови. Вплив сих останніх не підлягає сумніву. Діялась звичайна й відома реакція; природу гонили в двері, а вона влігала в вікно, і чверть столітя досьвіду показало, що сепаратизм

розвинувсь буйнійше, ніж можна було навіть гадати». З приводу XI-го археологічного з'їзду д. Т. завважає: «Ми певні, що морально національний і науковий здобуток Київського з'їзду був би далеко вищий, коли-б галицько-руським ученим була виказана та гостинність, якої вони бажали. Моральна повага руської (російськ.) мови і пауки вироста-б ще більш, коли-б з'їзд рівно обіймав усі словянські землі, без різниці і дрібних рахунків». Нарешті про заходи проф. Флоринського підтримувати «старо-руську» партію Закардонної Русі через посилку російських книг та літературні зносини д. Т. говорить так: «Можна сподіватись, що ся однобічна поміч ще більш загострить ворожі відносини партій». С. С.

(По наші думці самі російські книги і самі літературні зносини не були-б ніяким лихом, коли-б звісні російські сфери, дуже добре відомі д. Флоринському, не піддержували у нас «обрусительних» змагань зовсім нелітературними, не книжковими і — неморальними способами і з такою самою метою. *Ред.*)

Російська мова з погляду інститутського. Відомий добре той галас, що здійняли останніми часами російські «квасні патріоти», вихваляючи на всі лади свою «велику, могутню, світову» мову, — не що давно про се в «Хроніці» Вістника була річ... Отже не дуже давні то часи, коли самі Росіяне, — вищі верстви російського суспільства, — мали цілком супротивний погляд на російську мову. Виховані на французьких традиціях Французами-гувернерами вони змалку переймали весь світогляд французький, легковажили рідну мову, зовсім не знали її та думали, що се мова лишень куховарок та локаїв, простацький, мужицький жаргон. Цікаву ілюстрацію до сього подає д. Мирович у книжці за вересень «Русской Мысли». «Коли заворушила ся ворохобня 14 грудня р. 1825 і в патріотичному інституті (дівочому) почули гуркіт з гармат, начальниця звернула ся до інституток з промовою: «се сам Господь Бог, — мовила вона, — карас вас, дівчата, за гріхи ваші: а самий перший і найтяжкий гріх ваш — се те, що ви рідко говорите французькою мовою та, немов куховарки ті, розмовляєте завжди по російськи». Почав ся страшений переполох... Ми, — оповідає одна з тодішніх інституток, — зрозуміли цілком жахливу вагу нашого гріха і на вколінках перед образами, плачучи гірко та

каючись, зараз же заприягли ся пачальниці — ніколи не вживати російської мови в розмовах... Довго по тому в опочивальнях та салях інститутських не було чути російської мови». Інститутки, певна річ, переборили, але в той час і пізнійше — мало не до 60-х років — не самі лишень інститутки в Росії гордували рідною мовою, і аж великий розріст письменства та знесення кріпацтва викоренили той «дух гордості» і ввели російську мову в вищий, аристократичний гурт. А скільки ще й тепер є таких «інституток» що до української мови!... Варто було-б, щоб російські «патріоти свого отечества» добре затирили сей факт і не пиндючили ся занадто та не квапили ся справляти похорони над українським письменством єдино на підставі того тільки, що винародовлена інтелігенція українська гордує та соромить ся рідної мови своєї... Хай частійше згадують своє минуле. С. Є.

Важний причиною до історії укр. літератури. Д. 5 листопада приват-доцент Петербурзького університету В. Черетц одержав після диспуту степеня магістра за наукову працю п. з. «Историко-литературныя изсѣдованія т. I част. 1 и 2. Изъ русской пѣсни». Зміст розправи такий: 1) 3 статей та уваг про віршуванє у славянських граматиках XV—XVII вв. видно, що автори їх пробували цілком пересадити на руський ґрунт греко-латинську версифікацію, 2) Розділ про віршуванє в граматиці Смотрицького 1619 р., се перерібка, а почасти — буквальный переклад відповідної частини латинського підручника С. Альвара та статі Трифона «Peripaton». 3) Статі славянських граматик XVI—XVII вв. давали лише приписи метрики, а не ширше понятє поезії. 4) Таке понятє давали латинсько-польські підручники пійтики: дякуючи їм, а також живим взірцям польської віршованої літератури і в руській поезії прицеплюєть ся силабічна система віршуваня. 5) Скільки можна вистежити по памятникам, уже в кінці XVI в. в південно-руській літературі існують дві категорії віршів: а) нерівноскладові з ритмою, що близько підходять до типу українських дум і б) зложені по регулам 13, 12 і 11; 8 і 5-ти складового розміру, що пізнійш подибуєть ся в народніх українських ліричних піснях. в) Українські вірші XVII в. не лишаются в вузькому крузі літератури, що їх витворила, а переходять у збірники

польські та російські. 7) На українському ґрунті розвів віршованої літератури в XVII в. йшов в двох напрямках з одного боку — набуваючи народно-побутовий кольор і користаючись народними темами (иноді доводі пустотливими фривольними); вона вироблює цикль поетичних творів, що підготували відродженс української поезії в кінці XVIII в., а з другого боку — вона в руках Василян вилилась в сталу форму псалми, що подибуємо в Богогласнику. 8) Процес перерібки попереднього матеріялу, що увійшов у Богогласник, зводить ось до чого: мова віршів робить ся чистішою і виробляє ся окрема одміна церковна славянського язика з ознакою української мови в фонетичі і в лексичі. 9) Українська і польська поезія переходить у Москву в XVII в. разом з впливом західним. 10) З багатого матеріялу віршів релігійного і аскетичного змісту, відомих у рукописеній літературі XVII—XVIII ст. значна частина йшла з польських ориґіналів. 11) Віршовані переклади загалом близькі до ориґіналів; иноді заховують розмір первотвору, зміст приймає новий кольор при передачі чужих побутових подробиць. 12) Рядом з перекладами в збірниках зустрічають ся в великій кількості буквальні копії з польських псалмів, переписані кирилицею. 13) Важну роль в розповсюдженю українських і польських пісень в XVIII в. грали бандуристи та придворні співаки. 14) Репертуар бандуристів сполучав у собі два ріжнородні елементи: релігійно-поучаючий і гумористично-порнографічний. 5) В масі рукописів можна намітити такі типи збірників: а) збірники-прототипи Богогласника, б) збірники псалм з примішкою євїтських пісень, в) збірники з сильно підкресленою ріжницею між кантами і псалмами. 16) В рукописених збірниках пісень XVIII в. видне місце займають українські пісні, майже тіж самі пісні зустрічають ся і в друкованих пісенниках XVIІ і початку XIX в. 17) Охоронниками польських та українських віршів в XVIII в. являють ся люде духовного стану, далі — дрібні урядники, купці та воєнні; в XIX в. — старообрядці. 13) Українські євїтські пісні і псалми розповсюджуючись поміж Росіянами, терпіли зміни. *Ф. М.*

З приводу смерті О. Я. Кониського одержало наше товариство з Полтави ось яку телеграму: Полтавська молодіж висловлює свій сум по страті фундатора Товариства, великого робітника на рідній

ниві, Олександра Кониського. Понятенко, Петлюра і товариші. Другу телеграму одержало Наук. Тов. ім. Шевченка з Харкова: Гуртовно тужимо по згубі фундатора Товариства, невтомного орача рідного поля, Олександра Кониського. — Катренко, Хоткевич, Шваїв, Олександра Ефименкова, Рудяк, Урсин-Німцевич, Афанасєв.

Не можемо промовчати при тій нагоді, що «Галичанин» не завагав ся навіть на сьвіжю могилу покійника бризнути болотом клевет і денунцияцій, яких наші москвофіли не жалували йому за життя. Сей посмертний відзив наших наймятїв такий огидний і цинічний, що характеризує тільки низьку, заскоружлу і повну ненависти душу того ренегата, що писав його.

Українська моза в народніх школах. Кілька років тому депутат чернігівського земства І. Шраг подав проєкт про допущеннє української мови і книжки в народні школи: такий самий проєкт прийшов і від борзєнського повітового земства. Комісія нар. осьвіти, куди постушили згадані проєкти, розглянувши їх, значно звузила їх зміст, постановивши, щоб українську мову і книжку допустити в народні школи не як викладову, а тільки для поясень незрозумілих школярам російських слів і речень. Навіть в такій покаліченій формі проєкт не прийшов ся до смаку декому з депутатів: коло 20 листопада внесок розглядали загалні збори Чернігівського губерньського земства; депутат Максимовський сказав довгу промову проти допущеня української мови в народню школу, доводячи, що таки допущенє стане на перешкодї до відчування «сдиної рідної для всеї (?) Росії мови — російської». По трохи, по трохи д. Максимовський перейшов на иньший ґрунт і почав дошукуватись політичної підстави до постанови земства. Відповіли д. Максимовському депутати Хижняков і Шраг, котрі довели, що допущенє української мови в школу неодмінно мусить бути для полішєня народної осьвіти. Земські збори великою більшістю голосів постановили: удати ся до уряду з проханнем про допущенє української мови і книжки в народню школу для потрібних поясень того, що незрозуміле школярам на мові російській. С. Є.

Адміністрація і література. «Союзъ русскихъ писателей» скликав на 10 листопада в Петербурзі загалні збори своїх членів, переважно тих, що живуть по

провінції, щоб обговорити становище провінційальної преси в Росії. На зборах став ся характерний випадок, що нагадує трохи події минулого археологічного з'їзду. Д. Славінський мав читати реферат «Малорусская печать въ Россіи», але за кілька день до зборів прийшов наказ від міністерства, яким заборонено читати 6 з оголошених рефератів, — нічого й казати, що до них належав і реферат д. Славінського. Російські письменники так таки й не почули реферата про «Малорусскую печать въ Россіи». Другий факт «адміністративного воздѣйствія» в сфері літературній трапив ся теж недавно. 15 листопада святковано в Петербурзі ювілей літературної діяльності одного з найвидатніших сучасних російських публіцистів — відомого соціолога Миколи Михайловського. Отже про се святковане не знаходимо ні одного слова в часописах: показує ся, що про ювілей заборонено писати, «дабы не подавать повода къ агитаци!» С. Є.

Оцінки укр. творів. «Рус. Мысль» (XI кн.) видрукувала вельми прихильні рецензії на збірник поезій «Вік» та на роман Нечуя-Левицького «Старосьвіцькі батюшки», виданий цього року в Києві. Про «Вік» автор замітки між иньшим каже, що збірник дає багато матеріялу для характеристики української поезії: за деякими виїмками вибір поезій зроблено «тщательно, вдумчиво и съ большим вкусом»; для всіх любителів української літератури «Вік» без сумніву являється бажаним і дорогим подарунком. На сей збірник помістили досі рецензії отєї російської часописі: «Киевское Слово» ч. 4467, «Русскія Вѣдомости» ч. 169, «Полтавскій губ. Вѣдомости» ч. 176, «Южный Край» ч. 6766, (статя проф. Сумцова), «Вѣстникъ Европы», кн. VIII, «Русское Богатство», кн. VIII, «Русская Мысль», кн. XI, «Сѣверный Кавказъ», ч. 122 і 123 (статя д. Нетяги). Опріч статі проф. Сумцова в «Южномъ Краѣ», всі иньші оцінюють збірник вельми прихильно; найдокладніша статя д. Нетяги в «Сѣверномъ Кавказѣ». На другий том творів Івана Левицького рецензії надруковано: в «Приднѣпровскомъ Краѣ» ч. 864, «Русскомъ Богатствѣ», кн. VIII, та «Русской Мысли», кн. XI; рецензії скрізь прихильні. С. Є.

Переклади українських творів. В літературнім додатку час. «Са» в «Besedach Sasu» ч. 8) знаходимо переклад нарису В. Стефаніка Modrá knížka.

Одначе перекладчик О. С. місцями не зрозумів первотвору, місцями знова не потрібно розтягнув, через що малюнок стратив на поетичній красі. При кінці подано коротку згадку про автора, де причисляється ся його до буковинських (?) письменників та кількома чертами порівнюється ся його з Федьковичом. В. Т.

До цензури подано з Київа: 1) «Вік», т. 2 і 3-й (містить твори українських письменників-прозаїків від Квітки і до найновіших часів, 2) Кониський-Перебендя, — Твори т. 4-й та 5-й (містять недруковану ще хроніку «Одинець» і багато дрібних оповідань, 3) Карпенко-Карий (Тобілевич, — Хазяїн, комедія на 4 ді. С. Є.

Заборонено цензурою: Кониського, — Смерть предателя.

Дозволено драматичною цензурою: Карпенко-Карий (Тобілевич), — Хазяїн, комедія на 4 ді.

Заборонені для читальнь книжки. Комісія при III виділі «Императ. Русск. Общ. охраненія народнаго здравія, перед двома роками, переглянула популярні книжки з медицини і гігієни, між ними також і дві українські (Коваленка — про діфтерію і Загірної — про глоріфобію) і постановила: просити правительство, щоби воно дозволило найкраці з книжок (між ними і згадані українські) пустити до сільських людських читальнь і до публичного читання. Міністерство освіти заборонило ширити ті книжки. Але комісія «Имп. Р. О. охр. нар. здр.» постановила знов просити о дозвіл. — Річ у тому, що в Росії, хоча книжки друкують ся тільки після цензурного «одобрення», але до читальнь пускають не всі книжки, дозволені загальною цензурою, а тільки невелику частку їх. Так, напр., з творів Пушкіна пушено до читальнь тільки де-що. Гр. К.

Український «Фауст». Українське драматичне товариство, що грає в Москві в театрі «Акваріум», 13 падолиста ст. ст. виставило чудернацьку пєсу під заг. «Хвауст». Публіка дуже щиро і без перестанку реготала. Якийсь автор узяв лібрето відомої опери Гунодової, з малими відмінами, дію переніс в українське село, але дієві особи зовуть ся не по-нашому. Таким чином маємо: Чарівника Хвауста, Чортяку Мехвистофеля, Козака Вадентина, Козака п'яницю Вагнера, молодого парубка Зібеля, Марту Швирлиху тітку Маргарити і нарешті саму дівчину — Маргариту в українському вбранню. Му-

зика підібрана з популярних українських пісень. Актори грали щиро і серйозно, через те вражінне було ще комічніше. З цього бачимо, що після «перелицьованої» перед сто літами Ен'їди, маємо «перелицьованого» для сцени Фавста. Але... часи інші, умови інші... *Гр. К.*

Нове видання творів Квітки. Харківська земська управа має прохати губернські загальні збори, щоб дозволено їй видати в друге III і IV томи творів Квітки по дешевій ціні. Зиск із видання має бути повернений на народню школу імени Квітки в селі Основі.

Книжка в різних краях. Цікаву статистику розповсюдження книжки в різних краях знаходимо в справозданях Паризької вистави. За останні роки на 1 мільон людности видано книжок (не рахуючи періодичних видань): в Німеччині 351, у Франції 344, в Швейцарії 333, у Бельгії 337, в Італії 309, у Швеції 300, в Норвегії 262, в Англії 145, в Росії 85, в Сполучених Державах 81 і в Гішпанії 64. Що-ж до періодичних видань, то р. 1898 на мільон людности їх припадало: в Сполучених Державах 510, в Швейцарії 320, в Бельгії 253, в Голландії 184, в Німеччині 161, у Франції 156, в Англії 113, в Австрії 98, в Чилі 88, в Італії 78, в Японії 17, в Єгипті 11, в Росії 77, в Індії 3-3. («Извѣстія по литерат. наукамъ и библиографіи», 1900 р., № 10—11). *С. Є.*

Тов. ім. Вл. Соловйова. В Петербурзі засновуєть ся товариство памяти небіжчика В. Соловйова з метою досліджувати побут народностей, що заселяють Росію, їх культури, умов життя і етнографії. Програма діяльности товариства дуже широка. Не зупиняючись на науковім ознайомленю з предметом, товариство повинно стати ся джерелом освіти для так званих «інородців», доставляючи їм учителів і допомагаючи ріжними засобами піднесенє їх духового рівня. (Русск. В. ч. 299). *Вс. К.*

Цікава монета «Московскія Вѣдомости» надрукували текст рукопису з XVIII віку, знайденого архивною Комісією в Рязані, про образ Юди на монеті. «Въ нынѣшнемъ 1709 году іюля въ 22 день въ указѣ Великаго Царя въ Ижерскую канцелярію ізъ военного походу, ізъ подъ Полтавы, за скръпшою Свѣтлѣйшаго князя написано: «Здѣлать тотъ чась монету серебряную вѣсомъ въ десять фунтовъ, а на ней вырѣзать Іуду на осинѣ повѣсившагося, а внизу три-

десеть сребренниковъ лежащихъ, и при нихъ мѣшекъ, а на зади подпись: Сынь погибельный Іуда, иже за сребренники давится». Да къ той монетѣ здѣлать чегъ въ два фунта, и прислать тое монету въ военный походъ на нарочной почтѣ немедленно». И по тому Ёго Великаго Государя указу къ дѣлу той монеты отдано ізъ ежерской канцеляріи отъ росходу расходчика Семена Поженова, серебрянаго дѣла мастеру Матвѣю Алексѣеву серебра ефимками, четвертаками и полу-ефимками двенадцать фунтовъ да на угарь полфунта, итого двенадцать фунтовъ съ полфунтомъ». Де тепер ся монета — невідомо. Можна напевне гадати, що Юда на монеті мав представляти символічний образ гетьмана Мазепи. *С. Є.*

Другий славянський орган. В Празі з початком сего року стане виходити побіч «Slovanského Přehledu» другий орган п. з. Slovanický Svět, що печататись-ме на чеській та французькій мові. Редакцію обимає д. Ярослав Розвода, що дуже прихильно відносить ся до українського народу та його літератури. Він то переклав на чеську мову «Украдене щастє» та попередив його теплим оглядом творів Ів. Франка. *В. Т.*

Державна мова в Фінляндії. Від 1 січня 1901 р. — пише «Финл. Газета» — губернатори Фінляндії в офіціальних зносинах з генерал-губернатором мусять уживати державну російську мову. 21 жовтня т. с. з слів тієї-ж «Финл. Газети» до фінляндського сойму генерал-губернатор звернув ся з такою пропозицією: «Согласно II ст. Высочайшаго манифеста отъ 7 іюня с. г. производство дѣлъ въ сенатѣ (кромѣ судебного департамента) съ 18 сент. 1899 г. установлено вести на рускомъ языкѣ. Статьей III того-же закона съ 18 сентября 1895 г. главнымъ управленіямъ, подвѣдомственнымъ сенату, вмѣняется въ обязанность сносить ся съ установленіями надъ ними стоящими исключительно на рус. языкѣ». Повідомляючи сенат про згадані пункти манифесту, генерал-губернатор запитує сенат, які засоби він уважає потрібним ужити, аби забезпечити в данім разі успіх. Зі свого-ж боку він сам уважає відповідним в сій справі ось що: 1) З сього часу не давати посад в експедициях господарського департаменту, а також головних і губерніяльних зарядах урядовцям, що не вміють російської мови; 2) пильно доглядати, за тим, аби державна мова вкореняла ся в переписці і ви-

конано справ місцевих закладів, бо з певних джерел відомо, що зараз державні прикази виконують ся без відповідної точності і 3) побільшити догляд за вивченням державної мови у школах, звернувши найшильнішу увагу на вибір учителів, на кількість лекцій, на методу навчання, на побільшення кількості інспекторів народних шкіл а також на устанавлення і ствердження для їх окремої відповідної інструкції. (Нов. Вр. 8867 ч. .

Ф. М.

Словацька преса. До найбільше угнетених народів на Угорщині належать безперечно Словаки. Грошеві кари та вязниці — едують там одна по одній ненастанно. Що при тім усім інтелігенція словацька не піддасть ся Мадярам, але бере ся з ними скільки сили, се справді річ гідна уваги і не один наш боягуз міг би багато навчити ся від них. Як усюди, так і у Словаків відграс при тій борбі найбільшу ролю преса. Було б дуже цікаво мати ближні відомости про те, як вона розходить ся між Словаками, які має впливи і т. д. На жаль не можемо подати таких дат нашим читачам задля браку відповідних жерел, тож обмежимо ся тут виключно на подане самих назв поодиноких газет. Усіх їх мають Словаки 24; вони виходять: а) В Турчанськім Сьв. Мартині (Turó-z-Sz. Marton): 1) *Národné Noviny*, політ. виходить 3 рази на тиждень, коштів на рік 24 кор. 2) *L'udové Noviny*, політ. виходить раз на тиждень, кош. 4 кор. Се клерикальна газетка, але подає добрі інформації про словацький рух. 3) *Národní Hlásnik*, політ. виходить два рази на місяць, кош. 2 кор. 4) *Slovenské Pohl'ady*, літературно-науковий місячник, кош. 10 кор. 5) *Časopis muzeálnej slovenskej spoločnosti*, виходить що два ми-

сяці, кош. 2 кор. 6) *Hospodárské Noviny*, виходить раз на місяць, кош. 2 кор. 7) *Černoknažník*, гумористичний і сатиричний ілюстрований місячник, кош. 4 кор. 6) В Ружомберку (Липтовської стол.): 8) *Slovenské Listy*, перше політ. від 1900 р. літ.-науковий ілюстрований тижневник, кош. 8 кор. 9) *Kazatel'na* з додатком 10) *Literárne Listy*; *Kazatel'na* — се духовний журнал для священників, виходить раз на місяць, кош. 8 кор. 11) *Donnica*, літ. науковий місячник для женщин, кош. 2 кор. 12) *Obzor*, господарський місячник, кош. 2 кор. в) В Липтовськім Сьв. Мікуляшу: 13) *Čirkevné Listy* місячник, присвячений справам евангел. церкви аугсбурської конфесії, кош. 6 кор. 14) *Priatel' dietok*, місячник для евангел. молодіжи, кош. 1 кор. г) В Угорській Скалиці: 15) *Hlas*, літературний, політичний і суспільний місячник; — се орган молодіжної генерації, що стоїть в опозиції до партії Сьв. Мартинської, кош. 6 кор. д) В Модрі (Прешбур. стол.): 16) *Straž na Sione*, місячник для евангеліків, кош. 2 кор. е) В Трнаві: 17) *Katolícké Noviny*, виходять що 14 днів (для католиків, кош. 4 кор. 18) *Pútnik sv. Vojtešsky*, місячник (народ. католицька газетка), кош. 1 кор. ж) В Сениці (Нітран. стол.): 19) *Noviny Malých*, місячник для молодіжи, кош. 2 кор. з) В Будапешті: 20) *Slovenský denník*, газетка для народа, кош. 14-40 кор. Крім того виходить ще чотири мадярофільські газетки: 21) *Slovenské Noviny*; 22) *Krest'an*; 23) *Opravdový Krest'an*; 24) *Vlast' a Svet* — які обчислені лише на ширене мадяризації між Словаками, за що побірають субвенції від угорського уряду. Розуміть ся, що симпатії між Словаками не мають вони ніякої і бувають більше насильно накидані, як добровільно переділачувані. В.

II. Нові книжки.

Збірник Історично-філософичної Секції Наукового Товариства імени Шевченка. Т. IV. Історія України-Руси. Написав М. Грушевський. Том III. Перша половина. Ст. 1—320, вел. 8°. У Львові, 1900. Накладом Наукового Товариства імени Шевченка. З друкарні Н. Т. ім. Шевченка.

Збірник Історично-філософичної Секції Наукового Товариства імени Шевченка. Т. IV. Історія України-Руси. Написав М. Грушевський. Том IV. Друга половина. Ст. 321—700, вел. 8°. У Львові, 1901. Накладом Наукового Товариства імени Шевченка. З друкарні Н. Т. ім. Шевченка.

В продажку ідуть обидва томи збірника разом під титулом: Історія України-Руси, написав М. Грушевський, т. III — до р. 1340. Ціна 5 кор., на ліпшій папері 6 кор. За гарну полотнояну оправу доплачується 1.40 кор. Зміст: I. Західня Україна: Волинь, Галичина, Угорська Русь. Ст. I—110. — II. Галицько-волинська держава в XIII—XIV в. Ст. 111—204. — III. Подніпрове в другій половині XIII і на початку XIV віка. Ст. 205—238. — IV. Суспільно-політичний устрій українсько-руських земель XI—XIII в. Ст. 239—348. — V. Побут і культура. Ст. 348—476. — Примітки до I глави. Ст. 477—523. — Примітки до II глави. Ст. 523—578. — Примітки до III глави. Ст. 578—594. — Примітки до IV глави. Ст. 594—624. — Примітки до V глави. Ст. 624—66. — Поясненія скорочених цитат. Ст. 663. — Генеалогія династії Романа. Ст. 664. — Примітки до генеалогічної таблиці. Ст. 665—666. — Примітки до мани. Ст. 667—672. — Мапа: Західня Русь в XI—XII в. Ст. 673—676. — Важливіші похібки. Ст. 677—679. — Показчик імен і річей. Ст. 680—690. — Зміст. Ст. 691—700. Історична мапа Галичини й Волині XI—XIII в. продасться їй особіно по 40 гел.

Нові книжки „Видавничої Спілки“. В попередній книжці Л. Н. Вістника помістили ми відозву дирекції «Видавничої Спілки», в якій була подана програма її видань на 1901 р. Не минує від того часу іще місяць, а ми дістали вже 9 нових книжок В. Сп. яких наголовки подаємо понизше. Вже самий факт опублікованя такого числа книжок протягом одного місяця — звертає на себе увагу кожного; коли-ж возьмемо на увагу, що В. Сп. заводить тепер усякі можливі полекші для своїх передплатників з огляду на складане передплата, то можемо надіятись, що публіка підобре сильно добрі змаганя В. Сп. не тільки приступаючи численно в її члени, але й розкуповуючи її виданя. Тим допоможе вона В. Сп. стати на міцних матеріяльних підвалинах та розвинути таку літературну діяльність, в наслідок якої зможе наша публіка доставати найліпші твори європейських письменників у рідній мові та не буде потребувати пособія зростови чужих літератур на некористь нашої. Зі своєю боку ми поручаємо горячо виданя В. Сп. нашим передплатникам. Нові книжки В. Сп. отсі:

1. Владислав Оркан. Скапанний Сьвіт. Штука в 4 діях зі співами і танцями. Переклав із польського Йосиф Стадник. (Белетристична Бібліотека. Ч. 25). Львів, 1901. Накладом Видавничої Спілки. З друкарні В. А. Шийковського. Ст. 74, 8°. Ціна 1 кор.

2. Василь Стефаник. Дорога. Новел. (Бел. Бібл. Ч. 26). Львів, 1901. Накладом укр.-руської Видавничої Спілки. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 94, 8°. Ціна 1.60 кор.

3. Уїлліям Шекспір. Юлій Цезарь. Переклад П. А. Куліша. Виданий з передмовою і поясненнями дра. в. Франка. (Бел. Бібл. Ч. 27). Львів, 1901. Накладом укр.-руської Видавничої Спілки. З друкарні Н. Т. ім. Шевченка. Ст. XII + 132, 8°. Ціна 1.60 кор.

4. Михайло Грушевський. Хмельницький і Хмельницщина. Історичний ескіз. Літературно-Наукова Бібліотека. Ч. 1). У Львові, 1901. З друкарні Н. Т. ім. Шевченка. Ст. 64, 16°. Ціна 20 сот.

5. Фільогас. Старинний процес за змову на королівське жите. Оповіданє Квінта Курція Руфа. З латинської мови переклав Іван Франко. (Л. Н. Б. Ч. 2). У Львові, 1901. З друкарні Н. Т. ім. Шевченка. Ст. 64, 16°. Ціна 20 сот.

6. Володимир Наумович. Величина і будова звїздяного сьвіта. В додатку: Спомини про Володимира Наумовича написав Іван Франко. (Л. Н. Б. Ч. 3). У Львові, 1901. З друкарні Н. Т. ім. Шевченка. Ст. 34, 16°. Ціна 15 сот.

7. Панас Мирний. Лови. Оповіданє. Л. Н. Б. Ч. 4. У Львові, 1901. З друк. Н. Т. ім. Шевченка. Ст. 54, 16°. Ціна 6 сот.

8. Др. Іван Пулюй. Непропаща сила. (Л. Н. Б. Ч. 5). У Львові, 1901. З друк. Н. Т. ім. Шевченка. Ст. 54, 16°. Ціна 20 сот.

9. Михайло Грушевський. Бех-Аль-Джугур. Оповіданє. (Л. Н. Б. Ч. 6). У Львові, 1901. З друк. Н. Т. ім. Шевченка. Ст. 26, 16°. Ціна 10 сот.

Крім того надрукувала Видавничі Спілка відозву до нашої суспільности, яку залучуємо в додатку при сій книжці Л. Н. Вістника.

Сборникъ деклямацій составлений изъ стиховъ первостепенныхъ нашихъ писателей. Собралъ М. Бьлоусъ. Коломыя, 1900. Черенками Мих. Бьлоуса. Ст. 64, мал. 8°. Ціна 30 сот. Російські Українці

знають від давна дубочні російські видання, роблені ріжкими спекулянтами та обчислювані на розпирене між мало освіченим, але палкішим до читання простолюдом. Не знають одначе, що і в нас існують подібні видання, до яких зачисляють ся між иньшим »издания общества Качковского« у Львові та приватні Білоуса в Коломиї. До тих останніх належить також книжечка, якої наголовок поданий вище. Білоус — се коломиєський міщанин, що видас ще від 70-их років пустеньку газетку »Русскую Ряду« перевити по Наумовичу, та ріжні брошурки в роді »Листа з неба«, »Сонника«, і т. ин. Брошурок тих вишло споре число, тож варта було-б присвятити їм більше уваги, тим паче, що вони находять кушців, бож трудно думати, аби видавець, не маючи з них зисків, вкладав у них безкористно свої капітали. На разі приглянемо ся отсему »Сборникови деклямацій«. Зверхня форма його — нічого собі. Вправді на вінці видіє якийсь послугач — на взір львівських »експресів«, лише без синьої блюзи, з великим кошем і букетом у одній, а кашкетом у другій руці, але то річ густу. За те зміст книжечки — се справді диво. Побіч Шевченкових Гамалії та Тополі і Федьковичевого Довбуша (названого тут »Стихъ о Добуши«), та Празника у Такові, побіч кількох поезійок К. Устияновича, В. Масляка і Д. Млаки поміщені тут »поэтические жемчуги совсѣмъ неизвѣстныхъ« (пр. Кто за нами. Отець гробы, Чи то правда) або такихъ »извѣстныхъ поетовъ« як В. Луцик, Дідицький, Г. Страхоцький, І. Глібовицький та І. Наумович. Аби читачі мали спромогу хоч трошки пізнати ті »поетичні перли«, наведемо з них хочби дещо.

1) У стѣгъ Твоихъ, прадѣдной знамя
[вѣры,
Съ вѣмымъ страданьемъ клонимъ
[наши главы,
И, припомнувши вѣковъ отцевъ сла-
[вы,
Сыны — росимъ слезовъ рубахи
[дѣры,
И плачь къ Тебѣ несемъ нашъ сми-
[ренный:
Спаси насъ, Кресте святой, трира-
[менный!

(Із »оди« Володимира О. Луцика: »Трираменный Крестъ«).

2) Если въ борьбу идешь мой сыну,
За Русь святую, за родину,
Щобъ заявити свой протестъ:

Ты больших не бери оружий,
Одинъ лишь православный, дужий
Возьми съ собою крестъ!

(Із »Симъ побѣдишь« Б. А. Дідицького).

Найцікавіший одначе для оцінки діяльності Наумовича вірш названий »Доля русского народа«.

Ваша доля, русски дѣти,
Не пошла съ водою,
Она въ дома, лишь держтъ ю
Кръскою рукою.
Лишь щобъ знали вы любить
Нашу Русь святую
Цѣлымъ сердцемъ, матеръ рѣдну
Не займду — чужую.
Лишь учѣтся, все учѣтся,
Та не засыпайте,
Славы вашей, чести вашей.
Та не продавайте,
Бо проклятый, кто отрѣкся
Питомого роду.
А иде у службу вражу
За яку выгоду.
Бо проклятый, кто народа
Своего ся ветыдае,
Своей вѣры, своей мовы
Кто ся отрѣкае.
Отречеса его Господь,
Якъ приде судити,
А мы брати, щиро будемъ
Нашу Русь любить.
Будемъ все вразь боронити
Нашу русску справу,
Будемъ все вразь добувати
Прадѣдную славу.

Так співав Наумович, а як зробив той сам Наумович? Чиж не иде у нашихъ »патріотів« теорія соб, а практика цабе? Такими то »перлами« гонусть ся наш народ. З того одна іде для нас наука: Коли народ кунує подібний »хлам«, видно, що він хоче читати. Є у нас багато добрих річий для народа, виданих хоч би »Просвитою« — але всего того за мало для нього. Наші товариства зроблять велике діло, коли зуміють порозширювати свої видавництва і витрутити з рук простолюда такі партацькі книжки, як отя тай багато иньших. В.

Іще »дубочні« видання. Повисше згадували ми про книжки Білоуса в Коломиї, які можна зачислити до таких видань, як російські дубочні. Вони ширять ся між простим народом головно задля невеличкої ціни, бо зміст їх дуже часто не тільки не цікавий, але нераз дурний: з ними не тільки не продирасть ся освіта між народ, але навпаки, ширить ся темнота, бездіяльність, рабство і т. ин. До

Original from

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

подібних видань належать ще й отці:
1) Временникъ Ставропигійского
Института съ мѣсяцесловомъ на годъ
обыкновенный 1901. (Годъ изданія
XXXVШ). Львовъ, 1900. Изъ типографіи
Ставр. Института. (Ціна 1 кор.). 2) Илю-
строванный Календарь Общества
имени Михаила Качковскаго на годъ
звычайный 1901, числящій 365 дней.
(Изданъ подъ редакціею Б. А. Дѣдицко-
го). Годъ ХVШ. Львовъ, 1900. Типографія
Ставр. Института. (Ціна 70 сот.). Про
інформаційну часть не згадуємо, бо вона
майже в кождім календарі однакова; по-
дамо одначе деякі виїмки з «літератур-
ної» части, бо вони варті близької уваги.
В вірші «На будущее» пише так один
із найстарших «історическихъ» поетів,
Гушалевицъ:

Чего желали мы, то сбылось:
Будущее предъ нами скрылось,
Но грозное лице его
Стоитъ предъ нами все мертво.
Мелькаетъ странными очами,
Скрегощетъ острыми зубами.
Сближается ко намъ тропой...
Оковы стальною рукой
Несетъ и ними насъ сѣбляетъ,
Въ очей зѣнницу изключаетъ
И прободивши грудь перетомъ,
Ударивши въ лобъ молотомъ,
А руки, ноги изранены,
Кладетъ межъ ножи изострены.

Другий поет, Пасічинський «постъ»
знов інакше. Він тримас ся тої засади,
аби як найбільше нахати у свої твори
слів «Русь, руський» (як у звісній пісні:
«Я щастный русску мать мак»), наді-
ючись тим очевидно заступити всі ниньші
недостатки своїх «поезій». Він містить
у «Временнику» аж дві вірші «За Русь»
(ст. 130 і 136), а в одній каже між
іншим:

За Русь пойдеть и въ пекло
Съ чортами въ руки братись, —
Бѣда грызе насъ встекло,
Не сине руська мати... і т. д.

Цікаво знати, коли він зробить се
і чи сам вибираєть в таку далеку дорогу,
чи зі своїми однодумцями? В ниньшій
вірші «Русь едина, Русь святая» (ст.
136) пише:

Кто постоитъ за Русь нынѣ
Въ той дикой годинѣ,
Того слава розойдѣся
По всей Украинѣ.
Отъ Кіева ажъ до Львова,
Нехай буде Русь здорова

И Велика и Малая,

Русь едина, Русь святая!

Он що, а не що! А тут іще напа-
дають на невинного чоловіка! А предеї
він уміє від часу до часу ударити і в
иньшу струну, як на приклад в отьому
віршу:

Съ нами Богъ быть отъ начала,
Съ нами буде до концовъ, —
Русску вѣру мы приняли
Честну, праву одъ отцовъ.
Кто за вѣру, я съ нимъ вразъ,
Бо лишь вѣра держитъ насъ!

Такою самою поезією віє також
з иньших віршів «Временника». Най-
цінніша одначе поезія якогось псевдо-
німа п. н. «Якъ мы живемъ?» В ній
подана така характеристика галицьких
приятелів Флоринського, Будиловича і
комп.:

Нѣтъ въ насъ твердыхъ убѣждений...
Все, що мы въ себѣ хранимъ,
Безо всякихъ размышленій
Ради выгоды отдадимъ...
Мы въ вразѣ признаемъ друга,
Правду ложью назовемъ, —
Оклеведемъ безъ испуга,
Если выгоду найдемъ...
Звонъ презрѣннаго металла
Нашу совѣсть заглушимъ,
И живемъ мы, якъ понало,
Якъ — никто еще не жилъ!...

Справді вірна характеристика! Ми
можемо тільки погратуловати російським
приятелям наших «русскихъ» таких бра-
тів! Нехай поживають здорові.

Що до прози, то вона не уступас
в нічому поезії. В обох календарях масмо
портрети визначних «русскихъ» патріотів,
які вродили ся, жили або жиють, отже
тим самим не мало заслужили ся для
Руси... До них належить також звісний
Мислер із Времи, що так щиро опікус
ся нашими емігрантами. Його портрет
краєустъ ся у «Временнику» на найбіль-
шійшій місці. Жаль тільки, що не вліпле-
ний у книжку (очевидно через помилку),
а то може часом пропасти...

«Выборець», оповіданс Наталії Ко-
бринської. Серед грубої, несвідомої маси
будить ся і пробиваєсь висша людська
свідомість, почутє, що виходить по-за межі
буденного життя, вічне право еволюції
людського духа, що родить ся з хаосу —
се «Выборець» Наталії Кобринської. Отсе
оповіданс появило ся в нашій літературі
1889 р. в часописи «Зоря». В 1891 р.
«Выборець» був поміщений в російським
перекладі в однім із першорядних росій-

ських журналів — «Русское Богатство». В альманаху «Хвили за хвилею», що вийшов м. р. українською мовою під редакцією Б. Грінченка, знаходилося первітно також се оповідане, але цензура не пустила його. За те перед кількома місяцями вийшов знов «Виборець» російською мовою п. з. «Якимъ Мажукъ» у видавництві: «Новая библиотека. Изданіе М. Д. Орѣхова». Сей переклад «Виборця» появил ся з «переднім словом» та ілюстраціями. В «переднім слові» оповідає автор кількома словами про відносини Галицької Русі до Польщі, про спольщене руської шляхти, про гнет, якого дізнають руські хлопці від польських панів. Автор високо цінить руське патріотичне духовенство, що по його думці одиноким виратувало Русинів від національної смерті. «В остатніх часах — кінчить автор — і руська молодіж разом з духовенством стає просвічати руський темний нарід. Вона сходить ся з селянами, учить їх, читає їм книжки і вірить разом з ними, що скоро настане кінець руській темноті, що настане час, коли пани втраять усю силу в Галичині, а руський нарід жити-ме своїм умом, своєю працею і волею».

Идавництво Тов. „Просвіта“. Ілюстрований Календар на рік 1901. Річник XXIV. Ч. 248—24. Коштом і заходом товариства «Просвіта». У Львові, 1901. З друкарні Наук. Товариства імені Шевченка. Ст. 208 + 84, мал. 8°. Ціна 60 сот. Зміст: I. Часть календарска. II. Поминальний календар славних Русинів. III. Устав церковний. IV. Часть інформаційна. V. Часть літературна і поучаюча: 1) Чернігівка, правдива подія з другої половини XVII-го віку. За Мик. Костомаровим коротко переповів А. В. 2) Добра продаж, кунно ще ліше. Опов. Теод. Яницького. 3) Про управу найліпших рослин струкових. 4) Народні оповідання про пана Каньовського. 5) Господарскі ради. 6) Народні вигадки. 7) Десять заповідей здоровля. 8) Дешо про Київ та его памятки (з ілюстр.). 9) Гетьман Петро Дорошенко (з 3 ілюстр.). 10) Митрополита палата в Уневі (з 2 ілюстр.). 11) Хорватський єпископ Йосиф Штроемасер (з ілюстр.). 12) Народні рускі товариства у Львові. 13) Правила для руских громад і для Русинів. 14) Рускі часописи. VI. Оповідки.

Нові американсько-руські видання. Американський руський тижневник «Свобода», що виходить уже осьмий рік, друк

від часу до часу у своїх фейлетонах довші статі, які опісля виходять окремими відбитками. Коли возьмемо на увагу, що емігрантам нашим треба конечно якоїсь відповідної лектури у рідній мові, що не дозволювала-б їм винародовлювати ся, тоді й зможемо оцінити хосен із таких брошурок, за яких видане взяла ся редакція «Свободи». Належало-б тільки бажати, аби їх виходило як найбільше. Сими днями дістали ми отей книжочки, які тут зазначуємо: Руско-англійскій провідникъ. Зладивъ Стефанъ Макарь. Выдавництво часописи «Свобода» Ч. 11. Olyphant, Pa. Зъ друкарнѣ «Свободы». 1900. Ст. 116, 8°. Ціна 50 центів. Зміст: I. Часть інформаційна. II. Русько-англійскі розговори. III. Русько-англійскій словарень. 2) Дорога до свѣдомости. I. Капіталь и праця. Написавъ А. Л. (Выд. час. Свободы, ч. 12). Olyphant, Pa., 1900. Зъ друкарнѣ «Свободы». Ст. 26, 8°. Ціна 10 центів. 3) Дорога до свѣдомости. I. Борба клясъ. III. Дячого робітники організують ся? Написавъ Т. Покрива. (Выд. час. Свобода, Ч. 13. Olyphant, Pa., 1900. Зъ друкарнѣ «Свобода». Ст. 24, 8°. Ціна 10 центів. Книжечки ті (і попередні) можна дістати в редакції, до якої належить так адресувати: «Svoboda». P. O. Box 408. Olyphant, Pa. U. S. A.

Гумористичний-ілюстрований календар «Комара» на рік звичайний 1901. У Львові, 1900. Коштом і заходом редакції «Комара». З друкарні уділової. Ст. 96 + 32, 16°. Ціна 50 сот.

Унія въ львівській епархії. Написавъ о. І. Рудовичъ. Передрукъ зъ «Дѣла». Накладомъ автора. Львовъ, 1900. Зъ друкарнѣ Ставропигійского Института. Ст. 72, 8. Ціна 24 сот.

Въ двѣстлѣтню рѣчницю унії львівскою архидієцезію. Написавъ Т. Л. Накладомъ Митр. Ординаріята. Львовъ, 1900. Зъ друкарнѣ Ставропигійского Института. Ст. 40, 8°. Ціна 10 сот.

Про «Нору» Ібзена. Написала Наталія Кобринська. Передрукъ зъ «Дѣла». Львовъ 1900. Зъ друкарнѣ Ставропигійского Института. Ст. 28, 16°. Ціна 10 сот. се відчит ш. нашої письменнички, який вона виголосила недавно у Львові перед руською громадою. З уваги на значіне і заінтересоване, яке виробив собі Ібзен у більших літературах, звертаємо і ми увагу наших читачів на отсю новішу працю ш. авторки.

На прічках. Написав Стефан Пятка. (Видане Руского Товариства педагогічного. Ч. 80). У Львові, 1900. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка Ст. 34, 8°. Ціна 30 сот.

Інформаційний календарик руского педагогічного Товариства у Львові на звичайний рік 1901. В двадцяті роковини Товариства зложив др. Мих Пачовський, п. к. професор акад. гімназії у Львові. (Видане Рус. педаг. Товариства. Ч. 85). У Львові, 1901. З друкарні Наук. Товариства ім. Шевченка. Ст. IV + VI + 131, 8°. Ціна 60 сот.

Малая Евхарістическая книжица. Постѣдованіє кь святому причащенію. Перепечатано изъ Пochaевскаго Молитвослова изъ конца XVIII вѣка. Издалъ Н. Д. М(алиняк). Перемышль, 1900. Изъ типографіи Н. Л. Джульнського. Ст. 48, 12°. Ціна 50 сот.

Зерна горушичны изъ сѣменца Камянина. Евхарістика. Календарь. Семинаръ. Языкъ а Каоолікъ. Епілогъ. Перемышль, 1900. Зъ печатни Николая Джульнського. Ст. 52, 8°. — Осея брошурка се плід того-ж автора (Малиняка), що й повиспа. Коли-б хто хотів переконати ся, як пишеть ся без ніякої провідної ідеї, без ніякого змісту, той най прочитас отсю книжочку. У ній самі слова і слова, а більш нічого. Від цитатів на різних мовах: латинській, грецькій, італійській, німецькій, польській, церковній — аж кишить — та чи ті цитати мають який сенс, чи не приліплені вони як горнець до плота, на се автор не зважає зовсім. Подібні брошури вмють писати тільки Поляки, коли забирають голос у польсько-русській справі!

Образи з Криниць. Написав В. К. (Артистично-літературні новини. Книжка IV). Перемышль, 1900. З друкарні М. Джульнського. Ст. 30, 8°. Ціна 50 сот.

Богдан Лепкий. Оповіданя. Львів, 1901. Накладом А. Хойнацкого. З друкарні В. А. Шийковського. Ст. 138, 12°. Ціна 2 кор. Зміст: 1) Цвѣт пшастя. Ст. 3—14. 2) »Закутник«. Ст. 17—26. 3) Стрѣча. Ст. 29—48. 4) Починок (виімки з довшого оповіданя). Ст. 51—136.

Іван Франко. Перехресні стежки. Повість. Видане редакції Літ. Наук. Вістника. Львів, 1900. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 320, вел. 8°. Ціна примірника 3 корони, в гарній оправі 4 корони; в полотняній оправі і на ліпшій папері 6 корон.

Насоновъ Вл. Писни и думки Украйны. Сборникъ малороссійскихъ народныхъ пѣсень, арранжированныхъ для одной балалайки по нотной и цифровой системѣ. Съ прилож. полного текста пѣсень. Изд. Ю. Циммермана. Москва, 1900. Вип. 1, ст. 23; вып. 2, ст. 3, 8°. Ціна по 1·25 карб.

В. Левенко. Старе и нове. Оповідання. Отгискъ изъ журнала »Кіевская Старина«. Кієвъ, 1900. Типографія Имп. Университета св. Владиміра. Ст. 96, вел. 8°.

Останите дѣтѣй походити ко мнѣ. Начеркъ науки религій въ першій класѣ народной школы. Уложивъ свц. Л. Лужницкій. Львовъ, 1900. Накладом редакціи »Богословскаго Вѣстника«. Ст. 48, 12°.

Учебник географіи для II і III класи шкіл середних (з 39 ілюстраціям). Уложив др. Омелян Калитовский, управитель гімназії Франц-Йосифа в Тернополи. У Львові, 1900. Накладом фонду красвого. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 254, 8°. Ціна оправ. примірника 2·50 кор.

Збирникъ народныхъ украинскихъ писень. Зібравъ и для хору уложивъ М. Лысенко. Девятыи десят. Литогр. Редера въ Лейпцигѣ. Ст. 21, 8°. Ціна 50 коп.

Ілюстрований буквиньский Календар на рік 1901 (річник XXVIII). Виданне Руської Бесіди, ч. 160. Чернівці, 1900. З друкарні Руської Ради. Ціна 50 сот.

Марья Якозлезна Кобищанова. Не до пары побралысь. Малороссійская драма въ пяти дѣйствіяхъ и семи картинахъ. Курскъ, 1900. Типографія Губерн. правленія. Ст. 61, 8°. Ціна 40 коп.

Слово абъ проклятой гаряцы, абъ жыцьци и смѣрци пьяницы. Добраму бѣлорускаму народу на покрапленья яго души и розуму, разказау прыяцяль яго, попячицяль трэзвасьци А. І. Друкована у Пицярбурху 1900 року. Тип. Бернштейна. Ст. 9, 8°. — Білоруська література заступлена до тепер дуже слабенько, тому уряд не виступав доси проти неї таким способом, як проти української. Білоруси повинні з того користати і друкувати як найбільше, доки можна, бо пізнійше хто знас, що буде.

Шевченко Т. Г. Пѣсни и думы кобзаря. Въ пер. И. Бѣлоусова. Москва, 1900. Типографія т—ва Владиміръ Чигарингъ. Ст. 43 + 1, 8°. Ціна 20 коп.

Слово о. Генр. А. Полянского по случаю генерального собрания членовъ им. Михаила Качковскаго въ Сяноцѣ (18/9 1900). Черенками Михаила Вьлоуса. Ст. 16, 8°. Цѣна 10 сот.

Где есть скарбъ закопанный? Наука о томъ, якъ его выдобути. Написать Г. А. П(олянскій). Перепечатано зъ «Русской Рады». Коломыя, 1900. Черенками и накладомъ Михаила Вьлоуса. Ст. 74, 8°. Цѣна 20 сот.

III. З газет і журналів.

„Буковина“ в однім із грудневих чисел навіязуючи до факту заснования нового товариства університетських студентів из. «Молода Україна» в Чернівцях дорікає молодіжці надмірним запалом до ідеї «самостійної України» і при тій нагоді робить таку увагу, що мовляв, навіть др. Франко, що має серед молодіжці таку повагу, назвав ідею самостійної України чимсь таким, що лежить «по за межами можливого». Дивно читати се в органі, що переддрукував важніші уступи тої статі. Не вже редакція „Буковини“ настільки недогадлива, що не добачила іронії в самім титулі тої статі? Не вже вона не зрозуміла ходу її аргументації, яка зводить ся на одну думку: те, що

видасть ся сьогодні неможливим рутинсрам, прихильникам простого хлопського, тоб-то обмеженого і недогадливого розуму, може бути завтра не тільки можливим, але таким пекучим, як пожежа, що вибухас там, де вперед довго тліло й курило ся. В усякім разі редакція не добре зробила, покликаючи ся на мою статю супроти черновецької молодіжці, бо та молодіж правдоподібно уважнійше і з яснійшим розумом читала її. І. Ф.

„Журналь для всіхъ“ за падолист почав друкувати статю Ол. Кониського «Украинскій поэтъ Т. Г. Шевченко» і невеличку розвідку п. з. «Галицкое крестьянство», написану на підставі книжки д. Василевського «Современная Галиция».

IV. Персоналія.

Некрологи. О. Богдар Кирчів, парох у Довгій пов. стрийського, помер тамже в падолисті 1900 р. З покійником зійшла в могилу велика сила, що подавала колись надії, на жаль, не сповнені. Покійник, селянський син із Корчина пов. стрийського, кінчив гімназію у Львові, а не маючи засобів на те, щоб удержати ся на свѣтському відділі університету, вступив на теологію. В семінарії він визначив ся як горячий борець за горожанські права семінаристів, як свѣдомий Русин-Українець і пропагатор думки про потребу ширшої, свѣтської освіти для слухачів теології і будучих свѣщеників. Натура палка, характер чистий і непохитний, він визначав ся і як бесідник на зборах молодіжці, і як організатор, і пробував своїх сил також як письменник і поет. Його оповіданс «За водами» подобалось було дуже пок. Огоновському, коли автор відчитав його на семінарії; не пригадую собі, чи воно було друковане. В «Зорі» і иньших часописах він

друкував вірні і коротенькі оповідання, а в «Дѣлѣ» надто містив багато дописей, особливо від тоді, коли став свѣщеником. Бувши зразу сотрудником у Лисятчах, а потім парохом у Довгій він умів собі з'єднати любов селян своїм щирим, братерським поведженем з ними і відвагою, з якою ставав у їх обороні. Та про те він чув себе глибоко нещасливим на своїм становищі. Тільки ширша діяльність, літературна і громадська, могла заповнити його натуру. В сільській затишці, без інтелігентного товариства, серед ненастанних клопотів та гризот він надав духом і нидів. Потім наступали хвилі, де він знов рвав ся до праці, агітував, писав оповідання, укладав і виголошував популярні відчитки, а по якімсь часі знов кидав усе і опускав руки. Його здоров'є почало нечувати ся, але він не дбав ніколи про себе. В р. 1899 він відбував подорож на Схід: до Константинополя, Єгипту, Палестини, в повороті був у Росії і вернув значно

Original from

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

покріпленій на здоров'я і на душі. Але приплив сил був не довгий; на селі почалося давнє житє, давня знеохота, поки тяжка, коротка недуга не зробила кінця його житю. Покійник лишив тяжко хору жінку (з дому Кобринську) і двох дрібних дітей. Наукове Товариство ім. Шевченка завдячує йому значний дар — бібліотеку, яку він почасти зібрав сам, почасти одержав від свого тестя о. Кобринського з Рожнітова. Надто одержав від нього автор отсих рядків декілька цінних рукописей, в тім числі досить значну збірку народніх колядок і щедрівок, зібраних о. Кобринським у 60-их роках по різних селах Калуського пов. Чером його земля.

Г. Ф.

Василь Гнилосир (Гнилосиров), бувший начальник повітової школи у Каневі і довголітній доглядач могили Т. Шевченка, — вмер д. 2 листопада 1900 р. від апоплексії. Був він уже вельми старий чоловік. Походив з Кобеляцького пов., Полт. губ., вчався в Харківськїм університеті, але не скінчив його; раніш учителював у Звенигороді, Київської губ., а потім більш 20 років у Каневі. Був симпатичний і шанований чоловік. Ми чули, що в його переховувалися деякі рукописні твори Потебні, а також дневник, що небіжчик вів з молодих літ. Дітей у його не було, лишилася жінка. *Гр. К.*

Дня 18 листопада помер у Дрезні німецький поет **Ернест Екштайн**. Смерть була для нього добродійкою, бо визволила його з тяжкої хвороби. Ще перед кількома літами мав він серцевий удар; від тоді хорував безнастанно. Е. Екштайн уродився 1845 р. в Гісен; учився спершу в родиннім місті, опісля в Боні, Берліні і Марбургу. Студював головнo нову філософію, історію літератури і філософію. По промоції (1868 р.) виїхав до Парижа, де викінчив перший свій твір, гумористичну поему »Schach der Königin«. Потім подорожував досить багато і викінчив в часі подорожжя сатиричну поему »Venus Urania« і два томи новель. Між роком 1872—1874 жив у Відні і був співробітником часопису »Neue Freie Presse«. В 1875 р. переселився до Липська, де редагував якийсь час поетично-критичну часопис »Deutsche Dichterhalle«. В 1885 переселився до Дрезна, де жив уже до смерті. Він здідав собі славу по виданню незвичайно популярних гуморесок »Aus Sekunda und Prima« (в 1893 р. вийшло 56 видань) і »Der Bursch im Karzer«

(в 1890 р. вийшло 85 видань). Крім цілого ряду інших гуморесок, збірок поезій, особливо студентських пісень (напр. »Initium fidelitatis«, »Exercitium salamandri«, »Iucunda juvenus«) і новель, написав він також значне число романів, в яких дуже радо оброблював античні теми. Ми назвемо хоч кілька їх: »Die Claudier«, »Prusias«, »Das Vermächtniss«, »Aphrodite«, »Hertha«, »Pia«, »Nero«, »Camilla« і ин. Мав також поведжене на полі політичної поезії, а найліпшим твором з того поля є: »Die Gespenster von Varzin«, де говорить ся про Бісмарка. Екштайн написав також дуже багато поетичних оповідань. Від 80-их років клав одначе найбільшу вагу в своїй діяльності на новелю і роман. Полюшив по собі також дуже багато дописей, друкованих у різних часописах. *В.*

Д. 21 листопада ст. ст. вмер у Петербурзі відомий письменник, творами, котрого зачитувала ся найширша публіка, **А. К. Шеллер**, більше звісний читачам під псевдонімом А. Михайлова. Родився Шеллер 1838 р. в естонській родині. По скінченню середньої школи, вступив до університету в Петербурзі, але курси не укінчив, бо університет 1851 р. був закритий на деякий час. Присвятив себе літературі з 1863 р., хоча й до того друкував де-що з своїх поезій. Перший роман, що дав імя Шеллерови був видрукований у »Современнику« п. з. »Гнильця болота«. Такий же успіх мав і другий його роман. »Жизнь Щукова«, що з'явився через рік. Але в 1866 р. »Современник« після заборони перестав виходити. На руїнах »Современника« і »Русского Слова« виникло »Дѣло«. Шеллер робить ся постійним співробітником сеї часописі. Тут видруковано цілу серію його романів, що також мали вплив на публіку: »Господа Обносковы«, »Въ разброді«, »Лісь рубягы — шепки летягы«. Окрім романів та поезій небіжчику належить кілька добрих науково-публіцистичних розправ: »Асоціації во Франції«, »Образованіє въ Европѣ и Америкѣ«, »Пролетаріатъ во Франції« і інші. Небіжчик придбав собі добру славу сталого високо-чесного робітника слова, борця за світлі ідеали правди, славного діяча, що більше трицяти років високо держав свій стяг без однієї плямки на йому, славу вчителя не одного покоління, що будив посеред молоді добрі почуття і був найкращим, найширшим її другом. Смерть Шеллера належить до

числа вельми тяжких страт для російської суспільності.

Ф. М.

Роковини Т. Б. Меколей. 25 жовтня минуло як раз сто літ від дня уродин великого історика Англії Томаса Бабінгтона Меколей. Він уродився 1800 р. і походив із старої шотландської сім'ї. До писання мав нахил уже з маленьку. На осьмім році життя впало йому в голову написати короткий огляд всесвітньої історії; і дійсно він написав його досить добре, як на свій вік, почавши від сотворення світа до найновітших часів. Так само поезії почав уже писати в дитячій віку і засипав ними своїх знайомих при всякій нагоді. Виховував ся зразу в пансіоні пастора Престона коло Кембріджа, де звернув зараз на себе увагу колезькою пам'яттю і незвичайною продуктивною. На 18-ім році життя вступив на кембріджський університет і покінчив його дуже добре 1822 р., при чім був надгороджений премією за твір із обсягу англійської поезії. Потім посвятив ся адвокатури, сповнюючи через те горяче бажанє свого батька. Та адвокатура не вдовольняла його і він почав знов писати. Писав зразу дуже багато: поезії, критичні етюди, фантастичні діяльогі, політичні курьози і т. и. та все те не має глибокого значіння. Слава його рознесла ся доперва по надрукованню статі про Мільтона в «Единбургському Огляді» з 1825 р. Статя викликала незвичайне вражінє і сторонництво вігів, до якого зачисляв ся Меколей, предложило йому зараз кандидатуру на посла до парламенту. Меколей згодив ся і його вибрано. В Англії були тоді неспокойні часи: борба вела ся на цілій лінії. Треба було мати багато «олію» в голові, аби з'орієнтувати ся у всіх справах, які тоді порушувало. Для Меколей була се дрібниця, він умів зробити се так, як мало хто иньший. Не дивниця проте, що зараз по своїх виступах з'умів з'єднати собі славу не лише доброго бесідника, але й доброго політика. Його аргументи і слова в парламентарних бесідах несли як розпалене залізо, тому й поважанє для нього росло навіть у його противників. В 1834 р. заняв посаду члена найвищої ради в Індії і виїхав туди зараз. Там віддавав ся головню піднесенню просвіти між населенєм Індії.

Не довго потрапив одначе витримати на сім становищі і вже 1838 р. вернув до Англії. Незадовго вибрано його знов до парламенту з міста Единбурга, а в короткім часі отримав теку міністра війни. Коли кабінет, у якому засідав, упав, він перейшов в опозицію, а в 1847 р. усунув ся цілком із політичної арени та віддав ся цілий писанню своєї історії. Його характеризує Теккерей, кажучи, що заки написав одну фразу прочитував вперд до двадцяти книжок і їздив по двіста миль для того, аби вставити у свій твір опис якоїбудь місцевости. Величне знанє, докладність і живість стилю були причиною такого успіху його «Історії Англії», якого не мав дати ніякий науковий твір. В Америці об'єм біблії була його «Історія» настольною книгою майже кожної родини, а в протягу двох тижнів розійшло ся її 27.000 примірників! Належить признати одначе, що «Історія» його не була зовсім об'єктивною, не стояла отже на такому становищі, якого вимагає ся від чисто наукового твору. Він дивив ся на минулі випадки оком теперішности, переносив ся цілковито в минулість і представляв собі її так живо, що до деяких історичних осіб відносив ся з ненавистю віга, боров ся з ними, як зі своїми особистими ворогами, убивав їх своєю діялєктичною зручностію, опутував безконечним ланцюхом висновків і доказів. Не менше гарно написані також його «Нариси», через які став незвичайно популярний. Вони поривають своєю силою, рідкістю, молодістю та незвичайною невтомною енергією, яка всюди розлита в його творах. Досить назвати тут такі його статі, як Мільтон, Макіавеллі і ин., аби переконатися про правду повисших слів. — В році 1852 вибрано Меколей іще раз до парламенту з Единбурга, але він говорив уже рідко. Здоровлє його починало щораз більше упадати і він муєв вікниці зложити свій мандат. В 1857 р. іменовано його пером Англії, але вже 28 грудня 1859 р. він умер, полишивши по собі загальний жалє. «Історія» остала нескінчена, а маса цінних матеріялів, незаписаних ним по причині незвичайної пам'яті, зійшла з ним у могилу. Імя його одначе не вмере ніколи, на що й вказує короткий напис, виритий на його гробі. В.

V. З науки і штуки.

Засідання секцій і комісій Товариства. *Спільні засідання секцій.* VIII. за-

сіданє дня 5 грудня. 1) Др. Ол. Колєса зложив справозданє зі своєї делегації на

ювилей Чернов. Університета, яке прийнято до відомости. 2) В. Гнатюк предложив бажання д. Хв. Вовка що до деяких відмін правошених у «Мат. до укр. р. етнології». Секції ухвалили полишити ся при правошени уживаній в «Записках» та «Вістнику». 3) Д. Волод. Шухевич предложив справу заснования етнографічного музея. На разі порішено віднести ся до Вид., аби застановив ся над справою поміщення музея, а в справі збираня етнографічних матеріялів скликати на раду веі секції разом з Комісіями Етнографічною та Археографічною.

IX. засіданє дня 12 грудня. (з участію членів Комісії Археографічної і Етнографічної). 1) Проф. М. Грушевський повідомив, що Виділ застановив ся над поміщенням музея і признав, що призначивши останніми часами для нього одну кімнату не має спромоги уміщення розширити. Колиб призбирало ся більше матеріялів, тоді вони мусіли-б переховувати ся окремо, доки не можна буде розширити дальше льокалю. По дискусії, що вивязала ся в тій справі, ухвалено вибрати комісію, яка має зайняти ся дальшим веденєм справи збираня матеріялів для етнографічного музея. До комісії вибрано: Вол. Шухевича, Вол. Гнатюка і Ос. Роздольського. 2) Ухвалено переводити вибір нових дійсних членів перед загальними зборами, аби їх імена можна було проголосити в часі зборів. 3) Ухвалено документи і автографи, гравюри, фотографії і т. и. при відділеню музея від бібліотеки передати до музея.

Засіданя історично-філософської секції. X. засіданє дня 21 падолиста. 1) Вол. Гнатюк зreferував статю д. Литвинової «Весільні обряди в Чернігівщині» і статю пок. Дикарева «Програма до збираня відомостей про громади і збірки сільської молоді», які ухвалено друкувати в III т. «Матеріялів до укр. руської етнології». 2) Проф. М. Грушевський подав до відомости секції, що III т. «Історії України-Руси» займе коло 40 аркушів друку, тому поновляє проект — з фінансових причин розділити том на III і IV т. Збірника секції; секція ухвалює.

Зміст статі д. Литвинової: У статі: «Весільні обряди і звичаї у Чернігівщині» подає д. П. Литвинова докладний опис усіх весільних обрядів і звичаїв, які доси заховали ся, та тексти численних пісень, співаних під час весіля. Усі обряди і пісні записані в селі Землянці, Глу-

хівського повіту, Чернігівської губернії. Багато між ними такого, що доси було ще незнане дослідникам, через те й заслугує на увагу спеціалістів.

Зміст статі М. Дикарева: У формі питань подає автор детальну програму для збираня відомостей про громади і збірки сільської молоді: про вулицю, вечерниці і досвітки та складки. Програму попереджує вступне слово, в якому автор висловлює свої погляди на порушену ним у програмі справу і на інші, що стоять із нею у звязи.

XI. засіданє дня 5 грудня. 1) Др. Ол. Колеса зreferував працю д. Вол. Шухевича «Гуцульщина» т. II, яку ухвалено друкувати яко т. IV Матеріялів до укр. р. етнології, скільки можна буде змістити в одному томі. 2) Др. Ст. Дністрянський зreferував статю д. Гошовського «Про новий напрям в науці приватного права» і свою про «Бернєнську унію», які ухвалено надрукувати у I т. «Часописи Правничої і Економічної».

Зміст статі д. Гошовського: Автор згадує про історичну школу Savigny критикус її і переходить описати до новітних напрямів. Звернувши увагу на значіне Hegel в науці, переходить потім до метода Петражицького, звіненого під назвою цивільної політики. Конєць становлять критичні замітки і вказівки для теоретиків.

Зміст статі дра Дністрянського. Ся розвідка вийшла із реферату, який виголосив автор на засіданю веіх секцій в цьвітні б. р. Вона подає розвій авторського права в історії, далі згадує про новітні змаганя до основания міжнародної унії, подає постанови тої унії, ріжницї тих постанов супротив австрійського закона з 1895 р., врешті показує, що намані з національного, ані з просвітнього погляду нема ніякого інтересу приступати до тої конвенції.

XII. засіданє дня 12 грудня. 1) Др. Дністрянський відчитав свою передмову до I т. «Час. Прав. і Екон.». 2) Др. Іван Франко відчитав розвідку «Грималівський ключ в 1800 р.». Обі статі ухвалено друкувати в I т. Час. Прав. і Екон.

Зміст передмови дра Дністрянського такий: Передмова подає план реформи Правничої Часописи. З кінцем б. р. має вийти перший том «Часописи Правничої і Економічної», що має розширену програму. Вона має обіймати все те, що належить до наук правничих, до економіки

і інших наук суспільних, та буде звертати увагу на соціальні змагання теперішності, на наші питомі потреби і відносини.

Зміст статі дра Ів. Франка: На основі писаного інвентаря Грималівського ключа (3 містечка і 32 села положені в теперішнім скалатеським пов. подас автор образ соціальних і економічних відносин того закутка нашого краю в р. 1800, детально розбираючи стан Жидів, міщан, селян різних категорій і виказуючи рахунком, на скільки тяжило на них панщизняне ярмо. Далі характеризує автор коротко стап духовенства; великої поєдлості, і кінчить оповідансьм перебігу довголітнього процесу містечка Товстого з грималівським двором (1787—1802).

Засідання филологічної секції. VIII. засідансь днй 21 надолїста. 1) Др. І. Франко предложив свою збірку „Галицьких народних приповідок“, яка має увійти до X т. „Етногр. Збірника“ (а коли-б обсьм був за великий, то до одного з дальших). Секція ухвалила друкувати. 2) Проф. М. Грушевський запропонував, аби посмертні праці покійного М. Дикарева надруковано в однім із найблизших томів Збірника секції, а етнографічні матеріали в Етногр. Збірнику, по можности також окремо, на що секція згодила ся.

IX. засідансь днй 5 груднйя. Д. Іван Верхратський відчитав свою працю про „Угорськь-руськї говори з постійним наголосом“. Працю ухвалено друкувати з застереженсьм термінології автора.

Зміст її такий: З дослідів язикових роблених у Лемаків в столицях Шарніській і Земплінській, також декуди на Сїнішу виходить, що говір Лемаків угорськї треба признати лише відміною говора Лемківського. Як говір галицьких Лемків, так і говор угорськїх Лемаків підлягли сильно впливови Словацьчини — а що Словаки ніколи не заселяли Галичини, проте предсьгент виводить, що Лемаки угорськї по части переселивши ся з Угорщини до Галичини в сторони, де нині живуть Лемки, принесли з собою до нас свій говір, який підляг сильно словацькому впливови. Дальше виказав предсьгент головні признаки говора угорськїх Лемаків під зглядом звучнї, шнетвору, словотвору і словоладу.

Засідання комісії. Археографічна комісія. IV. засідансь днй 12 груднйя. 1) Др. Ол. Колесса зложив справоздансь з наукової подорожи на Угорщину, а др. Франко справоздансь зі своєї

подорожи і відчитав справоздансь д. Павлика. 2) Серед реферату наспїла телеграфічна звістка про смерть члена нашого Товариства Олек. Кониського. Голова присвятив памяти покійного кілька слів, а присутні пошанували память його повстансьм з місць. Президнйя Товариства вислала кондольснийну телеграму до жінки покійного і поручила зложити на його гробі вінець.

Засідання Правничої Комісії. I засідансь днй 15 цвїтнйя. Др. С. Дністрнйський зреферував справу приступлєня Австрії до Бернєнської конвенції що до авторськїх прав. По переведєній дискусії ухвалено предложити секціям заяву до міністерства проти приступлєня з подансьм відповідних мотивів.

II засідансь днй 2 мая. 1) На внесєнсь дра С. Дністрнйського рішеню предложити секціям для принятї нових членів Правничої Комісії. 2) Ухвалено віднести ся до Видїлу з бажансьм, аби в бюджетї на 1900 рік вставив видаток на правничї виданнйя, на „Правничу Часопись“ в обсьмі 12 і 8 аркушів і на „Правничу Бібліотеку“ в обсьмі 10 аркушів. Ухвалено також порозумїти ся з Видїлом про висєту рємунєрації за праці, поміщуванї в „Пр. Часописє“. 3) Др. Дністрнйський відчитав свою працю п. н. „Чоловік і його потреби в правнїм системї“.

III засідансь днй 4 липнйя. Др. С. Дністрнйський подав до відомости, що Видїл Товариства вставив до бюджету на 1900 рік 2600 кор. на правничї виданнйя. За сю квоту запропонувано видавати „Прав. Часопись“ (однй випуск сього року) і „Прав. Бібліотеку“, до якої увійде на разї дальший переклад коментаря до карного поступованнйя дра П. Стебельського і коментарій до ексєкуційного поступованнйя д. Ан. Дольницького.

IV засідансь днй 16 цвїтнйя. 1) Д. Анд. Гошовський відчитав свою працю п. н. „Дєшє про новї напрями в науці приватного права“, призначєну для Час. Прав. і Екон. 2) Поручєно др. С. Дністрнйському з найблизшим випуском „Прав. Часописи“ обняти її редакцію. 3) Д. Гвоздєцький подав гадку, чи не було би користно скликати зїзд українськь-руськїх правників і чи тим способом не удало-б ся дати почин до більшого заїнтерєсованнйя нашими правничими виданнйями. Гадку д. Гвоздєцького підперли всї присутні члєни і признали користним, скликати такий зїзд, але аж під лїто.

У засіданні дня 25 жовтня. 1) Ухвалено не відчитувати цілого перекладу «Спадкового права», лише ті місця, що можуть корреспондентови видати ся сумнівними. 2) Запросковано змінити назву «Правничої Часописи» на «Часопись Правнича і Економічна».

Бюст Т. Шевченка у Харькові. Відомий скульптор Беклемішев на замовлені родини п. Алчевських виготовив прекрасний бюст нашого поета, котрий стояти-ме на площадці саду перед будинком п. Алчевських. Се дало привід «Нов. Вр.» зробити справедливий закид Харьківцям що до відносин їх до памятування й шанування памяти своїх видатніших людей. «Ініціатор харьківського університета і український поет Квітка все ждуть, коли то Харьківці згадають про них» (Нов. Вр. 8882).

Український театр. 1) Владикавказ. Від 12 падолиста протягом двох тижнів тут давала вистави трупа д. Гайдамаки. В склад трупи входили між иншими отсі актори, п-ни: Гайдамака, Прохорович, Існко, Калининко, Чернов; п-ні: Шостаковська, Ярошенко, Жданова І-ша і ин. Відіграно було: «Доки сонце зійде», «Запорожець за Дунаєм», «Гли-тай», «Ой не ходи Грицю», «Кум мірошник», «Циганка Аза», «Запорозький клад», «Царицини черевички», «Жидівка вихрестка», «Сорочинський ярмарок», «Нещасне кохання», «Гейша» (оперетка по російському). Майже про кожну пєсу, місцева газета «Казбек» подавала досить прихильні рецензії, тільки остання пєса (Гейша) викликала остру критику: газета цілком справедливо завважила, що українським трупам не слід братись за російські пєси та ще оперетки. Голова товариства одначе образив ся тою рецензією і дуже невдатно виявив своє невдоволенє на газету та її рецензента Молодова пєсквіями, що так і летіли на них зо сцени під час вистави «Сорочинського ярмарку», в якому д. Гайдамака грав ролю Солонія Черевика. Почасті єором за наших акторів подібних Гайдамаці, що вони о стільки ще не культурні що для вдоволення свого дрібязкового чуття імглі удають ся до сцени, до штуки п роблять те цілком по «гайдамацькому», на той час коли за добру пораду повинні-б лише дякувати. Вистави відбувались майже що дня і збори трупа мала досить добрі. З Владикавказу трупа відїхала до Грозного. 2) Валки Хар. губ. З початком падолиста сюди надїжджала україн-

ська трупа і дала кілька вистав у народнім домі, під проводом д. Любимова; в склад трупи входили п-ни: Соколов, Квітка, Яворський, Гай, Маслов, Чекаленко, Виленський і п-ні: Юльченко, Ленська, Дорошенко, Марусюч, Виленська і ин. Відіграли вони тут «Нещасне кохання», «Ой не ходи Грицю», «Мартин Боруля», «Кляте серце» і «Сватання на Ганчарівці». З матеріального боку трупа мала добрий успіх і відїжджаючи обіцяла завернути сюди ще Рїздвяними святами. Г. Ков.

3) Українське драматичне товариство, що колись мало на чолі Кропивницького, а тепер лишило ся без нього і складаєть ся з значних артистів: Рафальського, Кулябки-Разсудова, Борисоглібської, Ратмірової, Вороного і инш., гостювала в Умані аж півтора місяця (жовтень і половину листопада стхр. ст.): тепер артисти відїхали у Винницю на 10 вистав а далі подадуть ся в Кишенев. З. М.

Українські пєси на салдацькій сцені.

Вже літ із 10, як у Одесї дають ся салдацькі театральні вистави, на яких українські пєси мають переважне значіння. Повстали вони спершу в Люблинському полку, завдяки енергії поручника С., що дуже кохав ся в театральних виставах. Почин був добрий: инші полки, дивлячись на Люблинців, і собі стали заводити театральні вистави. Дїло пішло добре. Військове начальство, читаючи в місцевих часописах прихильні рецензії на салдацькі вистави і баючи добрий вплив їх на москалів, і само захоотилось і стало всяким способом сприяти єьому дїлови. І дякуючи єьому існування салдацьких вистав на-далі можна вважати тепер цілком забезпеченим.

Тепер салдацькі вистави займають такий стан: спектаклі дають ся двічі або й тричі на рік: на Рїздво, на масницю і на Великдень. Не вважючи на те, що вистави відбувають ся в найбільшому помешкані казарми, усе-ж таки й воно не може разом вмістити більш, як один батальйон, і тому-то ту саму пєсу актори-салдати муєять виставляти разів із 5: чотири рази задля самих москалів, а пятий — задля їх родичів. В полку завжди знайдеть ся серед салдатів або офіцерів якийсь маляр, що не погано розмаєє завієу і декорації, так що сцена має досить добрий вигляд. Саля для глядачів оздобляєть ся російськими флягами, царськими портретами та картинами воєнно-патріотичного змієту. І взагалі саля має

оригінальний і досить привабливий вигляд. Порядок спектакля буває звичайно такий: спершу виставляють дві пьєси (здебільшого водевілі): російська і українська або сама українська, а наприкінці — живі картини воєнного і патріотично-російського змісту. Кінчаєть ся спектакль часто танцями: козачком та російським «камаринським». До речі сказати, танцюють москалі дуже добре: жваво-весело і, як на мене, то краще від усяких акторів, бо салдати знають далеко більше всяких викрутасів, вихиласів, не вживають ніяких акробатичних чи балетних колін, що, звісно, зовсім не личить сільським парубкам. В антрактах грає оркестра військової музики та співає хор співаків. Грають і співають здебільшого народні пісні, між якими українські займають значне місце. Всі ролі, навіть жіночі, виконують ся москалями. Що до самої гри москалів, то вона досить добра: грають усі дружно, ролі свої знають чудово. Звісно, в сьому успії велику вагу має й те, що режисером обираєть ся звичайно такий офіцер, що кохаєть ся в театральних виставах і віддає сій справі багато любови, праці і часу. Але головню залежить сєй успії від природної здібности Українця до гри на сцені. Досить сказати, що деякі «артисти» ледви вміють читати, а про те ролі свої провадять досить гарно. — Коли приїздять у Одесу відомі українські трупи, то салдати Українці вчащають у театр і тут бачать, як грають наші правдиві артисти і потім, граючи на своїй салдатській сцені, старають ся по змозі йти в їх сліди. Ходять ще актори-москалі за лаптанки, знайомлюють ся з хористами, добувають від їх українські вбрання, навчають ся пісень і т. и. Цікаво те, що смак артистичний у москалів-артистів розвиваєть ся так сильно, що вони не то, що не знаходять жадної втіхи в театрі маріонеток, але навіть і цирк цілком не задовольняє їх. «Що там, мовляв, таке? на коніх їздять та борють ся та колесом крутять ся? Велике диво, — не бачили!» Публіка — москалі та їх родичі — з роду не бачивши театральних вистав, просто сказати, захоплюєть ся ними і весело сьмієть ся та гучно плеще в долоні. Спектаклі роблять на москалів таке сильне вражіння, що весь слідуєчий день або й два тільки й мови буває, що про виставу: пригадують собі гарні місця, повторяють «крилаті слова», співають тих пісень, що чули зі сцени... Найбільше

припадають до вподоби глядачам українські пьєси: одно тому, що укр. пьєси вибирають ся веселенькі і, взагалі кажучи, бувають кращі від російських (хоч се де-кому може здати ся дивним): друге тому, що грають Українці краще від Великоросів, а третє те, що серед салдатів та їх родичів багачко Українців (процентів із 25), і їм любо та мило чути зі сцени — може вперше з роду — рідну мову. Взагалі можна сказати, що театральні вистави мають на москалів найкращий вплив, даючи їм спроможність розумно ужити вільний час та відводячи їх від вештання по шинках та трахтирях, і від розпущення.

От маючи все се на увазі командир Люблинського полка хоче, щоб сього року театральні вистави давались що-тижня.

Що до пьєс, то вони вибирають ся переважно веселенькі та коротенькі: одноактові, рідко двоактові, ще рідше трьохактові. Цікаво завважити тут, що російських пьєс, придатних для салдатських вистав, менше, як українських, бо одні з них аж надто солоденькі і не мають ніякої літературної вартости, а інші, як от пьєси Островського, трудно виставити — не по силі вони нашої салдатні. Тому-то не дивно, що на народній сцені українські коротенькі пьєси беруть гору над російськими. З українських пьєс давали в Одесі в самім тільки Люблинським полку ось які: «По ревізії» (двічі), «Як ковбаса та чарка» (двічі), «Кум мірошник» (тричі, і сього року теж даватимуть), «Бувальщина», «Простак», «Москаль Чарівник», «Запорожець за Дунаєм» (давали в стрілецькому полку), «Назар Стодоля» (1 акт), «Сто тисяч» (не знаю чи всю пьєсу, чи скільки дій), «Досвітки» Мирославського - Винникова і іншіні водеві його-ж таки, і інші. З російських пьєс давали ось які: «Світлопреставлення», «Антипкина сговори», «Антошкины проказы», «Жарений гвоздь», «Осеїлиди» і інші водевілі. Із живих картин: «Подвигъ Сусанина», «Взятіє знамени», «Подвигъ майора Тарталова», «Взятіє Плевны», «Манифест 19 февраля» і інші. Велика шкода тільки, що коротеньких українських пьєс, придатних для народних і салдатських вистав, поки що дуже мало в нас, і се дуже шкодить справі, бо програвши раз якусь там пьєсу, доводить ся незабаром ізнов ставити її і се, звичайно, може зменшити інтерес до українських вистав серед народу. От-тим-то дуже не вадило-б, як би

наші письменники поклопотались постачити за-для народної сцени відповідні коротенькі пьеси. Се дуже сприяло-б зростови освіти серед народу і його самосвідомости. *В. Я.*

Концерт Охматівського хора. Д. 6 еершня 1900 в Умані відбув ся концерт на користь погорілих; головну участь в ньому брав охматівський народній хор, зложений д. Демущьким, охматівським лікарем виключно з селян с. Охматова і околиці. (Про него була вже у нас звістка, див. Л. Н. Вістник 1900 кн. XI). Хор має більш 200 душ і своїми гармонійними голосними співами робить надзвичайно сильне вражінє. Концерти єї звичайно відбувають ся в с. Охматові на веранді будинку д. Демущького, а перед верандою на лавках містять ся слухачі, що з'їздять ся з усієї округи: час перед концертом схожий, кажуть, буває на ярмарок — стілько тут стоїть коней з фастонами, натичанками, бричками і возами, стілько збираєть ся людей — і панів, і попів, і селян. Характер співів дуже різноманітний: се все народні українські пьсальми, думи, побутові і т. иньші пісні. В Умань Охматовський хор запросили, щоб співати в концерті, але сим не обмежили ся, і хорови довело ся співати перед концертом аж дві обідні в церкві — ранню і пізню, так що з 6-ої зранку і до 12-тої дня бідним хористам треба було драти своє горло. Через се к вечеру вони дуже потюмили ся, похрипли, і вражіння від концерту було зовсім не те, якого сподівали ся. Більша частина хора зовсім мовчала, а хто й співав, то здебільшого на-пів голоса, так що співи вийшли дуже не голосні, якісь сонні. Як навмисне і вибір пісень був не дуже вже гарний, виключаючи пісень «про страшний суд» і «про сироту», та ще двох-трох; єї зробили на слухачів сильно вражінє, якому ще більш сприяла реальність самих обставин, бо про нещасних і обдіраних співали такі самі обдірані, босі, зі змученими обличчями люде. Концерт міг би бути багато кращим, коли-б хор не був такий стомлений, але з боку матеріяльного більшого поспіху від концерта й бажати було неможливо. Публіка дуже щиро вигала артистів; видно було, що всі вже не в першій раз слухають сього народнього хора. *З. М.*

Фонд на нар. читальні в Росії. Відомий видавець книг Павленков уміраючи пожертвував кілька сот тисяч на заснованє народніх бібліотек у Росії. Київ-

ське товариство грамотности на запитанє одібрало від душеприкащиків небіжчика відповідь, що на бібліотеки в «полуднево-західному» краю можуть дати до 6000 р. На кожду бібліотеку душеприкащики дадуть 50 р. під умовою, щоб сільські громади від себе, або хто иньший, додали ще 50 р. і щоб утриманє бібліотеки було забезпечене. Товариство грамотности бере на себе посередництво в зносинах з сільськими громадами, мировими посередниками та иньшими особами, що захотіли би узяти на себе відкрите бібліотек. Окрім того з свого боку товариство грамотности обіцяє дати запомогу грішми 25—50 р. на кожную бібліотеку, а також запомогати бібліотеки своїми книжками. *Л. Д.*

Склади книжок по селах. Недавно відбув ся в Києві з'їзд лікарів та «врачебных инспекторов» з Київщини, Поділя та Волині. На з'їзді виник між иньшим цікавий і дуже користний, коли удасть ся його перевести в житє, проект засновання на селах у лікарів складів книжок, «доступных для народного понимания» по медицині та й взагалі популярних. На з'їзді вияснено, що такі склади вже заведено в де-яких місцях на Поділю і вони функціонують добре. Організацію складів має взяти на себе київське «Общество грамотности» (Київское Слово», ч. 4585). Нічого й говорити про вагу таких складів у нас, де по селах нема ні читалень, ні книгарень і де єдиною поживою духовою для народа були досі неодолатні видання московських «лубочников». *С. Є.*

Нове огнище української штуки. Російська Імп. Академія Художеств (штуки) постановила заложити відділ свій у якому-будь місті південної Росії, багатої красою своєї мальовничої природи. З порученя Академії відомий маляр Мясоедов об'їхавши багато південних міст, вибрав Київ. Вибір сей Радою Академічною ще не ухвалено. Викладатиметь ся в Київськїм відділі Академії малярство, різьбярство та будівництво (Київлянин). Новітні звістки доносять, що в Києві буде заложена академією тільки школа рисунків. *Ред. I. М.*

Медичні брошури українською мовою. Харківське земство має на думці, видати українською мовою кілька брошур про пошестні хвороби («Кіевская Газета», ч. 272).

Медицина в Київщині, на Поділю та Волині. Факт відомий, що народна медицина в тих губерніях українських,

де нема земства, стоїть так низько, що не має жадної спромоги давати яку-будь поміч народowi. В ч. 277 »Кієвлянина« читасмо докладні відомости про стан справи. Один сільський лікарь припадає на 94.270 чоловіка людности на Волині, на 99.874 ч. на Поділю і на 107.818 ч. в Київщині! Що до останньої, то часопись завважає, що показана цифра не певна, — в дійсности один лікарь в Київщині припадає навіть на 120.000 чоловіка людности і має район в 1.792 кв. версти. Певна річ, що коли 1 лікарь має доглядати здоровля 100.000 чоловіка, то нічого з такого догляду не може вийти, — він фізично не може гоїти всіх хорих. Наслідки сього ті, що лікарі тільки формально відносять ся до своїх обовязків, а народ іде за порадою до ворожок, знахарів та інших »медиків« sui generis. С. Є.

Цікаве відкрите. В архіві одного костела в північній Італії віднайдено недавно пергаментовий кодекс, що коло р.

1000 був у Тревирі, як вказують на те некрольогічні записки та літанія. Пізнійше перейшов він на власність льотарингського князя Езона: донька того князя, Рикса, що була жінкою Мешка польського короля, перевезла його з собою до Польщі. Звідти дістав ся він через жінку великого київського князя Ізяслава (доньку Мешка і Рикси) до Києва і був між иньшим власністю кн. Ярополка, як видно з мініятур. Потім відбув він мандрівку назад до Польщі, а в кінці опинив ся в північній Італії, де тепер знайдено його. В кодексі містять ся молитви і псалми, прикрашені дуже гарними ініціалами, дальше календар і некрольогічні замітки, з яких багато дотикає Русь, Польщі, Чехії і Угорщини. Студія про сей старинний памятник по явить ся разом із фотографічними знімками 1901 р. у Тревирі. Коли ті тимчасові звістки правдиві, то можна надіятись, що виданне його принесе дещо цікаве й для нашої історії. В.

VI. Із суспільного життя.

Австрійська конституція в числах.

Під таким наголовком появилася в петербурзькім »Країні« (ч. 42) дуже цікава статейка про політично-національні відносини в Австрії, яку ми й подаємо в перекладі. »На 26.25 мільонів загального населеня Австрії (без Угорщини) — пише »Країні« — входить до віденського парламенту 425 послів; один мандат припадає проте на 61.765 душ. При справедливім розділі посольських мандатів належало би ся Галичині відповідно до тої порми 122 посольські мандати на 7.47 мільонів населеня; тимчасом має вона у Відні тільки 78 послів, отже о +4 мандати менше, ніж належить ся їй тепер.

З иньших австрійських провінцій покривджені так само: Буковина на 2 мандати (11 намість 13), Істрія на 1 мандат (5 намість 6), Долішня Австрія з Віднем на 5 мандатів (46 намість 51). Решта провінцій має патомість за багато мандатів: Чехи 5, Моравія 2, Сирія 5, Горішня Австрія 5, Країна 1, Каринтія 4, Горішня 3, Зальцбург 3, Триест 2 і Форальберг 2.

Теперішня конституція признає один посольський мандат: у Галичині 97.050 жителям, в Істрії 69.000 ж., на Буко-

вині 66.363 ж., в Долішній Австрії 65.434 ж., на Моравії 57.441 ж., в Чехах 57.272 ж., на Шлеску 55.833 ж., в Далмації 55.454 ж., в Сирії 50.370 ж., в Горішній 48.000 ж., у Країні 47.372 ж., в Горішній Австрії 42.000 ж., в Тиролю 40.000 ж., в Каринтії 38.000 ж., у Триесті 34.000 ж., у Зальцбургу 30.833 ж., у Форальбергу 30.000 ж. Зіставмо перше число з останнім, аби побачити величезну диспропорцію: в Галичині признає ся виборче право 97.050 ж., у Форальбергу по тій самій мірі 30.000 ж. — значить, Форальберг має на 3 рази більше виборчого права, як Галичина!

Чи то не бач в очі? Чи може бути більша несправедливість? Як сторонничко поступали собі тоді німецькі ліберальні гегемони, коли творено австрійську конституцію і виборчу уставу, видно з того, що Долішню Австрію і Відень скривдили на 5 посольських мандатів, хоч вони німецькі, лише з тої причини, що звідти виходили в тім часі опозиційні демократичні послі.

Пригляньмо ся тепер, як виглядали би національні відносини в парламенті, коли-б розклад посольських мандатів був у всіх краях справедливий. Розв'язаний

парламент числив: німецьких послів 210, славянських 189 і 26 Італійців та Румунів. Тимчасом відносно німецького населення (9·5 міль.) до славянського (15·75 міль.) представляє ся у проценті як 36·2 : 60. На підставі отже теперішньої конституції має 36·2% Німців 21 послів більше ніж 60% Славян. Належить ще зауважити, що при обчислюванню населення на підставі ославленої «Umgangssprache» (мови узкиваної в зносинах) і при пресі в місяцях з німецькою більшістю конскрипційних комісій в числі 9·5 міль. Німців є що найменше пів мільона Славян.

Як би то представляли ся ті відносно при справедливим розділі мандатів! Відповідно пропорції 60% (Славян): 36·2% (Німців) припадало би з 425 усіх послів першим 245, другим 153, решта 27 мандатів припала би Італійцям і Румунам. Висновок з отсього обчислення такий: Теперішня конституція відбирає Галичині 44, а Славинам взагалі 113 польських мандатів. А тепер послужим ся методом автора статейки і приложім його цифри до числа населення Русинів у Австрії, та пригляньмо ся, що з того вийде. Усіх Русинів по останній конскрипції в Австрії дня 31 грудня 1890 р. було **3,133 283** душ. (Пор. Л. Н. В. т. VI, 2. ст. 135: Число Русинів у Австрії). З того припадало на Галичину 2,864,916 душ, на Буковину 268,367 душ. Коли-б у Австрії було рівне право виборче для всіх і кожних 61,765 душ вибирали одного посла, тоді Русини повинні-б вибрати в Галичині **46** послів, на Буковині **4**, разом **50**. Коли-б до всіх Русинів пристосовано галицьку мірку, де кожних 97,050 душ вибирає одного посла, тоді повинні вибрати Русини в Галичині **29** послів, на Буковині **2**, разом **31**. Коли-б до всіх Русинів пристосовано буковинську мірку, де кожних 66,363 душ вибирає одного посла, тоді вибрали би Русини в Галичині **43** послів, на Буковині **4**, разом **47**. Коли-б до Русинів приложено форальбергську мірку, де кожних 30,000 душ вибирає одного посла, тоді вибрали би вони в Галичині **95** послів, на Буковині **8**, разом **103**. У розв'язанні парламенті засідало тимчасом разом 4 послів Русинів, **9** з Галичини, **2** з Буковини. Значить, що мірячи навіть галицькою міркою виборче право, Русинам бракувало **20** послів у парламенті; коли-ж змірямо його буковинською міркою, тоді переконаємо ся що Русинам видерто аж

36 послів! Який же нарід у Австрії покривджений більше супроти того у виборчим праві? Кому ще дість ся більша несправедливість?

В. Засідання Виділу Наркового Товариства ім. Шевченка.

XXI засіданє дня 14 падолиста. 1) Ухвалено вислати Омелянови Поповичеві в Чернівцях привітну телеграму з нагоди його ювілею. Зміст телеграми такий: Наукове Товариство ім. Шевченка прилучує ся до ювілея 25-літньої діяльності Омеляна Поповича, признаючи його великі заслуги коло підвигнення народного шкільництва і письменства на Буковині і засилає йому ширий привіт. За Виділ: М. Грушевський, голова. В. Гнатюк, секретар. 2) Принято до відомости конторис на заведенє водопроводів, каналізації і вимощеня подвіря в каменіці Товариства (фундаційній). 3) Вибрано делегатом Товариства на загальні збори «Видавничої Спілки» д. Ст. Томашівського.

XXII засіданє дня 28 падолиста. 1) Упрошено дра О. Колесу заступати Товариство на ювілею Черновецького університета. 2) Ухвалено взяти фронтоне поменканє, що притикає до канцелярії друкарні, на канцелярию, книгарню і музей Товариства. 3) Постановлено, що всі виданя Товариства, визначені на один рік, мають вийти того-ж року найдалше з кінцем грудня. 4) Ухвалено переняти від д. І. Огоновського грецько-руський словар до Гомера на власність і випустити його під фірмою Товариства.

XXIII засіданє дня 10 грудня. 1) Ухвалено визначити в повім помешканню оден покій для музею, справити два габльоти на музеальні річи і альбом для переховку автографів. 2) Принято одного нового члена. 3) Ухвалено відступити даром деякі книжки «Руській Бурсі промисловій і ремісничій» у Львові.

Жертви війни. В числі 2—3 щоденної часописі: «Биржевия Вѣдомости» надруковано список убитих і померших від ран російських солдатів за перні часи китайської війни. В списку визначено, хто, де й коли був убитий або поранений, з якої губернії родом, жонатий, чи парубок. Се дало можливість вивести відсоток убитих по національностям. Усіх убито і померло від ран 142 чол. Між ними Українців (себ-то тих, що родом з південно-західного краю, з так званих «губерній малоросійських» і з Херсон-

щини) рахується 49 чол. або $34\frac{5}{10}\%$; з однієї Полтавщини — 18 чол. або $12\frac{7}{10}\%$. Всіх же Українців у Росії рахується урядово $15\frac{3}{10}\%$ усеї людности 20 мил. 130 мил. Маючи на увазі те, що по російським законам кожен російський підданий підлягає військовій службі, а також і те, що набираючи що року до війська новий контингент замість тих, що вислужились, уряд розкладає сю кількість нового контингенту військового рівномірно по всій території російській, — треба сказати, що при таких умовах кількість убитих на війні Українців повинна б відноситись до всієї кількості убитих солдатів, як кількість усіх Українців до кількості всієї людности Росії, себ-то як $15\frac{3}{10} : 100$. В дійсности-же маємо відносини як $34\frac{5}{10} : 100$. Як се розуміти? Чи вважати се за незвичайний випадок, чи може в тих спірських подках, що тепер усмиряють Китайців, Українців с $34\frac{5}{10}\%$, або ще й більш? А. Я.

Народня просвіта в Полтавській губ. Р. 1898 усіх шкіл, підвладних ди-

рекції народн. училищ, було — 799, в тім числі земських — 712. Пересічно одна земська школа приходилась на 55 кв. верств і на 3.569 душ людности. В усіх школах училось 67.337, себ-то тільки 30% усіх дітей шкільних літ, а 70% линалось поза школою. Тепер Полтавська губ. змагається завести «загальний шкільний примус». По проєкту, 3 дівчат шкільних літ має вступити до шкіл усього 25% (1898 р. вступало тільки 6%), хлопці — всі. Загальне число дітей прийнято яко $= 8\%$ усеї людности в губернії. Дуже мило виглядають видатки на просвіту в земстві Славяносербського пов. Катеринославск. губ. Р. 1897 — 14.400 р.; р. 1898 — 18.135 р.; 1899 — 75.547 р.; р. 1900 асигновано 83.406 р. — Коли сього року дідичка Теплова офірувала 40 тисяч «на нові земські школи і на підтримане існуючих», земство повернуло офіру виключно на підтримуванне та поліпшення існуючих, бо відкрите нових досить забезпечене ним самим. (Рус. Школа кн. IX. П. Г.)

VII. Від редакції.

Переписка Редакції. Вп. Г. К. в Ч—і. Замітки дістали. Дякуємо. Вп. Ф. М. в Юр—і. Звістки одержали. Дякуємо. Вп. Ів. Ли—а в Мач—ах. Вірш про Шевченка не може бути надрукований. Вп. Ів. Стеш—о в Києві. Працю одержали. При кінці січня буде вона предложена секції. Опісля повідомимо Вас, коли і де буде друквана. Вп. Левко Мац. у Харкові. «Смерть Вернигори»

не відповідна для Л. Н. Вістника з огляду на зміст. Вп. С. Бер—ів у Фастові. Вірші не будуть друковані. Вп. Гр. Кернеренко в Гуляйполі. Вірші будуть друковані. Дякуємо. Про драму подамо звістку пізніше.

Від Адміністрації. З сям числом Л. Н. Вістника розсилаємо відозву українсько-руської Видавничої Спільки у Львові і звертаємо на неї увагу наших читачів.

